CONSTANTIN IGNĂTESCU

AGURIDA

CONSTANTIN IGNĂTESCU

AGVRIDA

POVESTIRE EROICĂ

După volumul apărut la
EDITURA TINERETULUI
1962

CAPITOLUL I

1

Culmi de piatră gheboşată încălecau peste alte culmi de piatră gheboşată, lăsând între ele văiugi adânci, negre de desimea pădurilor aproape nestrăbătute de picior omenesc. Acolo, în fundurile acele, uneori boncăluiau cerbi, alteori grohăiau mistreți în grohotişuri şi deseori mormăiau urşii treziți din somnul iernii. Acuma săreau veverițele din brad în brad, ieşeau gâze la soare şi ciocănitoare harnice ciocăneau în coaja copacilor bătrâni. Începea

primăvara în munții Sebeşului. Copite mici – poate de căprioară – tropăiau repezit în piatra muntelui şi se stingeau în foşnetul frunzelor crude şi în şuietul apelor care se duceau; grăbit la vale, în albii late cât palma şi limpezi ca cerul de deasupra. Era viață în munte şi mişcare tainică şi fără popas.

Departe, către răsărit, înnegrea masivul Făgăraşilor ca o cetate uriaşă cu zidurile de piatră. Dincoace umplea zările peisajul nesfârşit al Sebeşului şi Hațegului cu stâncile şi cu văile lui şi cu sutele de oameni care se strecurau ca nişte umbre pe sub crengile copacilor, dispăreau în scobiturile stâncilor, forfoteau printre cheile prăpăstioase de piatră şi trebăluiau grijulii în jurul măruntelor lor gospodării făcute din nimic şi din nevoie, din suferință şi din sărăcie şi înstrăinare. Oamenii aceia erau tăcuți ca munții şi parcă încă duceau în spinare frigul iernii din care ieşiseră. De aceea, în munte era linişte. Numai şuietul apelor care coborau grăbite coastele de piatră, ducându-şi undele limpezi ca cerul de deasupra lor, era veşnic. Din loc în loc trunchiuri groase de copaci bătrâni căzuseră cândva în curmezişul albiilor înguste a acestor ape şi acuma putrezeau acolo mâncate de furnici şi de gâze, ca nişte punți uriaşe.

Pe un astfel de trunchi, deasupra unui pârâu, stăteau întinşi doi flăcăiaşi cu cuşmele îndesate până la sprâncene, cu bete înguste încinse peste cămăşile vinete de cânepă, cu ochii țintă la undele care se călătoreau la vale, pe sub ei, şuşuind. Stăteau cap la cap, cu obrazul către apă, ținând în mână câte o țepuşă de lemn foarte ascuțită şi bine lustruită. Pescuiau. Aşa pescuiau ei: aşteptau să fulgere peştele sfărâmând suprafața de cristal călător a apei şi izbeau cu țepuşa de sus în jos. În aceeaşi clipă răsuceau

țepuşa cu vârful în sus şi aruncau pe iarbă greutatea din vârful ei, cum ai arunca o piatră din praştie. Atunci, dacă pescarul era dibaci, peştele se mai zbătea o dată, de două ori şi rămânea nemişcat pe mal.

Dacă era dibaci! Dar câți erau? De cele mai multe ori pescarul izbea cu țepuşa alături şi atunci, speriat, peştele zvâcnea către fund şi cât ai clipi nu-l mai vedeai!

— Iar l-ai scăpat! râdea Onuț.

— Nu mi-a venit el bine, răspundea celălalt pescar, că-l...

— Că-l străpungeai! râdea şi mai tare Onuț.

— Păi... nu-ți aduci aminte când cu ăla mic...

— O dată în viața ta! Şi pe ăla-l scăpai, dacă nu-ți dădeam eu o mână de ajutor.

— ...De!...

Păgubaşul se ruşina şi se înciuda, iar Onuț râdea şi stătea neclintit cu țepuşa pregătită. Până la urmă se înciuda şi el. Nu trecea nici un peşte!

Se auzi o tuse uscată, ferită în căuşul mâinii, un pas uşor, numai ca o adiere, se simți în iarba săracă şi crudă şi un băiețaş cu cuşmă mare, cu o polcuță femeiască pe spinare, desculț şi cu nădrăgei scurți, de cânepă, se opri lângă Onuț.

— Ce-i, Uță? Peşte?

Băiețaşul îşi sticli privirile adânci şi îşi înclină capul.

— N-a căzut nimic până acum! urmă Onuț. Dar mai avem vreme. A venit tătâne-tu?

— Mț! răspunse Uță ridicând dintr-un umăr.

— E departe a dracului! găsi de cuviință să aprecieze şi celălalt pescar.

— Oricum... de la începutul iernii până acuma!... socoti şi Onuț şi, fără veste, țepuşa lui fulgeră

sfărâmând luciul apei şi, într-o clipă, peştele străpuns zbură prin aer şi căzu zvâcnind la picioarele lui Uță. Copilul sări speriat şi bucuros, se plecă şi apucă prada cu amândouă mâinile.

— Să nu-l scapi în apă! se îngrijoră Onuț. Du-l acasă! Ți-l dau ție! S-a împărțit tainul?

— Nu ştiu! răspunse Uță, Mama nu se poate duce.

— Tot bolnavă?

— Tot!

Uță îşi băgă peştele în sân şi se pregăti de ducă.

— De ce nu te duci tu? întrebă Onuț.

Copilul îşi înălță umerii speriat.

— Cum să mă duc eu? Da cneazul?

— Hai cu mine! sări Onuț de pe buşteanul său punându-şi țepuşa în brâu. Ce, dacă ea e bolnavă, voi trebuie să muriți de foame? Proştilor!

Porni înainte cu paşi mari şi Uță grăbi după el păşind repede şi mărunt. Mâna lui subțire, numai piele şi os, se întinse să apuce pe furiş pulpana flăcăiaşului... Parcă era mai sigur aşa!...

2

La umbra unui adăpost de stânci, cu căuşelul în dreapta şi cu sacul în față, cneazul Mihail împărțea tainul de boabe de mei. Câte un căuşel de fiecare om, fie mare, fie copil. Numai pruncii de lapte nu primeau tain. Cneazul Săcelean căuta întâi în izvod, să nu greşească, apoi punea mâna pe căuşel, îl înfunda în sac şi-l scotea „cu vârf". Atunci, cu o scândurică pe care o ținea în stânga, rădea vârful şi răsturna căuşelul în desaga pe care i-o întindea omul ajuns la rând.

Asta era treaba lui de cneaz: să țină rânduiala, să împartă dreptatea, să aibă grijă de dajdii... Era doar cneaz regal şi cu drept de moştenire acolo în Săcelul lui...

— Altul! poruncea el şi alt om, tot atât de slab, de amărât şi de dezbrăcat ca şi cel care pleca, îşi întindea desaga. Nu e vorba, că nici cneazul Mihail nu arăta mai breaz. Era şi el neîngrijit, netuns şi neras, cu haina de pe el boțită tare şi pantalonul agățat şi plin de pământ. Iar încălțările lui arătau pline de noroiul prin care trecuseră, de apa cu care încercase zadarnic cineva să le spele, de zgârieturile suprapuse prin spini şi ciocleji şi colțuri de piatră şi vegetație aspră de munte. Şi nu era de mirare că oamenii aceia erau atât de rupți, şi murdari, şi zdrențăroşi. Erau fugari, doar. Băjenari. Fugiseră de primejdia turcilor care năvăliseră acum aproape doi ani şi năpădiseră pământurile hațegane din Săcel, şi Băniciori, şi Şerel, şi Râuşor... şi o dată cu băjenarii plecaseră şi cnezii lor: Mihail din Săcel, şi Costa din Râuşor, şi Stanciul din Şerel... ba mai fugise şi popa Vâlcul din Băniciori! Se înțelege că erau în munți şi alte sate fugite şi alți cnezi. Dar cine putea să-i ştie pe toți?

Atunci – când se apropiase prăpădul – năvălise în Săcel un om în goana calului. Pierduse cuşma pe drum şi vântul sufla în mânecile şi poalele cămăşii lui de cânepă. Călărețul acela răcnea cât putea:

— Fugiiiiți! Vin turcii!

Mai fuseseră asemenea întâmplări pe locurile acelea şi oamenii căpătaseră o anume ştiință la asemenea necaz. Drept aceea s-a repezit cneazul Mihail în cerdac:

— Gorun! Aleargă la Şerel! Tu, de colo, fugi la Râuşor! Onuț, tu la Băniciori! Ne adunăm în valea

Tulişei pe partea dinspre miazăzi! Cnezii să ia cu ei căruțe cu merinde! Cât mai multe merinde! Cât mai multe!...

Şi îndată porni un vârtej de buciume să vestească primejdia peste întinderi: tu-ru-tu-tu-tuuu! tu-ru-tu-tu-tuuu!...

Tu-ru-tu-tu-tuuu! răspundeau satele şi furnicarea oamenilor nu mai cunoştea hotar... Pe urmă s-au întâlnit la răscrucile cărărilor din munți şi s-au bucurat că scăpaseră măcar aşa.

— Dar de ce tocmai la Tulişa? se nedumereau unii.

— Pentru că Tulişa se înalță la miazăzi, răspundea cneazul Mihail, şi turcii vin, ca de obicei, de la apus, dinspre Timişoara, de unde au coborâşul mai lesnicios!

— Da, dar la plecare au să dea peste noi la Tulişa, pentru că pe acolo le vine mai bine la urcuş!

— La plecarea lor, vom avea noi grijă! răspundea Mihail urmându-şi drumul.

Oamenii îşi înconjuraseră căruțele, împingeau la leuci, le sprijineau la hopuri şi le fereau de primejdii. Ocoliră creasta Tulişei şi poposiră în sfârşit pe coasta dimpotrivă, unde stâncile erau crăpate, boltite, săpate de ploi şi de zăpezi, formând ascunzişuri împotriva vântului şi adăposturi împotriva fiarelor şi ploilor...

Acolo cnezii îşi făcură izvodul merindelor, le adăpostiră sub pază bună şi hotărâră locurile de lung popas pentru fiecare sat în parte. Apoi întocmiră alte izvoade de „sufletele” care trebuiau hrănite...

Numai... cine să-şi închipuie că stăpânirea turcească are să dureze chiar atâta?

Când a început toamna care a trecut, cnezii făcură noi izvoade de merinde, rămaseră o vreme înspăimântați, apoi chibzuiră îndelung, hotărâră alt

tain mai împuținat şi puseră la cale vânătorii de porci sălbatici, cerbi şi căprioare. Vânători mai făcuseră unii şi până acuma, dar nu aşa cu sprijinul tuturora. Acuma săpară gropi, puseră capcane, îşi ascuțiră țăruşii şi rânduiră mare economie de săgeți. Pene, adică, aveau, dar vârfurile de fier pierdute o dată, nu le mai puteau înlocui. Nu vânară însă decât două căprioare care dăduseră în nişte gropi şi câțiva godaci ucişi cu săgeata... Iar turcii din satele lor, nici gând să se mişte! Şi venea iama!... Făcură o mare vânătoare de mistreți şi dădură peste o mică turmă înconjurată de un cerc de lupi. Trebuiră să ucidă întâi lupii şi-i uciseră din copaci, cu săgeata. Ceilalți vânători stătură de veghe, ca în timpul acesta să nu fugă porcii eliberați astfel. Tot cu săgeata uciseră şi porci, cât putură, iar copiii fură puşi să caute vârfurile întrebuințate şi să le strângă. Făcură astfel o bună câtime de afumătură, blănile lupilor fură prefăcute în haine pentru iarnă, iar pieile de porc în opinci.

Tot atunci cneazul Mihail, chibzuind îndelung cu ceilalți cnezi, trimise pe Cojocar la Praga. Cojocar nu era din Săcel şi deci nu era „omul lui”. Cojocar era din Băniciorii părintelui Vâlcul şi Băniciorii erau aşezați pe dreapta Streiului, deci în ținutul Sebeşului. Iar ținutul Sebeşului se afla pe pământurile eminenței sale reverendisimului domn episcop Gheorghe Lepeş, pământuri pe care iobagul afla mai puțină milă şi îndurare decât sub stăpânirea craiului însuşi, cum erau cei din Săcel, şi Râuşor, şi Şerel. Cojocar era un om necăjit şi sărac a cărui nevastă şi ai cărui copii erau bolnavi, tuşeau! Dar Cojocar cunoştea drumul la Praga, unde mai fusese şi în altă împrejurare şi era un om descurcăreț. Numai el putea să străbată până acolo, strecurându-se printre tâlharii care stăpâneau

pădurile, oştile craiului care stăpâneau drumurile şi oştile turceşti care bântuiau satele. Deci el a fost trimis. Şi cneazul Mihail a început să-l aştepte cu sufletul la gură şi până la întoarcerea lui şi ca drept plată pentru drum, cneazul dădea zilnic bolnavei şi copiilor tainul întreg care s-ar fi cuvenit lui Cojocar din merindea adusă de popa Vâlcul...

Dar toamna trecu, trecu şi iarna, carnea şi slănina se isprăviră; porcii şi căprioarele coborâseră departe în văi şi iată acuma cneazul Mihail, şi ceilalţi cnezi băjenari, stăteau din nou cu frunțile încrețite şi ochii aspri, cântărind cu căuşelul tainul fiecăruia şi cercetând izvodul ca să nu dea greş!

— Altul! spuse cneazul Mihail Săcelean şi un om pipernicit şi sărman din cale-afară întinse desaga.

— Gyorgy Dărăbuț! rosti el.

Cu unghia arătătorului cneazul îl căută pe izvod, când în fața lui îşi făcu loc Onuț, ținând de mână pe Uță.

— Tătuță, vorbi tânărul, baba Ruța nu poate veni astăzi la tain, că doar o ştii! Şi iaca, Uță nu cutează să vie singur! Dă-i lui tainul să mănânce mai repede că le-o fi foame!

— Şi dacă baba Ruța e mai bolnavă decât de obicei, cine să le facă fiertura? La asta te-ai gândit? Ori te duci tu?

Glasul cneazului era aspru, dar nu rău. Onuț rămase cu ochii mari, parcă speriați.

— Eu le-am dat şi un peşte! îngână el.

— Dacă le dădeai doi, făceai şi mai bine! Acuma lasă băiatul să se ducă acasă cu peşte cu tot şi nu le mai duce grija! vorbi Mihail fără mânie. S-a dus Gorun să le ducă tainul şi s-au dus alte femei să le ajute acolo. Tu pune mâna pe sacul ăsta şi scutură-l în copaie şi...

Un glas de bucium depărtat îi tăie vorba şi el rămase cu căuşelul în mână şi înălță capul aşteptând.

— De la apus, ori de la răsărit? întrebă tot el într-un târziu.

— De la apus! îl încredințară mai multe glasuri.

Cneazul Mihail scăpă căuşelul din mână şi glasul lui bubui fără veste:

— Ia vedeți! Vedeți! Repede! Alergați!

Câțiva oameni se depărtară în goană şi îndată alt bucium dădu glas mai aproape! Tu-ru-tu-tutuuuu!

Acuma oamenii înțeleseră că deocamdată aşteptau degeaba cu desagii în mână. Căuşelul se rostogolise la picioarele cneazului şi nimeni nu-l ridica. Iar el însuşi, cneazul, stătea înalt cât un uriaş, cum era, cu mustața castanie pleoştită, cu părul răvăşit şi cu capul descoperit privind peste capetele oamenilor şi aşteptând. Iar când, în sfârşit, în îngusta deschizătură a stâncilor se ivi Cojocar cu oamenii care ieşiseră în întâmpinarea lui, cneazul oftă din adânc, căută grăbit căuşelul şi se aşeză greu pe buturuga lui, ca îndată să se răzgândească şi să-l întindă lui Gorun.

— Bine v-am găsit! vorbi Cojocar şi glasul lui părea trudit.

— Bine ai venit! răspunse cneazul şi porunci grăbit: Tu, Gorun, vină şi isprăveşte împărțeala. Tu, Onuț, îl ajuți pe Gorun. Tu, Cojocar, vii cu mine... Şi se trase cu noul sosit alături într-un mic adăpost mai ferit.

— Ai fost? întrebă el grăbit.

— Am fost! oftă Cojocar şi prinse a căuta în cingătoarea lui de piele din care scoase o hârtie pe care o întinse gazdei.

Mihail o luă, o desfăcu şi ochii lui peste măsură de nedumeriți ațintiră pe drumeț.

— Ce-i asta?

— A murit! vorbi Cojocar şi mâna lui făcu un gest de deznădejde.

— Bătrânul? întrebă cneazul cu glasul rupt.

— Toţi! răspunse Cojocar şi rămase privind în pământ cu ochii mici, cu obrajii supţi, creţi, galbeni-vineţi, cu câteva şuviţe de păr castaniu ieşite de sub marginea căciulii. Acolo-i război, cneaz Mihaile, urmă el. Război, şi foame, şi suferinţă, şi moarte! Bate în oameni oastea împăratului nost în fiecare zi şi ei nu se lasă. Bat şi ei! Bat cum pot şi cu ce pot şi nu se lasă. Încât sunt zile în care ajunge împăratul la strâmtoare! Bat, şi ucid, şi strigă să se audă până la cer! Acolo nu-i vorba numai de biserică, aşa cum se auzea! Ori de popi şi de închinăciune! Nu se află! Ei umblă să desfiinţeze iobăgia! Auzi, cneaz Mihaile? şi Cojocar îşi frecă palmele una de alta ca şi cum ar fi vrut să le cureţe de o murdărie. Uite aşa! S-o nimicească! Şi să aibă fiecare pământul lui! Să-l ia adică din pământul seniorilor! Ei îl muncesc, ei să-l stăpânească! Aşa!... Ei vor moartea seniorilor şi popilor celor mari, cum ar fi adică eminenţa sa Lepeş al nostru! Că numai ei jăfuiesc şi oropsesc. Ăsta-i războiul lor!

Cneazul Săcelean rămăsese încremenit în faţa drumeţului aceluia şi ochii lui îl priveau cu adâncă mirare şi înţelegere. Unele zvonuri asemănătoare străbătuseră mai de mult în Transilvania, ba trecuseră şi peste munţi în Moldova, dar o încredinţare ca aceea de acum, încă nu avuse. Va să zică acesta era războiul husiţilor! Acesta era războiul dus de graţiosul suveran al Ungariei împotriva ţăranilor cehi ai lui Huss! Şi norodul ungar şi cel românesc din Ardeal plăteau! Dădeau bani şi vieţi omeneşti şi graţiosul suveran le cheltuia şi îngăduia ca hoardele turceşti să-i încalce pământurile în timp

ce el apăra, în Cehia, huzurul seniorilor şi al popilor!... Asta era!... Cneazul Mihail îşi înclină capul şi umerii lui de uriaş se lăsară ca de o mare osteneală.

— Scrisesem fostei mele gazde de la Praga, vorbi el strângând între degete hârtia, despre moartea bătrânului meu care-i fusese prieten, şi despre năvălirea turcilor. Şi-l întrebam dacă n-ar putea să ne găzduiască pe toţi pentru o vreme, plătindu-i noi cu munca braţelor noastre, până când puterea suveranului nostru ne va slobozi ţara de duşman... Mână de lucru, adică pentru hrană şi un culcuş, acolo, pe o mână de paie! Pentru că îl ştiam cunoscut cu mulţi stăpânitori de pământuri! Măcar scăpăm de grija foametei!... Tu ştii că nu mai avem de mâncare nici pentru zece zile?

Cojocar îşi înălţă capul cu ochii plini de spaimă şi nedumerire.

— Bine, dar... şi jirul se poate mânca, dacă-l râşneşti...

— De unde jir, aici? Şi de unde râşniţă?

— Ori o vânătoare bine alcătuită, de porci...

— Porci, aicea sus, în martie? Au coborât de acu o lună la stejăriş.

— Cneaz Mihaile, să mergem după ei!

— Unde, omule? Tu îţi dai seama unde-i stejărişul?

— Oriunde-o fi!... Decât să murim de foame...

— Ar muri vânătorii pe drum, Cojocar. Tu i-ai văzut în ce hal sunt?

Stătură o vreme întristaţi şi privind în pământ. Se aflau pe muchea încercărilor deznădăjduite şi o ştiau amândoi.

— Cneaz Mihaile, întrerupse tăcerea Cojocar, între muntele Tulişa şi muntele Straja, care-i drept către miazăzi, curge apa Jiului. Ei, în văile Jiului este

stejăriş şi făget cât lumea! Acolo dacă n-om găsi porci, om găsi jir, ori ghindă, şi tot n-om muri de foame. Lasă-mă să-mi aleg eu oameni de nădejde şi să mă duc. Pe cărări, în două zile şi două nopți sunt acolo... şi sunt şi sate... poate aduc şi-o râşniță!...

Cneazul Mihail îl privea cu îndoială, dar şi cu o părere de nădejde. La urma urmei ce avea de pierdut?

— Şi cu ce? întrebă el într-un târziu.

— Cu arce şi săgeți. Facem gropi şi punem capcane. Şi ne luăm şi topoarele, facem țăruşi... Şi pe urmă, cneaz Mihaile, mai sunt şi unele convoaie turceşti încărcate cu pradă care bat drumurile... Dacă le prindem la o strâmtoare...

— Nu! se împotrivi cneazul. Turcii nu trebuie să afle că suntem aici!... până... până când vă voi spune eu!

— Atunci, cu porcii?

— Cu porcii... du-te! Ia pe cine crezi şi du-te! Da tu ştii că acasă ai oleacă de boală?

Cojocar se întoarse către el. Era flămând, şi slab, şi ciolănos, şi rupt, şi murdar. Numai flacăra din ochii lui mici ardea nedomolită. Întrebă:

— Tuşesc?

— Tuşesc şi Ruța e tare slăbită. I-am dat mereu şi tainul tău... Îi fac femeile fiertură de buruieni... iar Onuț prinde şi le trimite câte un peşte...

— Mă duc să văd! se grăbi Cojocar.

— Du-te! spuse cneazul şi glasul lui părea acum tulburat şi îmblânzit. Iar Onuț să caute şi să-mi trimită aici pe cneazul Costa, pe cneazul Stanciul şi pe părintele... Repede!...

3

Sfatul celor trei cnezi şi al popii Vâlcul în adăpostul lui Mihail Săcelean ţinu mult. Ridicară glasul pe rând, şi se zbuciumară, şi izbiră cu pumnul în aer ca pe urmă să se potolească şi să se sfătuiască aproape pe şoptite, cap lângă cap, cu ochii aprinşi, cu chipurile încălzite şi cu o nouă lucire de nădejde în privirile lor înfundate de lipsuri şi trai aspru şi sărac. Până la urmă părură a se înţelege.

— Iar cât despre turci, vorbi ca o încheiere cneazul Costa, eu am trimis iscoade sigure să ne vestească la vreme toate mişcările lor.

— Iar eu, spuse cneazul Stanciul, am pus de au ferestruit pe trei sferturi din grosimea lor, brazii de pe muchea Toporâştei, a cărei prăpastie dinspre miazăzi răspunde drept deasupra drumului bătut, către Banat şi câmpia ungurească. Şi peste drum, în tufişurile acele care nu se mai sfârşesc, am întins o linie largă de capcane ca pentru lupi... Care turc o vrea să scape într-acolo, l-a văzut Alah!

— Asta-i bine, îngădui cneazul Mihail, numai că ar trebui alcătuit aşa încât cotul cel mare al drumului, la capătul Toporâştei, să poată fi astupat cât ai bate în palme... să nu-l poată trece nici duşmanul, nici caii şi vitele, nici carele încărcate. Cu mâna goală au venit, cu mâna goală să plece, tâlharii!...

Onuţ năvăli în adăpost. Avea capul descoperit, chipul tânăr, abia ieşit din copilărie, purta pe umăr arc şi la şold tolba cu săgeţi.

— Mă duc şi eu, tătuţă!

— Unde?

— La porci, cu Cojocar!...

O clipă cneazul îl privi cu luare-aminte.

— Du-te! Numai vezi, deschide ochii şi nu irosi săgeţile. Şi pune ceva pe tine, că nu-i vară.

Onuţ se învârti într-un picior şi ieşi furtună. Cei de faţă zâmbiră ca de o bucurie.

— Şi fata? întrebă cneazul Stanciul.

— Mara e la Haţeg cu Uca părintelui Vâlcul, la sora mamei sale! răspunse Mihail Săcelean. Stă mai bine acolo decât aici. Cu Onuţ e altă ceva. E mai mare şi e meşter la tragerea cu arcul, nu mi-e ruşine cu el.

În timpul acesta oamenii din cele trei sate, fugite acolo de frica turcilor, coborau spre văi în urma lui Cojocar. N-au vrut să rămână acasă decât bolnavii şi nevolnicii. Cine să-i împiedice când era vorba de vânătoare şi de hrană? Erau la fel de dezbrăcaţi, şi de flămânzi, şi de sărmani. Stăteau doar de un an şi jumătate în bejenie. Unii desculţi, alţii cu opinci de piele de porc nerasă, sau numai cu obiele de petece, unii în cămaşă, alţii cu o hanţă sărmană aruncată pe umeri, toţi netunşi, neraşi, cu mânecile scurte, cu izmenele suflecate peste pulpele slabe... Coborau vorbind, strigându-se, gălăgioşi. O poruncă veni de la Cojocar şi oamenii tăcură. Păşeau acum în linişte, cu ochii în patru. Cojocar descoperise urme de dihănii. Dar urmele se dovediră vechi şi cârdul oamenilor merse toată ziua aceea fără folos. Seara căzură de osteneală. Roaseră turte reci de mei şi dormiră iepureşte, cu spinarea rezemată de câte un copac, în vreme ce, pe de lături, străjerii îi privegheau ca nişte cocori. Merseră şi a doua zi, trecură printre chei golaşe şi coborâră abrupt adâncindu-se în codri de fagi. Porunci noi, venite de la conducător, le încetini pasul, îngustându-le ceata şi curmând orice vuiet.

În sfârşit, opriră undeva, la un semn. Acuma anume

oameni se desprinseră şi porniră singuri după noi arătări şi sfaturi. Ceilalți stătură şi aşteptară un ceas, două. Apoi cercetaşii se întoarseră. Erau bucuroşi. Undeva, mai la vale, în jurul unei mlaştini înconjurate de fagi vechi, aflaseră urme proaspete şi adăpătoarea fiarelor. Cojocar cercetă singur locurile, îşi alese oamenii care se suiră în copaci cu arcele pregătite, în vreme ce alții săpară gropi în pământul moale, mlăştinos, le acoperiră cu frunzare şi se mistuiră şi ei printre crengi. Aşteptară iar. Curând grohăitul fiarelor se rostogoli în adâncurile codrului, asemenea unui tunet îndepărtat. Când turma porcilor ajunse la adăpătoare şi dădu în gropi, mistreții rămaşi pe mal grohăiră furioşi şi îngrijorați întinzând grumajii. Atunci un fluierat străbătu văzduhul şi săgețile fură slobozite o dată, încă o dată şi încă o dată. Abia atunci porcii se dumeriră şi grohăitul lor de spaimă şi mânie se pierdu departe, în munte. În jurul mlaştinii şi adăpătoarei se mai zbăteau încă cei loviți de săgeată, şi grohăiau cumplit – într-o groază fără margini – cei căzuți în gropi şi fără putință de scăpare. Cojocar fluieră iar şi oamenii cu topoarele băgate în cingători coborâră şi masacrul începu. Înțepenit pe mal, cu picioarele desfăcute, un om îşi ridică toporul, îl răsuci deasupra capului şi plecându-se spre groapă, izbi în grămadă. Un grohăit uriaş izbucni şi se rupse, şi omul se îndreptă de şale şi îşi înălță iar toporul. Alături, alți oameni făceau la fel. Curând rămaseră în picioare numai fiarele până la care toporul nu putea ajunge. Erau cumplite, furioase, cu colții amenințători, cu şiruri de bale curgându-le de o parte şi de alta a râtului. Acu era rândul arcaşilor. Grohăitul uriaş umplea pădurea cutremurând văzduhul. Arcaşii îi aşteptară să înalțe capetele furioase, monstruoase şi

îşi ţintiră săgeţile în gâturile lor întinse, palpitând de mânie şi neputinţă. Săgeţile izbeau cu un sunet înăbuşit şi fiara îngenunchea cu glasul frânt, cu grumazul străpuns adânc.

Când totul fu gata, coborâră şi ceilalţi oameni să taie crengi, să înjghebe năsălii, să încarce prada şi să pornească „spre casă”! Noaptea îi prinse la adăpostul stâncilor, în jurul focurilor, frigând carne de porc sălbatic şi mâncând, în sfârşit, pe săturate.

4

Un tropot de cal se auzi grăbind dinspre apus şi un cercetaş sări sprinten la intrarea în adăpostul cneazului Costa. Curând cneazul Costa fu văzut alergând înspre adăpostul lui Mihail Săcelean şi nu mult după aceea Gorun încălecă pe căluţul rămas stingher într-o latură şi se pierdu înspre apus.

— Am să bucium! strigă el către cei doi cnezi. Până atunci să se pregătească oamenii!...

O mişcare uriaşă se simţi în umbra codrului. Cneazul Mihail rămase pe loc. Cneazul Costa alergă la locul său. Cneazul Stanciul şi popa Vâlcul fură vestiţi prin sunete de bucium. Acuma fiecare îşi chema oamenii de încredere după izvod şi împărţea porunci pentru o anume rânduială.

— Tu, Sumanar, pe Toporâşte. Ştii câţi oameni ai?

— Optsprezece bărbaţi şi zece ajutoare! se auzi glasul lui Sumanar care nu avea pe el decât cămaşa descheiată la piept, izmenele suflecate până la genunchi, cuşma roasă şi îndesată bine pe cap şi o curea de piele care altă dată fusese un capăt de hăţ.

— Ştiu oamenii ce au de făcut?

— Ştiu! Când oi fluiera...

— Aşa! Ține-i lângă tine şi aşteaptă buciumul. Tu, Nucean?

— Treisprezece oameni.

— Arme?

— Cinci arce bune şi opt ghioage pe lângă topoare...

— Ştii?

— Ştiu! Trec drumul în tufăriş şi izbesc de acolo când o fi încâlceala mai mare. Apuc caii de dârlogi şi îi trag în tufe, îi ascund.

— Nu uita de linia de capcane!

— Nuuu! Că doar eu le-am pus! Da mi-ar mai trebui nişte băieți buni şi voinici, la ținut caii şi la dat cu arcul, ori cu toporul pe după tufe... Am unsprezece pregătiți!

— Ia-i! Tu, Bolocan?

— Cu Nucean! Am zece oameni şi cinci băieți. Da pot lua şi nişte fete?

— Ei... alea ar fi trebuit pregătite din vreme şi să fie voinice!...

— Le-am pregătit! Şi-s tari de opresc căruța în loc numai cu o mână...

— Ia-le!

— Onuț! strigă în altă parte Mihail Săcelean şi Onuț alergă. Auzi tu? S-ar putea să izbim azi în turci. S-ar părea că pleacă!

Onuț sări în sus bucuros şi tulburat.

— Dar tu eşti pregătit? îl cercetă cneazul.

— Cum nu se mai află! Bădița...

— A-ha, bădiț-tu! Ei?

— Bădița a luat şi câteva fete. Sunt tari de ar merge cu furca şi la urs!

— Zău, măi?

— Î-hîîî! Şi avem puzderie de puştime să culeagă

vârfurile de săgeți...

— Bădiț-tu o fi dat poruncă să nu se agațe turcii de puştii ăia?

— Asta nu ştiu! Adică... şi Onuț se roşi înțelegând usturimea glumei.

La fel se petreceau lucrurile, în acelaşi timp, cu cneazul Stanciul din Şerel. Numai popa Vâlcul nu se vedea nicăieri. El se găsea în adăpostul lui Cojocar în care baba Ruța zăcea şi Uță tuşea de să-şi rupă pieptul. Uță ar fi vrut şi el să se amestece printre culegătorii de vârfuri de săgeți, dar pe el nu-l lua nimeni! Prea tuşea tare şi mereu!

Când din depărtările de către miazănoapte glasul de bucium al lui Gorun porni să plutească peste vârfuri, numai ca o adiere, mişcarea de sub umbra codrului înțepeni. Câteva glasuri întârziate de copii fură rupte de gestul repezit al părinților şi tăcerea desăvârşită căzu peste adâncurile fără margini. Doar frunzele foşneau uşor şi goana undelor între maluri murmura domol, potolit, prietenesc. Şi deodată glasul buciumului se înălță iar, mai aproape, gâlgâind parcă de bucurie, de tulburare stăpânită. Un fluierat uşor, un semn şi Sumanar îşi strânse oamenii mai mult cu gestul şi porni către creasta Toporâştei. Duceau cu ei topoare cu coada lungă, baltage, furci cu colții de fier şi arcane de frânghie.

— Onuț! strigă cu glasul gâtuit cneazul Mihail.

— Aici, tătuță!

— După Sumanar cu toți ai tăi. Până va veni Gorun, tu le porunceşti. Ia seama!

Onuț îşi porni arcaşii cu părere de rău că nu-i şi bădița de față să-l ajute. După ei, fetele, păşind voiniceşte în catrințele lor strâmte, arătau obraze crunte şi arcele li se legănau pe umăr lângă cozile

lungi, împletite. Pe altă cărare porniră oamenii lui Nucean şi Bolocan urmați de ceata băieților luați să stăpânească carele şi caii în tufele de dincolo de drumul din dosul Toporâştei. Aceştia coborâră pe coasta de miazănoapte a muntelui şi se pierdură în tufarii de nepătruns, mânuiți numai de fluieratul uşor al celor doi conducători.

Încet, încet, în poiana din care plecaseră rămase numai Mihail Săcelean, şi femeile, şi pruncii celor duşi. Copiii cei mai mărişori nu se vedeau nicăieri. Femeile îşi făceau cruce şi se rugau îngânând cuvinte neînțelese. Cneazul Săcelean le privea zâmbind.

— Aşa, aşa! mormăia el privindu-le gesturile cuvioase. Dacă nici acum n-om izbândi, să ştiți că dumnezeul vostru are altă treabă!

O răbufnire de bucium izbucni aproape şi cneazul fluieră tare. Copitele unui fugar bocăniră puternic pe piatra uscată. Gorun sări de pe cal.

— Fug? întrebă cneazul.

— Nu fug, se duc liniştiți, în rânduri de bătaie cu care, cu căruțe, cu vite, cu oi, cu...

— Cu pradă, va să zică?

— Dar cum?!

— Şi doar scrisesem castelanului, şi voievodului, şi episcopului să ne trimită oleacă de oaste, să ne ajute, să ne curețe locurile de spurcăciuni... Parcă nu ei sunt mai mari peste locurile acestea şi peste oamenii aceştia nemâncați şi istoviți... Cneazul îşi dusese palmele la obraji clătinându-şi capul. Şi deodată tresări: Dar nu-l văd pe Cojocar. Unde-i Cojocar?

— Lângă Ruța, lămuri o femeie.

— Chemați-l!

— Intr-un ceas turcii sunt aici! spuse Gorun.

Cojocar se arătă printre copaci, cu pieptul

descoperit, cu capul gol, parcă mai ciolănos şi mai slab decât totdeauna. Privea rătăcit.

— Cojocar, vorbi cneazul Mihail cu glasul schimbat, e rândul tău. Gorun spune că turcii mână cu ei vite, turme, oi, cai... Ce ai de gând?

Cojocar îşi scutură capul şi îşi înălță umerii căzuți. Oftă din fundul inimii, îşi îndreptă statura parcă gârbovită şi scoase un şuierat ascuțit. Cât ai clipi, poiana se umplu de copii, băieți şi fete care aduceau cu ei o gălăgie atât de puternică şi atotcuprinzătoare, încât toate vuietele codrului amuțiră.

— Gura! răcni la ei Cojocar răstindu-se cu o nuia. Ce, credeți că mergem la nuntă?

Se vede că glasul lui avea o mare autoritate, pentru că gălăgia se stinse ca prin farmec.

— Cine răspunde de cete? strigă el.

Câțiva băieți şi câteva fete mai mari ieşiră în față.

— Ştiți ce aveți de făcut?

— Ştim! răspunseră acei conducători de cete, desculți, rufoşi, zburliți şi neastâmpărați.

— Unde vi-s nuielele?

O pădure de nuiele lungi şi mlădioase se înălță deasupra capetelor tuturor.

— Aşa! răsuflă din adânc Cojocar. Aduceți-vă aminte de capcane, să nu dați în ele cu vitele! Şi să nu vă aud gura! Acu după mine! Şi porni pe cărare cu toată, ceata de copii după el.

Lipăiau picioarele goale pe piatra sură, se clătinau în văzduh nuielele şi toată oastea aceasta de prichindei se făcu nevăzută pe după stânci, coborând către drumul bătut pe care aşteptau să treacă turcii, iar jos, trecură drumul de cealaltă parte şi se mistuiră printre tufari.

Cneazul Mihai îşi ridică ochii spre Gorun.

— Ei... bădiță?

Gorun zâmbi şi înălță dintr-un umăr.

— Când e omul necăjit şi sărac munceşte de la cinci ani. Calcă-n poalele cămăşii, dar tot mână vaca la păscut! Unde-i Onuț?

— A plecați cu arcaşii. Du-te şi tu la locul tău de pândă şi când s-or ivi turcii, dai de veste şi alergi pe Toporâşte.

Gorun trecu printre stânci, urcă un vârf şi se tu pilă alături, culcându-se pe burtă. Dinspre Toporâşte străbăteau semne şuierate uşor. „Sumanar îşi aşază oamenii”, gândi Mihail Săcelean şi urechea lui prinse alte semne din jos, de mai departe. „Ăştia-s Nucean şi Bolocan”, înțelese el şi dintr-o dată,aducându-şi aminte, se întoarse către femei.

— Stingeți focurile! le strigă el. Toate şi repede! Şi femeile se repeziră cu cofele, cu donițele şi oalele cu apă. Fumurile subțiri se împrăştiară topindu-se printre copaci.

Gorun fluieră uşor. Cneazul se repezi, trecu printre stânci şi se culcă alături de Gorun. Jos, departe, spre câmpie, drumul se întuneca. Din loc în loc sclipeau luciri fugare şi un duruit surd înfiora aerul ca o presimțire de furtună.

Veneau! Veneau desfăşurându-se încet, din fundul depărtării, în formație regulată de marş fără grijă. Şi cneazul Mihail nu se putu stăpâni să le admire rânduiala. Turcii aveau doar cea mai învățată şi mai puternică armată din Europa acelor vremuri!... Cercetaşi călări deschideau drumul, stegulețe galbene şi roşii fluturau în vârful sulițelor şi sub vântul dimineții ostaşi îmbrăcați cu grijă mărşăluiau puternic şi regulat. Şiraguri de călăreți îi însoțeau de o parte şi de alta a drumului, căruțe grele veneau după

ei, încărcate înalt, cu vizitii călări şi în urma tuturor scârțâiau care trase de boi, tunuri trase de bivoli, tropăiau ciurde de vite, desimi de cai şi turme de oi, mânate nu de turci, cum s-ar fi crezut, ci de țărani cu bâtele în mână şi la fel de desculți, de rupți şi de sleiți ca şi cei din codrii Tulişei.

— De-ai noştri! se lovi Mihail Săcelean cu palmele peste obraz. Ne prădăm cu mâinile noastre! Gorun, frate, asta n-aş fi crezut-o!

— Lasă-mă să-i înjur! se rugă Gorun.

— Când va fi aproape să înceapă nunta! se învoi cneazul.

Gorun îşi trase aproape buciumul lung de peste trei arşini, îl potrivi pe o buturugă şi izbi cu toporul. O treime din lungimea lui căzu rostogolindu-se pe piatră. El duse la gură partea ce rămăsese mai largă şi mai lungă şi aşteptă.

Acuma oastea pedestraşilor şi călăreților, trecând după cotul Toporâştei, nu se mai vedea. Veneau la rând căruțele, carele, ciurdele, oile... şi cei care le mânau cu nuiele şi harapnice. Gorun se sculă într-un cot şi tună în frântura de bucium ca într-un port-voce nemăsurat de lung:

— Măăăă! Iepuri nevolnici ce sunteți. Vă prădați cu mâinile voastre? Mişeilor! Împingeți vitele şi carele în tufărişul din dreapta, măăă! În tufărişul din dreapta, n-auziți? Sunt acolo oameni să vă dea ajutor! Nu intrați sub Toporâşte că pieriți cu toții! Nu intrați, măă!

Câțiva țărani, cu capetele date pe spate, ascultau glasul acela care venea ca din cer.

— Ho, mă! răcni şi unul dintre ei. N-auziți? Nu intrați sub Toporâşte că-i moarte!

Ceilalți se opriră nedumeriți.

— Intrați în tufele din dreapta! tună același glas și câțiva cărăuși, pricepând, își cârmiră boii:

— Hăis, hăis, hăis!...

— Așa! Așa! îi încurajă glasul aruncat din bucium și brațe de oameni ascunși ieșiră din tufari făcându-le semne de îndemn.

Așa se urniră către tufe, și vite, și oameni. Supraveghetorii turci își întoarseră caii și își desfășurară bicele. Dar o săgeată zbârnâi și un supraveghetor căzu pe coama calului cu săgeata înfiptă adânc în grumaz.

— Acu tu fugi la datoria ta! porunci cneazul Mihail și Gorun se făcu nevăzut între copaci.

Alt supraveghetor căzu ca și cel dintâi și cneazul zâmbi mândru.

— Ăsta-i Onuț al meu! vorbi el singur și se bucură în vreme ce al treilea supraveghetor, care se repezise călare, furios, își întinse brațele cruce și căzu cu capul în jos și cu piciorul în scară.

Acu un pârâit năprasnic se auzi

sus pe muchea Toporâştei sfâşiind aerul ca un trăsnet uriaş şi prelungit, şi un şir întreg de brazi gigantici se prăbuşi, ca o pădure năruită, peste marşul atât de bine rânduit al turcilor. O prăbuşire ca din cer, fără veste, fulgerătoare şi o greutate sub care nimic nu se mai putea împotrivi. Ici, colo, dacă se mai simțea vreo mişcare, o săgeată venea zbârnâind de sus s-o curme. Scăpaseră numai cei câțiva conducători din fruntea coloanei, care auzind pârâitul în urma lor, dăduseră pinteni cailor şi acum fugeau către asfințit, plecați pe coama cailor şi vâjâindu-şi bicele. Îngrijorat, Mihail Săcelean întinse urechea. Era doar ceata comandirilor şi ar fi fost păcat să scape. Dar un nou pârâit, mai depărtat şi parcă mai ascuțit, sfărâmă liniştea pădurii şi cneazul zâmbi larg şi porni şi el spre Toporâşte. Ştia acum că la cotul dinspre asfințit, în stânga muntelui, trecerea a fost oprită de noua năvală a brazilor, că Gorun cu arcaşii era acolo dintr-o parte, că cneazul Costa şi cneazul Stanciul şi Onuț erau în cealaltă parte şi că din săgeata lor nu este scăpare! Ştia că de acum toată partea aceea a Hațegului era slobodă şi putea răsufla în voie.

— Pregătiți-vă de drum! Mergem acasă! strigă el către femeile care rămăseseră în poiană şi se pierdu departe pe cărare.

Jos, sub Toparâşte, măcelul fusese mult mai mare decât îşi închipuiseră cei care-l puseseră la cale. Sub pădurea care se prăbuşise zăcea toată oastea turcească, oameni şi cai. Cei trei cnezi puseră să se culeagă armele răvăşite şi umplură cu ele căruțele. Costa şi Mihail le cercetară cu anume gânduri, apoi se uitară unul în ochii celuilalt.

— Unde le ascundem?

— Le învelim să nu ruginească şi le îngropăm.

— Numai oamenii de-ar tăcea...

— De Gorun şi de oamenii aleşi de el nu mă tem! Şi, la urma urmei, om mai pune şi noi mâna!...

Împânziră cu oameni tufărişurile din dreapta prăpastiei, să întoarcă toate vitele, şi puseră umărul să scoată din făgaşuri carele încărcate greu şi tunurile trase de bivoli şi să le pornească înapoi spre valea Streiului. Şi când totul fu rânduit şi oamenii se adunară în jurul lor gâfâind, cu gurile deschise să prindă o boare de vânt, flămânzi şi sfârşiţi, ei hotărâră să pună foc copacilor dărâmaţi să ardă şi lemnul şi morţii, ca miasmele lor să nu se întindă peste ţară...

— Am mai avut noi ciumă şi ştim ce-i aceea!...

Când fumul se învălui uriaş deasupra prăpastiei, ei porniră pe drum de întoarcere. Oamenii care păşeau în jurul lor erau atât de osteniţi încât te mirau că se mai pot ţine pe picioare. Totuşi mergeau, şi pe feţele lor se putea citi mulţumirea şi un fel de bucurie. „Acasă, acasă, acasă!” cânta în mintea fiecăruia şi li se părea că o bucurie mai mare decât aceea de a-şi revedea locurile şi căsuţele părăsite în fugă acum doi ani nu se putea. Căsuţele lor! Nişte bordeie ridicate din lut amestecat cu paie şi uscat la soare între patru bârne! Fără pod, fără coş, cu fumul vetrelor ieşind pe sub streaşină, cu acoperiş de crengi peste care unseseră tot cu lut subţire ca să nu-i bată viscolul şi ploaia în case... Când au plecat acum doi ani, pe acoperişurile acele crescuse iarbă şi buruieni. Da, dar erau ale lor! Căsuţele lor! De aceea călcau acuma aproape veseli! Caii nechezau, vitele mugeau, oile behăiau, oamenii vorbeau, toţi şi toate ştiau şi se bucurau că merg spre casă. Iar copiii ridicau o gălăgie până la cer!

La o răscruce, cei din Şerel o luară la dreapta, cei

din Râuşor porniră tot înainte, cei din Băniciori coborâră în valea Streiului şi cei din Săcel se întoarseră să coboare spre stânga, întâi pe malul apei, apoi, ocolind un podiş, la vale către satul lor, către Săcelul lor...

Iată din stânga podişului, drept înainte, cei care aveau ochi buni aveau să-şi vadă căsuţele... satul... Dar întindeau zadarnic gâtul slab, numai vine, înălţându-şi capetele şi se frecau la ochi şi puneau palma pavăză la frunte. Nu vedeau nimic... Încet, vuietele se stinseră şi nu se mai auziră decât carele scârţâind. Oamenii mergeau acuma tăcuţi, cu dinţii strânşi, cu fruntea încreţită, cu pasul larg, grăbit, înfiorat... Chiar nimic!... Unde era satul lor, sărăcia lor de totdeauna, „a lor”? Iată un om a dat cu piciorul într-o scândură şi scândura s-a împrăştiat într-un val negru de tăciune şi funingine. Alte muşuroaie de tăciuni şi funingine se aflau alături. Şi altele şi altele!...

Când a început bocetul femeilor şi al copiilor, cneazul Mihail s-a repezit:

— Nu-i nimic! Nu-i nimic, fraţilor! O să facem altele! Acele vechi tot trebuiau arse odată şi odată!

Dar în noaptea aceea femeile bociră până în ziuă culcate pe cenuşa rece, cu pruncii lângă ele. Sub bătaia lunii bărbaţii îşi înălţară pumnii către cerul gol, deşert de orice adiere de milă...

Aşa la Băniciori, aşa la Râuşor, aşa la Şerel...

CAPITOLUL II

1

Nu. Nu şi-au putut face oamenii alte bordeie.

— Nu am îngăduinţă să le dau lemne din pădure! spuse işpanul de la Orăştioara către cnezii Mihail, şi Costa, şi Stanciul care veniseră cu această cerere. Pentru domniile voastre, da! Trimiteţi oameni să ridice ce trebuie şi cât trebuie. Ceilalţi însă sunt iobagi. Cu ce să plătească lemnele, dacă ei de doi ani încoace nici dajdiile nu le-au plătit?

Şi, în faţa chipurilor cumplit de nedumerite şi furioase ale cnezilor, işpanul urmă liniştit:

— Să nu vă miraţi că li se cer dajdiile pe vremea cât ei au fost în bejenie de răul turcilor. Ce au căutat în bejenie? Puteau să rămână la locurile lor şi să muncească mai departe. Din rodul scos ar fi luat şi turcii o parte, dar ar fi luat şi ei una, ar fi mâncat şi acuma ar fi plătit din ceea ce le-ar fi rămas... şi poate nici foc nu le-ar mai fi pus turcii. Iar în privinţa aceasta şi domniile voastre cnezilor veţi avea a da socoteală în faţa judecăţii de la Haţeg despre purtările domniilor voastre în această împrejurare!...

Cu toată mânia care-l stăpânea în faţa nedreptăţii care li se făcea, Mihail Săcelean zâmbi.

— Credeam să ne cheme la Haţeg ca să ne mulţumească pentru grija pe care am avut-o de oameni şi pentru prada smulsă din mâinile turcilor,

pe care am adus-o înapoi!

— Ba, în privința prăzii, lucrurile sunt şi mai încurcate! Caii, vitele, oile şi încărcătura luate de la turci au putut fi prădate de către aceştia de prin gospodăriile iobagilor care se băjeniseră, da, dar au putut fi prădate şi din avuția stăpânilor, şi mai cu seamă din avuția eminenței sale, domnului episcop Lepeş al cărui „castel" aud că a fost jefuit. De aceea va trebui ca toată această pradă să fie adusă în fața stăpânirii şi a oamenilor eminenței sale să-şi aleagă fiecare ce-i al său... şi ce-o rămânea... dacă o mai rămânea ceva...

De data aceasta cnezii râseră în gura mare.

— Ceea ce au scos iobagii din mâna turcilor este pradă de război şi după legile războiului prada este a învingătorului! strigară ei.

— Război? Ce război?

— Ar fi bine să te duci domnia ta până la Tulişa. spuse Mihail, sub creasta Toporâştei, şi să vezi acolo care război! N-a mai rămas din oastea turcească nici un om. Nici unul! Auzi domnia ta? A fost bătaie cumplită. Oamenii au prăbuşit pădurea peste oştirea aceea, au ucis cu arcul şi cu toporul şi au dat foc celor ucişi şi copacilor căzuți peste ei. Drumul nu mai e decât tăciuni şi cenuşă şi oase omeneşti. Du-te şi vezi!

O clipă işpanul tăcu descumpănit. Apoi vorbi iar:

— Dacă a fost aşa, a fost bine! Dar să nu uităm că iobagii sunt iobagi. Era datoria lor să lupte şi să moară apărând avutul stăpânilor! „Iobagi", nu uita!

— Nu uit, domnule işpan, socot însă că şi domnia ta ai să-ți aduci aminte de vorbele acestea... poate nu peste multă vreme!

Işpanul ar fi vrut să răspundă, dar n-a mai avut cui.

Cei trei cnezi plecaseră furioşi. Ştiau de mult că atunci când e vorba de iobagi, cu stăpânirea nu se putea vorbi şi acuma nu se mai putea face nimic. Iobagul nu era decât un animal de muncă, aproape necuvântător, şi atât.

Cu asemenea stăpânire trebuiau să se poarte altfel. De aceea chiar de a doua zi, Gorun şi Cojocar umblară din casă în casă cu anume porunci şoptite, după care oile aduse de la Tulişa fură înjunghiate şi puse la sare, iar vitele mari luară calea către aceeaşi Tulişă, de unde fuseseră scoase din mâinile turcilor. Şi totul se făcu noaptea, fără să simtă iscoadele stăpânirii. Deocamdată cnezii socotiră să-şi înăbuşe mânia. Primiră lemnele făgăduite pentru casele lor şi celelalte clădiri de cuviinţă la un cnezat, iar oamenii din sate porniră să-şi sape bordeie în pământ. Pentru această ispravă nu era nevoie de lemne. Săpau cu hârleţul, cărau ţărâna cu troaca şi băteau cu maiul, blestemând. Pe urmă au venit oamenii işpanului să le ia vitele aduse pradă de la turci. Au căutat, au cerut, au răcnit prin jurul bordeielor, au lăsat iscoade şi au plecat. Oamenii începuseră munca pe lanurile stăpânilor. Veniră vătăji să-i supravegheze şi să le aducă porunci: „Castelanul aduce aminte tuturora că datorează dajdiile pe doi ani în urmă şi răbdarea stăpânirii s-a isprăvit! Vor trebui să plătească şi încă fără multă întârziere”...

Într-o zi, Cojocar a ieşit din bordeiul lui purtând pe braţe trupul neînsufleţit al lui Uţă. În ziua aceea părintele era departe, în munte. Cojocar înfăşurase copilul cu ilicul lui, pentru că altă ceva nu avea, şi aşa, împodobit, s-a dus şi l-a îngropat sub un dâmb, pentru că satul nu mai avea nici cimitir. În bordeiul pe care-l scobise în pământ, Cojocar n-a putut dormi

niciodată. Prea era strâmt locul şi prea tuşeau toţi. Acu un loc rămăsese liber. Uţă se mutase în marginea dâmbului de unde se vedea apa şi munţii şi codrul în care – dacă ar fi putut – tare ar fi vrut să se joace şi el. Acuma îi cânta Streiul gonind la vale către Murăş. El însă, Cojocar, va urna să doarmă tot afară, deasupra bordeiului, pe ţărână, ascultând toată noaptea cum tuşeşte Ruţa şi frăţiorul cel mic al lui Uţă,.. Parcă tuşea ţărâna, toată valea, pământul întreg parcă tuşea sub trupul frânt de oboseală al omului care totuşi nu-şi putea afla hodină. El, Cojocar, se scula când încă era mult până în ziuă. Zorile îl prindeau departe pe lan, sprijinit în sapă, ca un semn întunecat zugrăvit pe cerul vânăt al dimineţii. Aşa făceau toţi iobagii şi el, Cojocar, muncea până se înnopta. Doar trebuia s-o hrănească pe Ruţa, şi pe copil, şi să mănânce şi el, şi să dea stăpânului dreptul lui pe care acuma nu-l mai putea amâna: veneau vătăjii să i-l ia de acasă. Aşa făceau şi ceilalţi, decât că pe aceia îi ajutau muierile, dacă erau sănătoase. Toţi erau osteniţi, încruntaţi, flămânzi. Copiii culegeau rugi de mure de pe podiş şi urzici tinere din curmături. Cu buruienele acele muierile făceau fiertură şi departe, tocmai pe Tulişa, tăiau o vită şi o aduceau în sat noaptea, cu roaba şi tot noaptea o împărţeau frăţeşte. Aveau deci de mâncare o zi pe săptămână; în celelalte zile zdrobeau un căţel de usturoi sălbatic, îl puneau în fiertura de buruiene, mestecau şi mâncau aşa cum ai mânca o mâncare adevărată... Cneazul Mihail nu mai avea boabe de nici un fel să le împartă. Nu mânca nici el turte şi nici ceilalţi cnezi nu aveau, iar de la işpan ori de la castel nu puteau împrumuta nimic. Prea erau datori! Pe câmp oamenii mai frecau în palme un spic şi aruncau în gură grăunciorele crude cu gust încă

acrişor, pe care le sfărâmau în dinți şi le mestecau îndelung. Asta însă când nu-i vedeau vătăjii. Pentru că dacă-i vedeau... „Să facă bunătate oamenii să mănânce spice de pe bucățica lor de pământ, nu de pe pământul stăpânului!” Aşa a trecut vremea până la seceriş.

Iar când nu mai era mult până la seceriş, Cojocar s-a dus să îngroape lângă Uță şi pe frățiorul lui cel mai mic. Părintele Vâlcul a rămas cu el şi, cu ochii duşi spre apa Streiului, l-a întrebat:

— Tu unde dormi?

— Deasupra, pe bordei! a răspuns Cojocar.

— Şi Ruța?

— Înăuntru, dedesubt! Acuma însă... dacă nu mai am copii...

Rămaseră amândoi tăcuți, părintele privind departe spre munții Făgăraşului, Cojocar privind în pământ. Apoi popa Vâlcul vorbi iar:

— Ar fi bine să dormi tot afară...

Celălalt îl privi nedumerit.

— Şi când o da frigul?

Popa îl cercetă fugar cu ochii şi îşi întoarse iar privirile spre munți. Mai stătu aşa o vreme şi pe urmă porni să coboare spre malul Streiului. Departe, peste apă, se zăreau într-o văiugă Băniciorii lui...

2

Când s-a terminat cu secerişul pentru stăpâni, oamenii au răsuflat uşurați. Începură să secere pentru ei, pe bucățica de pământ pe care mila stăpânilor le-o hotărâse drept plată pentru muncă. Secerau încet, cu grijă, să nu scuture spicele şi în

urma secerătorului, toți ai lui umblau aplecați asupra miriştii să culeagă spicele rătăcite din întâmplare. Pământul rămânea ca o perie galbenă, curată, iar roada era cărată acasă cu brațul, cu troaca, cu sacul. Pe urmă veneau vătăjii işpanului, sau ai eminenței sale s-o măsoare, să ia pentru stăpân a noua parte şi să strige în jurul bordeielor pentru plata datoriilor. Veneau şi oamenii cneazului să fie de față şi atunci vătăjii se mai îmblânzeau.

Cojocar s-a dus la cneazul Mihail să se sfătuiască şi a pierdut o jumătate de zi. La cneazul Mihail veniseră oaspeți: cneazul Costa de la Râuşor, cneazul Vlad de la Ucea, cneazul David din Grădiş şi cneazul Ruga de la Lupşa. La toți sărăcia era cumplită şi oamenii ajunşi la marginile putinței lor. Acuma, cu punerea în umblet a monedei celei noi, datoriile au crescut de zece ori, pentru că moneda aceea nu cuprindea decât o fărâmă de argint. Craiul a vrut să înşele norodul! Dar norodul nu se lăsa înşelat. Nici seniorii! Iată nici ei nu mai vor să primească plata datoriilor în monedă nouă. Cer moneda cea veche. Şi cea veche se găseşte în târguri numai dacă dai pe ea zece monede noi. Munca însă se plăteşte în monedă nouă! Cu alte cuvinte, de zece ori mai puțin decât face! Cei cinci cnezi au închis uşile şi dezbat între ei necazurile acestea. Nici ei nu mai ştiu ce să facă. Starea iobagilor e fără nădejde şi ei sunt țintiți răspunzători de neplata datoriilor. Dar cu ce să le plătească oamenii, dacă prin jocul acela de monedă datoriile s-au înzecit?

Când a bătut în uşă popa Vâlcul nici nu l-au auzit. A trebuit să repete bătaia şi s-o întărească.

— Aici sunteți?! s-a mirat el. Va să zică ați auzit şi voi?

Ceilalți îl priviră uimiți.

— Ce s-auzim?

— Răscoala! Țara Bârsei! Făgăraşul! Ce vă uitați aşa la mine?

Şi în fața nedumeririi generale popa a trebuit să-şi descarce sacul:

— S-au sculat țăranii din Țara Bârsei. S-au sculat că n-au mai putut răbda de foame şi de asuprire şi nedreptate. Şi acolo fuseseră turci, dar după turci stăpânii s-au arătat mai răi decât păgânii. Iar când a venit şi năpasta asta nouă cu moneda de argint a grațiosului nostru suveran, n-au mai putut! Pentru că să vedeți, domniile voastre: turcii se arătaseră mai buni decât stăpânii! Turcii căutau şi – dacă găseau – luau. Dacă nu, se înțelege că plecau cu mâna goală. Stăpânii însă, vor să ia şi ceea ce nu găsesc! Moneda cea veche nu se mai vede. Cu toate acestea stăpânii cer ca datoriile cele vechi să fie plătite în moneda veche, pe care n-o găseşti decât doar vânzându-ți sufletul! De unde să ia iobagul atâta bănet! Şi de aici deznădejdea! Au pus iobagii mâna pe topor şi au pălit! Au pălit, au pus foc şi au început a dărâma! Ca omul când nu mai are încotro! Pe urma lor, praful! Şi atunci a sărit luminăția sa contele Jakch de Căşei, comitele secuilor, cu oastea sa. Ei, se-nțelege că iobagii nu erau pregătiți pentru un asemenea război şi au fugit. Au fugit în munții Făgăraşilor. A dat şi oastea să-i ajungă, dar n-a putut. Iobagii au răsturnat peste ei copacii retezați cu ferestrăul şi au ucis-o cu pietre! Acu contele a prins cu oaste trecătorile să-i facă pe iobagi să moară de foame acolo sus. Numai că noaptea iobagii dau peste paznicii trecătorilor şi-i ucid cu furca! Iar de mâncat, mănâncă oile seniorilor pe care le-au prins la păscut în munte! Iar ciobanii le arată care sunt mioarele cele mai grase!...

— Asta înseamnă că începe! vorbi cneazul Mihail, cu glasul răguşit dintr-o dată. Va să zică începe! Aţi aflat că răscoala lui Huss vrea să dea ţăranilor pământurile seniorilor? Să ne mai mirăm de cele ce se întâmplă la noi? Mai bine să ne pregătim şi să-i pregătim!

— Da, să ne pregătim. Dar cum? întrebară oaspeţii şi se adunară iar cap lângă cap să pună la cale.

Aşa i-a găsit Cojocar, care rămase lângă uşă cu beţişorul în mână şi cu obrajii scofâlciţi.

— Cneaz Mihaile, vorbi el, eu acuma nu mai am băieţi ş-am făcut oleacă de economie, iar pentru mine şi pentru Ruţa... ne trebuie mai puţin... M-am gândit aşa: Mâine vine vătaful de la castel să-mi măsoare roada. Zic: să dau toată nona pe anul ăsta şi s-o dau şi pe cea de anul trecut! Iar cât despre cea de antărţ... oi da-o la anul! Că văd că nu-i şi nu-i nici o nădejde la noi cum am văzut acolo la Husiţi...

Cei de faţă îl priveau cu ochii mari.

— Cojocar, vorbi Mihail, vătaful n-are să-ţi primească nimic. Porunca cea nouă pe care a primit-o işpanul este să vie vătaful să măsoare la fiecare om şi să hotărască nona şi datoria veche, după care iobagul să se ducă, să-şi vândă roada la târg, iar la canţelaria eminenţei sale să aducă bani, nu roadă. Pentru fiecare măsură datorată, atâţia bani. Deci, dacă ai... du banii şi gata, că despre nădejdea de care vorbeşti tu, încă nu s-au copt strugurii, Cojocar!

— Strugurii cruzi se cheamă aguridă, cneaz Mihaile, şi-s atâta de acri, încât mă tem că n-o să-i putem mânca! Şi să ferească Dumnezeu de omul flămând, cneaz Mihaile!... Vra să zică ei nu mai primesc roadă?

— Numai bani!

În ochii omului se întunecă ca un fel de spaimă. Cneazul mai spuse:

— Şi nu uita, Cojocar, Ruța e bolnavă! Ea trebuie să mănânce mai mult... fără economii!

Cojocar dădu din mână a lehamite şi ieşi.

— Oi mânca eu mai puțin! bodogăni el pe drum.

Pe urmă toate s-au petrecut aşa cum a spus cneazul Săcelean. Vătaful a venit, a măsurat, a hotărât şi într-o dimineață căruța de la castel a venit să încarce şi să meargă la târg. Se înțelege că pentru căruță vătaful hotărâse anume plată şi făcuse anume însemnare. Ruța a ieşit să dea şi ea o mână de ajutor. Când şi-a scos capul afară din pământ, ca o cârtiță, chipul ei părea de ceară. O pală de vânt îi luă broboada de pe cap şi-i zburătăci părul încărunțit înainte de vreme. Cojocar o privi şi se înspăimântă.

— Coboară înapoi! îi strigă el.

Ea îl ascultă, dar era atât de slabă şi neputincioasă, încât împiedicându-se de un sac căzu şi nu se mai putu ridica.

— Tu să faci bunătate să te astâmperi! ocărî Cojocar purtând-o în bordei.

Pe urmă căruța porni şi Cojocar grăbi în urma ei, iar în jurul bordeiului rămase pustiu...

În aceeaşi zi, spre seară, căruța se întoarse scârțâind şi cu caii osteniți. Cojocar se opinti şi descărcă sacii cu care plecase azi dimineață. Nu vânduse nimic.

— Cum să vând? lămuri el peste o vreme, în bordei. Negustorii nu-mi dau decât bani noi. Ca să-mi dea bani vechi cum îmi cere intendentul, zic să le dau de zece ori atâta marfă! Că-s mai scumpi. A făcut craiul nu ştiu ce tâlhărie cu banii ăştia noi şi lumea a simțit. N-am vândut. M-am dus la castel să le las marfa acolo. Atâta vă datorez, atâta v-am adus! Vindeți voi! M-au fugărit cu câinii! Ş-am adus sacii acasă!

Ruța stătea nemişcată în întunericul bordeiului şi răsuflarea ei nu se auzea. Încremenise pe laiță cu o mână adusă peste piept şi cu brațul celălalt atârnat spre pământ. Cojocar tăcu o vreme să-i audă vorba şi neauzind nimic, întrebă:

— Ție ți-e rău?

Întrebarea sunase domol, cu glas scăzut şi cu un fior de grijă. Dar nici acum nu răspunse nimeni. Ruța părăsise această lume stăpânită de seniori, în care oamenii muncitori mureau de foame.

Sicriu n-a avut. Pentru sicriu trebuiau scânduri şi la scânduri nu aveau dreptul iobagii. Şi chiar dacă ar fi avut!... Cojocar se purtase foarte rău ieri, la castel. Înjurase pe intendent, pălise pe un slujitor care umbla să-l dea afară din cancelerie şi când a pornit cu carul spre casă, a spus despre seniori, popi şi rege nişte vorbe din pricina cărora şi acuma le-o fi țiuind urechile acelora! Cine deci să-i mai dea scânduri? De aceea el a învelit moarta în singura ei hanță, a legat-o

la cap cu un fel de broboadă, a luat-o în brațe şi a aşezat-o între cele două cozi de sapă. Era uşoară ca un copil, iar nasul îi era subțire ca o muche de cuțit. Numai picioarele aveau labe mari, noduroase, ciolănoase, ca picioarele tuturora acelora care au umblat desculți o viață întreagă...

Popa Vâlcul îl privea cu adâncă milă şi înțelegere pe Cojocar.

— De acuma – spuse el într-un târziu – dacă ai rămas singur, eu aş zice să te muți la mine... Eu fiind toată ziua pe coclauri rămâne prunca aceea mereu singură!... Să ai grijă de ea.

— Şi munca? întrebă nedumerit Cojocar.

— Cu munca... om vedea... şi părintele tăcu iar, fără să-şi isprăvească vorba. Ochii lui rătăceau acuma încolo, spre munții Făgăraşului. Apoi dintr-o dată porni spre Băniciorii lui.

Cojocar îl privi îndelung cu ochii micşorați şi vorbi singur:

— Mă tem că voi ştiți ceva şi tăceți ca peştii! Dar poate că s-a lumina şi pentru noi odată soarele... să se coacă agurida de care vorbea cneazul Mihail al nost!... Nu cumva?...

3

La Băniciori casa popii Vâlcul rămăsese întreagă lângă bisericuță. Turcii n-o arseseră. Nu se ştie de ce. În locul satului însă apăruseră acum muşuroaiele de cârtiță ca şi la Săcel şi în celelalte sate din jur.

Aşa arăta Băniciorii şi în ziua în care un pâlc de oaste năvăli căutând drumul către Strei, vadul şi cărările către Vinț. Luat repede, Cojocar se zăpăci, iar

Uca se ascunse pe cuptor.

— Ce Vinț? Ce vad? îngâna el grijuliu să nu aducă primejdie asupra casei care-l adăpostise. Întrebă, cercetă şi până la urmă se lămuri: dăduseră în satele săseşti din Sebeş nişte munteni din Zărand să jăfuiască. Şi ei, ostaşii aceia, erau trimişi să treacă apa, să străbată către Vinț, să le iasă înainte când s-or întoarce cu prada şi să-i prindă. Altfel nu-i chip să pună mâna pe dânşii! Iar dacă i-or prinde, să-i ducă legați în Sebeş, la judecată şi pedeapsă.

— Ce să jăfuiască? se nedumeri Cojocar. Mai e ceva de jăfuit?

— Saşii au pământ! râseră ostaşii. Le-au dat craii din vechime ca să-i ademenească să vină din țara lor în Transilvania. Şi având pământul lor se cheamă că au şi vite şi oi şi de toate. Vra să zică sunt bogați! Față de iobagii noştri sunt chiar bogați! Nu toți, vezi bine, dar mulți din ei.

— Au pământ! Pe Cojocar parcă-l loviseră cu ceva în cap. Mai auzise el cândva treaba asta, dar socotise că-i o poveste, ori o glumă! Va să zică e adevărat! Sunt va să zică țărani care au pământ! Şi sărmanii, „flămânzii" din Zărand n-au! Nici cei din Băniciori n-au! Nici cei din Săcel, ori din Râuşor, ori din Şerel, ori cei din munții Făgăraşi n-au! Şi lor nu le dă nimeni. Arătă acelor ostaşi drumul căutat, pentru că nu avea încotro şi se duse şi el la Săcel să vorbească cu cneazul Mibail despre pământ!...

Nu s-a întors Cojocar prea bucuros. Şi de la Gorun, care pornise către Vinț şi Ocroinda să ducă anume vorbe către cneazul Torda s-a ştiut pe urmă că ostaşii aceia saşi n-au făcut nici o ispravă acolo la intrarea în munții lor, unde erau aşteptați. Ba chiar s-a vorbit că fuseseră vestiți din vreme de anume iscoade. Şi din

ziua aceea țăranii iobagi începură a vorbi tot mai des şi mai tare despre pământ, şi în celelalte sate tot aşa. Ba din locuri mai depărtate veneau câteodată iobagi necunoscuți şi întrebau pe Cojocar despre pământ. Iar vorbele acestora se răspândeau din ce în ce mai departe. Cojocar îşi făcuse o pereche de opinci noi, din piele de mistreț nerasă şi încălțat cu opincile acele şi cu bețişorul subsuoară îl vedeai când urcând o costişă, când coborând o vale, stând de vorbă cu oamenii întâlniți şi ajungând uneori până la crestele Făgăraşilor, la necăjiții cei din Țara Bârsei, fugăriți acolo de oastea comitelui secui.

Pe urmă, năvăliri ca aceea făcută de munteni în gospodăriile sebeşenilor bogați s-au întâmplat multe. Umblau după pradă şi cei din Zărand, şi cei din Vinț, şi alții din Ucea, şi alții din Grădiş... Alergau zadarnic după ei ostaşii işpanului şi ai castelanului că nu puteau prinde pe nimeni.

Şi parcă anume ca să vadă că prădalnicii nu umblă anume să lovească numai în saşi, ci în cei care au, fără deosebire de neam, s-a întâmplat într-o zi o faptă nemaiauzită pe locurile acele. Anume, o ceată de iobagi – nu s-a ştiut niciodată de unde erau – au năvălit să prade o mănăstire de sub munte. Nu era o mănăstioară săracă şi flămândă, ori o mică cetate catolică cum erau multe, ci o mănăstire mare, ortodoxă, cu călugări mulți şi – se zicea – cu avuții şi hrană adunate în beciuri şi saivane. Ceata de iobagi a găsit poarta încuiată şi ziduri grele de jur împrejur. Drept care unii au sărit zidurile şi-au repezit mâna în barba cuviosului portar şi au descuiat. Iar când cuviosul a dat să strige, i-au făcut vânt într-o baltă făcută de ploi, alături. A stat portarul acela în baltă până când i-a văzut pe toți dispărând în ograda

mănăstirii şi atunci a ieşit din apă, a tras cheia din broască, o cheie de un arşin şi a lovit cu ea într-o toacă de fier spânzurată acolo sub boltă. Alarma! Dar o dăduse târziu, abia în clipa în care părintele stareț se zbătea în brațele năvălitorilor.

— Cum de vă rabdă Dumnezeu? întreba el în gura mare, uluit.

— Ei, Dumnezeu rabdă multe! au râs iobagii aceia fără ruşine şi fără nici un respect de cele sfinte. Rabdă, de pildă, ca domnia ta să te ghiftuieşti în fiecare zi şi noi să crăpăm de foame! Iar acuma are să rabde să-ți smulgem barba, dacă n-ai să ne arăți unde-s bunătățile şi avuțiile mănăstirii! Şi după ce l-au mai strâns puțin, n-a avut popa încotro! Le-a arătat de toate. Şi cum mănăstirea avea şi cai, şi căruțe, şi boi, şi care, oamenii au încărcat şi au plecat mai cercetând şi cuprinsul bisericii. Erau acolo scule popeşti de argint, şi de mătasă, şi de aur, dar cui îi trebuiau? Le-au risipit care încotro şi şi-au văzut de drum lăsând pe cuvioşi legați şi țepeni de frică. În urma lor mănăstirea a rămas cu porțile în lături şi cu magaziile goale, ba a luat şi foc la nişte chilii din capătul despre pădure. Dar cercetările care s-au făcut pe urmă au dovedit cum că focul a fost pus de un popă catolic, care ar fi fost tare bucuros ca acea mănăstire ortodoxă să dispară de pe locurile acele!... Iar popa acela catolic a fost prins şi dovedit, iar țăranii din satul alăturat i-au tras o sfântă de bătaie, soră cu moartea!

Precum vedeți nu era bine! Bătea vânt de răzmeriță şi lumea se arăta neliniştită, şi îngrijorată, şi nemulțumită, şi gata de harță. Iată, popa acela catolic, de pildă, a trebuit să împungă fuga şi să nu se mai arate pe locurile acele blestemate!...

— Fără ştirea voastră, nu se poate să treacă ei şi să se strecoare nevăzuți! bătea din picior işpanul în fața cnezilor vecini, chemați să-i asculte pâra şi dojenile trimise de grația sa împăratul. Cum de îndrăznesc ei asemenea fapte?

— Li-e foame şi flămânzii îndrăznesc! lămuri cneazul Mihail.

Aceasta putea fi, în adevăr, o lămurire, dar ea nu curma nelegiuirea! Iar îndată după aceea faptele petrecute au fost şi mai grele. A doua oară oştenii trimişi să facă regulă au simțit că ei nu se bat numai cu cetele prădalnice, ci chiar oamenii din satele prin care treceau le erau duşmani! Uneori prădalnicii aceia nici nu mai aveau cu cine se bate, întrucât aflau pe paznici şi pe ostaşi gata nimiciți şi drumul slobod! Şi atunci cnezii satelor cu pricina fură chemați din nou la grea cercetare şi craiul a scris cu mâna lui o scrisoare de aspră dojană.

Dar țăranii tot nu se duceau să plătească dijmele. Acu nici nu mai încerca nimeni să se ducă la târg şi să vândă roadă pe monedă veche, cum cereau cancelariile. Aşa începu să bată pe locurile acele un vânt de împotrivire şi dârzenie, şi aşa au început oamenii a crede că o vreme cu slobozenie şi pământ aşa cum o visează husiții va veni şi pentru ei cândva. Şi atunci s-au înăsprit inimile lor strângându-le pumnii şi încruntându-le ochii... Iar când îl vedeau pe Cojocar, îi săreau de departe înainte şi tăinuiau cu el ceasuri întregi, fără ştirea vătăjilor, şi intendenților, şi işpanilor!...

Într-un rând, cneazul Mihail a întâlnit un cioban. Venea pe jos dinspre răsărit şi ținea drumul către Vinț. Era un om cărunt tare, cu barba tunsă scurt, cu cuşmă înaltă, opinci nerase şi desagă goală pe după gât. Îşi dădură bineţe.

— Dincotro?

— De la stână, de pe Cândrel. Mă duc către Vinț. Mi-a murit un frate...

— Stână? Pe Cândrel?

— Da... stâna eminenței sale episcopului... Are acolo peste cinci sute de oi şi toate mulgătoare!...

— Aşaaa!

Omul s-a dus în treaba lui şi cneazul Mihail a stat mult pe gânduri. Pe urmă a chemat pe Gorun...

În aceeaşi zi Gorun şi-a legat bine opincile, şi-a strâns betele, şi-a luat bățul şi a pornit către răsărit. Era voios şi fluiera.

Acasă a întrebat zădarnic Onuț:

— Unde-i bădița?

— Are treabă! îi răspunse cneazul aspru. Nu te amesteca!

Şi băiatul rămase nedumerit. Ce fel de treabă? Dacă se putea duce „bădița", înseamnă că s-ar fi putut duce şi el!

Abia peste o săptămână au izbit nişte zvonuri dinspre Sebeş: fugarii de pe Făgăraş au prădat de pe Cândrel oile eminenței sale episcopului! Le-au mânat în munții lor şi acuma... prinde orbul... scoate-i ochii!...

Dar acestea nu erau decât vorbe. Gorun s-a înapoiat la Săcel cu două zile după zvon. Îi râdea buza.

— Ei „bădiță”? Dar mai întâi stai jos! Te dor picioarele!

— Mă dor, de nici nu le simt! Am izbutit!

— Fără bătaie? Fără sânge? Te-a cunoscut careva?

— M-au cunoscut ciobanii!

— Răăău! Asta-i rău, „bădiță”! Şi te-au lăsat să le iei?

— Mai întâi şi mai întâi nu-i rău! Şi pe urmă nu le-am luat nimic! Nici nu m-am dus singur! Am fost întâi „sus”, am luat cu mine o ceată de oameni şi am pornit la stână. Era pe coasta de miazănoapte a Cândrelului... este acolo o curmătură. Cu strungăraşi cu tot am găsit unsprezece ciobani... Ne-au primit, ne-au ospătat şi-am vorbit... Iar în ziuă au pornit ei singuri oile către Făgăraşi... Noi mergeam în urmă, glumind!... Ei, şi au rămas şi ei acolo!

— Sus?

— Sus!

— Şi ce-au zis oamenii?

— A fost o bucurie cum nu se mai aflā! Pupau oile! Acu le taie şi le pun la sare!... şi ne roagă să le ducem sare cât mai multă, că au isprăvit-o!

Cneazul Mihail se sculă cât era de mare şi îmbrățişă pe Gorun.

— Măi bădiță, măi! Măi bădiță, măi!... A întrebat băiatul de tine!

— Să-i spun?

— Nu!... Iar sarea, chiar azi!

— Şi ace mari de cusut, şi câteva gheme de tort... ei fac din piei haine pentru iarnă... că vara umblă aproape goi! Vai de mama lor, sărmanii! Şi n-au mei de loc!

— Meiul atâta-i cât îl vezi în coşere. Măsoară, scoate cât trebuie pentru noi, să ieşim din iarnă, şi restul du-

l!

— Eu zic să mai încerc la Râuşor, şi la Şerel, şi, poate, la Băniciori.

— Popa n-are! Repezi-te la Râuşor şi la Şerel. Să-ți dea ei care şi boi... Mai trebuie trimisă vorbă în sus, către Vinț şi Grădiş, până-n Almaş...

Iar peste câteva zile carele pornite din satele acele, cu sare şi mei, poposiră la vadul Oltului, dincolo de Cândrel! Boii răsuflară, Gorun buciumă şi cărăuşii îşi înălțară chipurile spre crestele vinete ale Făgăraşilor...

Departe, către miazănoapte, ostaşii eminenței sale părăsiră crestele Cândrelului şi o luară către Ruzi. Duceau cu ei năsălii făcute din crengi de brad, şi de pe năsălii se auzeau gemetele celor stropşiți sub crestele Cândrelului... La Ruzi, unii ostaşi zdrobiți de bolovanii care cădeau de sus se rostogoliră urlând în prăpăstiile fără fund, şi alții cerşeau alte năsălii... Iar după Ruzi, făgărăşenii începură a prăbuşi bolovani, apărându-se. Cine să mai caute paguba eminenței sale? Şchiopii, ciungii şi cei cu capetele sparte de loviturile primite? S-au întors deci oştenii episcopului către castelul care-i adăpostea în vreme ce fugarii de „sus" mâncau came friptă de berbec...

5

Aceasta a fost, în adevăr, o faptă din cale-afară de cutezătoare! Un om de la „castel", un lungan slab şi ciolănos şi care avea nu ştiu ce meteahnă la grumaz, că umbla cu gâtul veşnic înfăşurat într-o legătură pestriță, a încălecat şi a pornit în goană la Alba să pârască eminenței sale isprava şi paguba. Iar eminența sa de Lepeş, vânăt de supărare şi indignare,

a scris îndată grea plângere către scaunul împărăției... Nu s-a mirat nimeni deci în primăvara următoare când anume umblători de la castelan şi işpan au chemat pe cnezii din partea aceea de miazăzi a Transilvaniei să se înfățişeze în cutare zi luminăției sale, înlocuitorului crăiesc, care va binevoi să vină la Hațeg în cercetare!... S-au adunat aşadar cnezii la Hațeg. A venit şi castelanul, şi işpanul, şi omul eminenței sale trimis să stea de față şi să ceară despăgubirea de cuviință. Iar când pintenii de argint ai luminăției sale înlocuitorului crăiesc au sunat pe lespezile de piatră ale castelului în care se ținea judecata, toată această lume s-a sculat în picioare, salutând după cum se cuvenea. Avea luminăția sa, înlocuitorul, pălărie cu marginea ridicată pe frunte şi lăsată pe ceafă, cu pană de vultur într-o parte, mustăți negre subțiri răsucite în sus, purta strai albastru, scurt, cu mulți bumbişori de argint la mâneci şi la piept, încălțăminte înaltă de piele moale şi sabie bogată la brâu. Şi-i licăreau sub frunte doi ochişori mici şi iscoditori.

În fața sa s-a plâns întâi omul eminenței sale şi a numărat pagubele pricinuite şi despăgubirile eminenței sale, după care cnezii au strâns din umeri şi au tăcut.

— Ce aveți de spus? s-a mâniat atunci luminăția sa locțiitorul crăiesc bătând din picior şi zuruind din pinteni.

Iar ei au înălțat iar din umeri şi numai unul a cutezat să spună două vorbe:

— Se poate!

Dar în mărturisirea aceasta nu era nici teamă, nici părere de rău, cum s-ar fi cuvenit pentru avuția eminenței sale jăfuită cu atâta lipsă de respect! Era

mai mult nepăsare şi un fel de: „ei, şi?” adică un fel de: „ce-mi pasă mie?” Ceea ce văzând şi înțelegând omul eminenței sale, se făcu vânăt de supărare, iar luminăția sa locțiitorul crăiesc intrând într-o furie nemaipomenită, începu o ocară lungă şi amenințătoare, care cuprindea şi pe făptaşi şi pe cnezi de-a valma.

— Nici dajdiile, nici daturile şi pe deasupra şi prădăciuni! striga el. Cum socotiți voi această purtare?

La care cneazul Mihail răspunse îndârjit:

— Goliciunea înconjură, foamea dă de-a dreptul!

— Adică? întrebă aiurit luminăția sa locțiitorul, după o clipă lungă care i-a trebuit pentru înțelegerea acestei zicale româneşti.

— Adică iobagilor li-e foame! îşi întări glasul cneazul Mihail. Şi dacă li-e foame de unde să ia să mănânce? Nu de la cei care au şi mănâncă?

— Nu pentru asemenea vorbe şi judecăți sunteți îngăduiți voi în slujbele voastre! urlă luminăția sa, înălțându-şi brațul ca o sabie. Aveți datoria să împliniți poruncile grațiosului nostru suveran, să sprijiniți strângerea dajdiilor şi să păstrați liniştea şi buna purtare în cuprinsul cnezatului vostru! Daca însă vă dați de partea iobagilor şi le încurajați prădăciunile, atunci eu ştiu de unde porneşte răul!

— În cnezatul meu nu se află jăfuitori şi lumea cârtițelor care mi-a rămas – cârtițe pentru că trăiesc în pământ – este până acuma liniştită!

— Nici vecinii n-au jăfuit până acuma de la domnia ta?

— Nici!

— Nici de la mine! întări cneazul Costa.

— Nici de la mine! repetară pe rând cneazul Torda şi

cneazul Ruga, şi Vlad de Ucea, şi David de Grădiş...

— În schimb fură toți din Sebeş! strigă luminăția sa locțiitorul crăiesc, nemaiputându-se stăpâni.

— Dacă ni s-ar da o dovadă cât de mică, am şti pe cine să apucăm! spuse cneazul Mihail.

— Parcă spuneai că li-e foame, deci îi ştii! se zbuciumă luminăția sa înlocuitorul.

— Să mă iertați, n-am spus că-i cunosc! Luminăția voastră ne-ați întrebat cum înțelegem noi faptele acestea şi eu v-am lămurit cum m-am priceput. Dar de văzut nu i-am văzut!

— Măcar o singură dovadă! întăriră şi ceilalți cnezi.

— Oamenii prădați au cunoscut pe tâlharii zărăndeni! strigă luminăția sa.

— Mint! sări cneazul Torda. Dacă i-au cunoscut să spună cum îi cheamă şi iaca eu le făgăduiesc...

— Mint şi cei de la „castel” care, se jăluiesc că li s-a furat stâna? întrerupse luminăția sa.

— Mint! strigară toți cnezii într-un glas.

— După ştirile noastre, lămuri cneazul Mihail, stâna a fost furată chiar de ciobanii eminenței sale, care au luat oile şi au pornit în lumea lor, pentru că eminența sa îi ținea numai cu zer de oaie şi cu câte un pumn de mei pe zi! Cum să nu fugă oamenii?

Aşa... nu se putea face nici un fel de cercetare! Luminăția sa locțiitorul crăiesc ceru deci să vorbească cu fiecare în parte şi până la urmă lăsă lucrurile baltă şi plecă amenințând, şi poruncind să se încaseze toate dajdiile din trecut şi să nu se mai audă de tâlhării, cnezii rămânând să răspundă singuri în fața grației sale împăratului... Iar despre cele ce are să hotărască scaunul împărăției în privința cercetărilor de azi... au să primească cnezii, castelanul şi işpanul, poruncile cuvenite...

— Acu are să ne pârască episcopului că adică ne-am arătat împotriva intereselor sale! vorbiră între ei cnezii rămaşi singuri.

— Ei şi? se mânie cneazul Mihail. Noi nu suntem cnezi episcopeşti, ori senioriali. Noi suntem cnezi ai craiului şi stăm cu drept de moştenire pe locurile noastre pe care noi înşine, sau părinţii noştri, le-au câştigat cu fapte de arme! Şi ţinem numai de autoritatea şi judecata craiului. Altfel... ne înghiţea locţiitorul!

6

S-ar fi părut deci, că aspra dojană crăiască ce urma să vină fără sminteală are să fie cea din urmă faptă cu care are să se încheie această a doua toamnă de după plecarea turcilor din ţară. Dar despre crai se vorbea acuma că s-a împotmolit în trebuinţele războiului său cu husiţii, că are mereu nevoie de alt număr de oşteni şi la Haţeg, la Orăştioara, la Sebeş, la Alba se iviră anume comandiri care îndemnau omenirea să intre în oastea cruciaţilor care urma să se ridice pentru nimicirea „ereticilor” lui Huss.

— Dar e o minciună! striga indignat cneazul Mihail. „Ereticii” aceia umblă să dea pământ iobagilor, nu să se bată cu altarele popilor!

Curând însă se băgă de seamă că lumea nu se îngrămădea să îngroaşe oastea aceea a cruciaţilor cărora norodul le zicea „Cârstoşi!” Iar dacă se îndupleca vreun om năuc de foame şi de sărăcie, socotind că astfel îşi rânduieşte viaţa lui şi celor alor lui, aceluia i se dădeau câţiva cvartlingi de aramă, şi o uniformă bălţată peste care i se atârna de gât un fel

de scut de scândură care-i cădea jumătate pe piept, jumătate pe spate şi pe fețele căruia se vedea trasă cu alb o cruce mare cât scutul, iar în mână i se punea o suliță lungă cu vârful de fier cu care să împungă în husiți… când îi va prinde!… Deocamdată cârstoşii aceia împungeau în orătăniile oamenilor, în purceii şi mieii lor, spre cea mai mare mânie a norodului care se ferea de ei ca de tâlhari. Când socotea că a adunat destulă oaste de aceasta, comandirul cu pricina pornea cu *ea* către apus şi miazănoapte şi în urma lui începea alt comandir să cheme în oaste…

Cu faptele acestea vara se isprăvi şi porunca crăiască tot nu sosea.

— Să ştiți că vine craiul singur să ne ocărască! vorbeau între ei cnezii, cu oarecare grijă. Dar în loc de crai se pomeniră cu altă poruncă. O poruncă atâta de ciudată, încât în fața işpanului care le-o citea, cnezii crăieşti rămaseră încremeniți: Craiul chema la Pojony, într-o adunare generală, pe toți reprezentanții nobilimii, pe cei ai prelaților, ai târgoveților, ai comandirilor de oştire şi ai tuturor celorlalte ordine, printre care cnezii crăieşti erau cei dintâi. Asta, pe limba işpanului se chema: „Membrii mesei baronilor şi prelaților, şi cei ai mesei claselor şi ordinelor!”

— La un loc? izbucni aproape fără voie întrebarea cneazului Mihail.

— La un loc!

— Bine, dar asta nu s-a mai întâmplat de…

— Tocmai! Asta se întâmplă foarte rar şi numai atunci când țara este în primejdie ori Grația sa are nevoie de ajutorul tuturor! Va să zică eu vă sfătuiesc să plecați din vreme ca să ajungeți la timp. Nu uitați că până la Pojony e mult!

În adevăr cetatea Pojony era foarte departe, tocmai

la cotul cel mare al Dunării şi la împreunarea acesteia cu apa cea repede a Morvei, la granița de apus a regatului maghiar. Şi până acolo trebuiau să străbată pusta ungară în lungul ei, să treacă munții şi să meargă în lungul Dunării Mari până la hotar! Şi tot drumul, călare! Pentru că altă putință de călătorie pe locurile acele nu se afla.

— Cel puțin o să avem putința să spunem craiului în față tot ceea ce locțiitorii şi slugile lui nu vor să-i spună! îşi făcu socoteala cneazul Costa. Norodul ăsta al nostru piere dacă nu i-om da nici noi o mână de ajutor!

Cneazul Mihail nu răspunse. Îşi înfundase capul între umeri şi gândea atâta de adânc, încât nici nu-şi dădu seama când intră pe poarta casei sale...

Se pregătiră deci şi porniră împreună, ca să fie mai mulți şi să ocolească astfel primejdiile unei asemenea călătorii printr-o țară tulburată, plină de fiare şi de răufăcători. Iar când, peste două săptămâni, zăriră de departe zidurile cetății cu întăriturile ei întunecate şi parcanele de pământ bătut şi sprijinit de garduri de nuiele, cnezii crăieşti din partea de miazăzi a Transilvaniei erau istoviți, cu şalele rupte de îndelungatul călărit, cu chipurile trase şi cu caii osteniți. Dar în ziua şi la ceasul hotărât putură să treacă puntea dintre întărituri şi să intre în sala care duduia de freamătul mulțimii venită la chemarea craiului...

CAPITOLUL III

1

Înțelegem că mare trebuie să fie nevoința în care se află grațiosul nostru suveran, ca să ne cheme atât de grabnic, tocmai aci în această cetate de margine şi să ne facă o asemenea cerere. Războiul început de atâția ani, şi care nu se mai sfârşeşte, a sleit toate veniturile pe care țara le-a pus la îndemâna domniei sale şi – ceea ce este şi mai rău – husiții, socotiți stricători de lege şi de credință, ca şi turcii care ne amenință zilnic dinspre miazăzi sunt din ce în ce mai îndrăzneți şi mai tari şi oştile noastre nu-i pot nimici. Oştile aceste ale noastre trebuiesc deci întărite şi întărirea lor nu se poate face decât cu mari cheltuieli care nu mai au de unde fi luate...

Cuvântătorul tăcu o clipă şi liniştea nu fu tulburată de nici un zgomot. Ascultătorii îl priveau tăcuți şi mirați, încercând să ghicească unde vrea să ajungă acest necunoscut din depărtata Transilvanie, care cuteza să vorbească în fața celor mai nobili seniori şi celor mai înalți clerici ai regatului. Şi cine putea fi acest cneaz valah, îmbrăcat în haine de duminică, încălțat cu încălțăminte înaltă, de piele neagră, purtând cu semeție căciulița de blană, cu pană de vultur, şi sabia dreaptă, lungă, cu garda mare, dar ieftină şi fără podoabe prețioase? Nu semăna nici a nobil, oricât de mic şi neînsemnat, nici a cleric, nici a

orăşan. Era, deci, în adevăr – aşa cum se şoptea – un simplu cneaz valah fără ranguri şi avuţii. Un ţăran! Aproape un iobag! Dar stăpânea încăperea cu glasul lui bărbătesc, liniştit şi cu privirea lui dreaptă, adâncă şi semeaţă. Ciudat gând a avut suveranul să cheme la această adunare şi membrii mesei baronilor, şi prelaţilor, ca şi pe cei ai mesei claselor şi ordinelor, punându-i faţă-n faţă, să se sfătuiască împreună şi, poate, să se înfrunte!

Lumina cenuşie a zilei de iarnă intra prin ogivele strâmte şi înalte şi învăluia, săracă, sub bolţile largi de piatră, strălucita adunare încremenită în risipa de culori a hainelor bogate. Nimeni în afară de preoţi nu se descoperise în această sală vastă şi mohorâtă. Pe căciulile mici de blană şi pe pălăriile cu borul răsfrânt în sus tremurau penele înguste şi drepte, sau largi, curbe şi creţe, legănându-şi culorile la cea mai mică mişcare a capului. Mantii grele, aruncate pe umeri, acopereau hainele lungi până la genunchi, galbene, roşii sau

albastre, cu nasturi mulți în față şi la mâneci şi încinse cu cingători prețioase care îşi coborau, de pe şold, canafurile largi, aurite. Ici, colo, de sub dolmanele bogate şi aruncate pe umeri, ca din grabă, se vedeau haine scurte de brocart înflorit în toate culorile, cu mâneci lungi, cu gulere late şi cheutori de nestemate. De sub unele mantii se vedeau zale aurite, sau de argint strălucitor şi toți aceşti oameni scânteietori de bogăție vestimentară purtau la şold sabia uşoară, de toate zilele, cu mâner aurit, sau împodobit cu pietre scumpe şi legată cu lanț de aur la cingătoare.

În fața acestora, grupul înalților prelați, descoperiți şi tunşi, în mantiile lor negre, cu gulere late şi albe de hermină, peste care se înfăşurau larg lanțurile grele de aur masiv, alcătuiau o pată întunecată şi oarecum tristă în desfăşurarea veselă de culori a mulțimii seniorilor.

În fund, către ogivele a căror adâncime lăsa să se vadă grosimea neobişnuită a zidului înconjurător, şiragurile celor din mica nobilime, îmbrăcați mai modest, fără strălucire, fără pietre scumpe şi culori țipătoare, părea străină şi nelalocul ei, iar mai în fund, dincolo de aceştia, chiar lângă zid, mulțimea reprezentanților oraşelor şi târgurilor alcătuia o grămadă nelămurită şi fără culoare.

În mijlocul celor de o seamă cu dânsul, vorbitorul, înalt, cu umerii largi, cu tâmplele cărunte şi cu sprâncenele groase, brune, peste ochii întunecați, mari, se ținea drept şi îşi plimba privirea liniştită peste întreaga adunare.

— Rog pe senioriile voastre – reîncepu el cu acelaşi glas grav, potolit, dar puternic – să îngăduie şi să primească modestul meu cuvânt nu altfel, ci numai ca

o dovadă de cinste şi bunăvoința pe care noi cei care facem parte din neînsemnata mea stare, o punem pentru dezlegarea pricinii ce ne-a adunat aci împreună. Pentru că, dacă grațiosul nostru suveran a aflat de cuviință să cheme în aceeaşi dietă şi pe membrii mesei baronilor şi prelaților, şi pe cei ai mesei claselor şi ordinelor, socot că a făcut aceasta doritor de a avea cuvântul tuturora şi ajutorul tuturora şi nu numai al unora dintre noi. Deci numai din credință şi supunere față de această dorință, îndrăznesc să iau cuvântul în fața înalților prelați şi a senioriilor voastre...

Introducerea aceasta plină de modestie părea a fi fost neaşteptată. Vorbitorul se dovedise a fi un om cu carte şi cu meşteşug la cuvânt. În primele rânduri câteva priviri se încrucişară, iar contele Csaky, voievod al Transilvaniei, se plecă uşor la urechea contelui Palatin, ascunzându-şi şoapta. cu mâna.

— Aşadar – se auzi acelaşi glas liniştit şi puternic – urmarea războiului cere iar bani şi aceşti bani – cum se cuvine şi cum este drept – trebuie să-i dăm cu toții. Mai cere şi oşti şi oştile, pe lângă cele ale regelui, trebuie să le dăm noi, să le îmbrăcăm, să le înarmăm, şi să le purtăm de grijă. Aşa s-a făcut întotdeauna şi aşa este datoria noastră. Mai este însă o datorie asupra căreia văd că nu s-a ridicat nici un glas în această cinstită adunare. Este vorba de zeciuiala din dijmele luate de biserica romană, de pe pământul maghiar, zeciuială pe care, preafericitul papă Clemente al şaselea a rânduit-o aproape acum o sută de ani, şi anume în 1332, regelui Ungariei, pentru a lupta împotriva necredincioşilor de pe aceste locuri...

Capetele tunse ale prelaților se înălțară dintr-o dată din gulerele late de blană albă şi ochii lor neliniştiți

cătară ascuțit spre vorbitor.

— ... şi după câte ştiu, această învoială şi rânduială trăieşte şi azi, urmă el. Nici o altă poruncă nu a ieşit de la Sfântul Scaun şi nici o nouă învoială nu s-a iscălit, din vremea regelui Ludovic cel Mare până azi. Iar luptele împotriva husiților şi turcilor, a necredincioşilor deci, sunt mai puternice astăzi, mai lungi şi mai costisitoare decât atunci...

Acum scaunele grele de stejar scârțâiră. Înalții prelați se întoarseră unii către alții, cu o mişcare repezită, şoptiră între ei, obrajii li se roşiră şi frunțile li se încrețiră. Episcopul Gyorgy de Lepeş al Transilvaniei se întinse către contele Csaky şi vorbi ceva repede, apucând cu mâna lui grasă şi albă ca o pâinişoară lanțul de aur ce i se înfăşură de două ori peste gulerul de hermină.

— ...Mai ştiu de asemenea – urmă acelaşi glas grav şi calm – că de la înălțarea pe tron a grației sale Regelui Sigismund, zeciuiala aceasta nu a intrat în tezaurul regatului, cu toate că se împlinesc cincisprezece ani de când luptele noastre împotriva husiților, socotiți stricători de lege, n-au încetat. Pricina n-o cunosc. De la Roma aflu că nici în tezaurul Sfântului Scaun n-a intrat acea zeciuială. Nu cutez a bănui buna credință a nimănui, nici nu cutez a întreba unde se află acea zeciuială, dacă nu este acolo unde trebuie. Mă gândesc numai că poate fi o greşeală... o nebăgare de seamă care se cere numaidecât îndreptată, mai cu seamă acuma când mijloacele de luptă ne lipsesc şi când banii aceia – cuveniți pe atâția ani în urmă – ar umplea tezaurul regatului, iar noi, care am dat tot ce s-a cuvenit până acuma, nu am fi siliți să mai dăm o dată...

Murmurul care izbucni la aceste vorbe umplu

încăperea şi se înălţă către bolţile întunecate. Seniorii se agitară, se întoarseră unii către alţii, pintenii de argint sunară ca nişte zurgălăi mici şi săbiile îşi loviră tecile de lemnul scaunelor şi hârşâiră zgâriat lespezile mari de piatră cu care era podită sala. Mantiile negre ale prelaţilor se umflară ca de vânt, iar episcopul de Lepeş se întoarse zbuciumat către voievodul Transilvaniei. Acesta însă nu-i putu fi de nici un folos. Stătea plecat către statura mică şi groasă a contelui palatin, îi spunea ceva, netezindu-şi mustăţile subţiri, şi zâmbea ca şi cum era cu totul străin de cele ce se petreceau acolo sub ochii săi. Îşi amintise voievodul de nişte hârtii care arătau cum, tot pe vremea în care papa Clement al şaselea se învoise cu regele Ludovic să-i cedeze o zăciuială din dijme, capitala de atunci a Albei Iulii dăduse în judecată pe voievodul Ardealului pentru dijmele castrensiilor din districtele Devei, Cetăţii de Baltă, Uioarei şi Cohalmului, pe care voievodul le lua pentru regele Ludovic...

— Se pare că vine rândul bisericii să le dea îndărăt! râse voievodul, făcându-se că nu vede figura înspăimântată a episcopului.

— ...Rog pe senioriile voastre să cerceteze şi să hotărască, urmă vorbitorul. Şi dacă dezleagă nodul acestei taine, eu socot că întreaga întrebare va fi dezlegată şi ne vom putea întoarce liniştiţi pe la casele noastre. Altfel – şi acum glasul îi deveni mai adânc şi mai vibrant – eu nu văd cum vom putea umple tezaurul golit. De astă primăvară, de când au ieşit noii bani mari de argint, nici o dijmă nu ne-a mai fost plătită de către ţărani. Şi la drept vorbind, nici nu pot ţăranii să plătească. Banii cei noi au în ei atât de puţin argint, încât valoarea lor a scăzut la a zecea parte din cât sunt ei socotiţi de lege. Tot aşa îi

socoteşte şi tezaurul când te duci să-i plăteşti! În loc de unu, deci, eşti silit să plăteşti zece, ca să scapi de datorie. La neguțătorii la care suntem siliți să vindem roadele noastre ca să facem bani pentru dijmă, se schimbă socoteala. Când e vorba să-i dai, neguțătorul îți cere zece în loc de unul, pentru că aceasta e valoarea adevărată a banului. Dar când îi vinzi şi deci trebuie să-ți plătească el ție, îți dă unu, nu zece. Asta se cheamă negoț. Şi atunci urmează că tu capeți unu şi dai zece! De unde? Bani mici, cvartlingi, nu primeşte tezaurul şi chiar dacă ar primi, nu se mail găsesc nicăieri. Numai banii mici au o valoare sigură şi de aceea sunt ascunşi. Aşa pățesc țăranii şi aşa o pățeşte şi mica nobilime şi orăşenii. Pentru că, să mă ierte senioriile voastre, aceştia plătesc dijmele! Şi nu mai au de unde le plăti! Să nu se uite că nu-s nici doi ani de la cea din urmă năvală turcească în Transilvania de miazăzi. Numai cei care n-au fost acolo nu ştiu ce a rămas pe urma năvălitorilor. Scrum şi cenuşă! Cu ce să plătească oamenii? Cu ce să plătească, şi încă de zece ori mai mult? Pentru că „asta" înseamnă plata după schimbarea monedei! Nu uitați că în Țara Bârsei şi în Făgăraş, nemaiavând nici ce mânca, țăranii s-au răsculat. Mai cu seamă asta să nu uite senioriile voastre: cel flămând, dă cu îmblăciul, dă cu ghioaga, taie cu coasa şi îşi ia singur, ori ce-or hotărî senioriile voastre aici în dietă! Oricât s-ar supăra comitele secuilor, luminăția sa Jakch de Căşei şi ar scrie împotriva lor scrisori mânioase şi amenințătoare! Acolo dările nu se mai pot strânge! Şi pentru că acolo țăranii n-au, n-au nici meşteşugarii, nici târgoveții! Nici micii nobili n-au pentru că şi pe ei i-au prădat turcii. Numai domniile voastre marii seniori aveți, pentru că ați putut să vă puneți din

vreme la adăpost! Ați plecat din vreme ducându-vă averile. De la castelul din jos de Murăş al preasfinției sale episcopului de Lepeş, spun oamenii că au plecat atunci peste trei sute de care încărcate, iar castelanul nostru a plecat cu peste alte două sute de care... Numai iobagii cărora le cerem acuma dijme înzecite au rămas să plângă flămânzi, culcați în cenuşa bordeielor nimicite de foc. Senioriile voastre nu aveți de unde să ştiți aceste stări, pentru că senioriile voastre nu ați mai dat pe acolo să ne vedeți! Numai porunci am primit, să sprijinim banii cei noi şi să strângem dijmele întârziate... De când lumea sătulul nu crede flămândul!...

De data aceasta cei care îşi ridicară capetele şi îşi ascuțiră privirile mânioase fură seniorii. Sălbaticul acesta din pădurile Transilvaniei ar face bine să bage de seamă şi să nu cuteze prea mult.

— ...De aceea v-am ruga ca la orice hotărâre ce se va lua în această cinstită adunare, să se țină seamă de înlesnirile şi privilegiile cu care sunt dăruite senioriile voastre, şi de greutățile în care se zbate poporul, şi dacă va fi vorba de noi jertfe, pentru mulțumirea grațiosului nostru suveran, acestea să apese mai greu pe umerii senioriilor voastre şi mai cu îngăduință pe ai celor care au plătit şi până acuma şi au sărăcit plătind...

Mai mult nu putu spune. Scaunele hârşâiră puternic pe lespezile de piatră şi zeci de seniori săriră în picioare mânioşi. Vuietul se înălță până sus, sub bolțile întunecate. Înalții prelați zâmbiră cu toată fața lor spână, voievodul Transilvaniei spunea ceva mişcându-şi repede mustățile subțiri şi răsucite, iar contele palatin se sculă greoi şi întinse brațele către îndrăzneț.

— De *minimis non judecat pretor,* domnule cneaz Săcelean! tună el furios. Sau, pe limba dumitale: nu ne-am adunat aci, noi, floarea regatului, ca să discutăm nimicurile domniei tale, ci ca să dezlegăm situația gravă în care se găseşte astăzi grația sa şi armatele sale.

— Îndrăznesc să cunosc limba latină ca şi senioria voastră, răspunse tot atât de liniştit şi puternic cneazul Săcelean. Iar în ceea ce priveşte nimicurile mele...

— Este o chestiune care s-a închis! strigă contele palatin cu glas lătrător, tăind aerul cu brațul său scurt şi gros. Iată senioria sa, prealuminatul conte de Csaky, voievod al Transilvaniei, te va lămuri mai bine şi mai repede.

Cneazul Săcelean simți o mână prietenească trăgându-l în jos, de haină, şi se lăsă pe scaun cam fără voie, în timp ce contele Csaky sări de pe scaun, sprinten încă, în ciuda vârstei şi a trupului greoi rezemat pe picioare subțiri, strânse în încălțăminte înaltă de piele moale.

— Iată unde pot ajunge lucrurile atunci când se amestecă oameni de înțelegeri şi ranguri diferite! vorbi el violent şi cu glasul tăios. Atunci când s-a hotărât să se deosebească sfaturile țării în clasa baronilor, pe de o parte, şi în cea a ordinelor, pe de alta, s-a făcut o faptă înțeleaptă. Care este folosul ce poate ieşi din amestecul acestora, se vede...

— Este un reproş la adresa grațiosului nostru suveran? lătră pornit contele palatin.

— Nu este decât o simplă constatare şi o aducere aminte că noi am fost de la început împotriva acestei rânduieli! se înclină uşor şi surâzând acru contele Csaky. Dreptatea noastră s-a văzut şi astăzi, ca şi altă

dată. Atunci când primejdia pluteşte deasupra capului tuturora, se încearcă dezbinări, se vorbeşte împotriva conducătorilor sfintei noastre religii, se aduc în discuție măruntişuri şi nimicuri cu gândul de a se stoarce bunătatea noastră, ca până la urmă să ni se ceară de-a dreptul îngăduințe pentru alții, în paguba noastră. Vă întreb: oare dacă erau numai nobilii între ei, se întâmpla aşa ceva?

— Numai senioriile voastre sunteți nobili în această adunare? se auzi un glas mânios din fundul sălii.

— Pentru că suntem nobili am fost chemați aici! strigă tot dinspre fund, alt glas tot atât de iritat.

— Tatăl domniei tale n-a fost decât sutaş de călăreți, în leafă la voievodul Maramureşului, domnule Vlad de Ucea! strigă contele Csaky, roşu de mânie, către cel ce-l întrerupsese întâi. Iar pe domnia ta, domnule cneaz de Lupşa, se îndreptă el către al doilea întrerupător, nu te ştiam nobil! De când?

— De şaptezeci de ani! îl întrerupse tăios cneazul de Lupşa. De atunci de când marele nostru Ludovic, la 28 iunie 1366, a decretat la Maros Vasarhely că un cneaz întărit de rege prețuieşte cât un nobil.

— „Prețuieşte”, dar nu „este”, domnule cneaz de Lupşa! îi luă vorba din gură voievodul.

— Tatăl meu, aşa sutaş de călăreți cum era, şi-a câştigat noblețea cu sabia! sări iar Vlad de Ucea. Aş vrea să ştiu, mulți din marii noştri seniori se pot mândri cu asemenea fapte?

— Marii noştri seniori se mândresc cu naşterea şi cu sângele lor! îşi scoase pieptul înainte voievodul. Lor nu le tăgăduieşte nimeni noblețea, iar atunci când cel mai mare dintre ei, regele lor, le cere ajutorul, ei nu se târguiesc cum faceți domniile voastre. Aceasta este diferența între noi, domnilor! Sângele nostru nu se

vinde, ci se dăruieşte cu generozitate. Iar când se iveşte primejdia nu cerem îngăduințe!

Voievodul apăsă pe cuvântul „îngăduințe” şi fulgeră cu ochi răi pe cneazul Săcelean care stătea nemişcat şi cu capul plecat, la locul lui.

— Şi niciodată primejdia nu a fost mai mare decât acuma, domnilor! Urmaşii ereticului Huss nu se mulțumesc cu erezia lor stricătoare de credință. Oştile lor luptă nu numai împotriva adevăratei credințe. Ei cer ca slujbele în biserici să nu mai fie făcute în limba latină, aşa cum se celebrează în toate bisericile catolice, de la sfântul Petru încoace. Ci în limba națională a fiecărui popor în parte. Până şi în bosniacă! Până şi în maghiară! Până şi în valahă, domnilor! Ei cer să înceteze iobăgia. Fiecare țăran, adică, să fie liber să-ți lucreze, sau nu, moşia ta şi să-ți ceară plată pentru munca lui! Acuma glasul voievodului deveni înalt, aproape ascuțit. Ei cer să înceteze dijmele şi corvezile, şi cinzeciuiala, şi darea de creştin. Cer desființarea privilegiilor, chiar şi acelea, domnilor, din mica nobilime, pe care se sprijină clasa domniilor voastre şi din pricina cărora nimeni nu se mai poate atinge de casele, de bunurile şi de aşezările domniilor voastre, în țara aceasta în care se află oameni care strigă că toate înlesnirile şi privilegiile sunt numai ale magnaților şi toate greutățile numai ale domniilor voastre şi ale... po-po-ru-lui! Parcă aşa ai numit domnia ta, domnule cneaz Săcelean, norodul iobagilor! Nu?

Cneazul Săcelean îşi înălță o clipă capul şi un zâmbet iute îi lumină ochii vineți. Voievodul îi aruncă o privire ca o săgeată.

— Ei mai cer egalitate înaintea legilor, domnilor! Adică, orice dijmaş, orice iobag, orice calic, nesupus,

răsculat, să poată da în judecată pe voievod sau pe magnat, să stea cu el în fața judecătorului şi chiar să-l rămâie! Revoluția calicilor, domnilor!

Vorbind, voievodul se întorcea zbuciumat când spre grupul seniorilor, când spre cel al prelaților, când înălța capul şi privea ascuțit şi mânios către masa mai întunecată a celor din clasa ordinelor. Şi toți îl ascultau cu băgare de seamă şi cu mare interes, pentru că aflau astfel o confirmare a zvonurilor care umpluseră regatul, umblând din gură în gură şi căpătând mare crezare, mai cu seamă în lumea celor necăjiți şi săraci. De aceea ascultătorii se agitau, îşi aruncau şoapte şi îşi făceau semne, şi un murmur ca un val umpluse toată sala.

— Ei cer confiscarea averilor episcopeşti! se întoarse voievodul către grupul înalților clerici, înălțând glasul şi ridicând un braț amenințător. Adică, averile luminățiilor voastre să intre în tezaurul regatului şi pământurile să fie date cui vor vrea ei, reformatorii! Şi luminățiile voastre, ce? Cerşitori? țipă voievodul făcând un pas către ei, în mijlocul vuietului stârnit de aceste vorbe.

O clipă tăcu privind agitația care cuprinsese întreaga adunare, şi mai cu seamă zbuciumul întunecat al clericilor, apoi îşi ridică amândouă brațele şi strigă, făcând astfel să se potolească freamătul de glasuri:

— Şi mai cer, auziți, seniori? Şi auziți, domnilor Săcelean, de Ucea, de Lupşa, toți cât vă târguiți, câți ne contestați nouă privilegiile, şi ați vrea să ni le răpiți, toți câți ați vrea să vă înălțați fără drepturi, pe aceeaşi treaptă cu noi, auziți? Mai cer o împărțire frățească a pământurilor între toți locuitorii țării!

— Şi au să le împartă – se auzi limpede glasul

bărbătesc al cneazului Săcelean – dacă marii stăpânitori de pământuri vor urma să apese iobăgimea ca şi până acuma, s-o țină flămândă şi dezbrăcată, în sărăcia cea mai cumplită! Luminăția sa, voievodul, vorbea adineauri despre cutezanța husiților şi despre revolta țărănească pusă la cale pentru răsturnarea stărilor de astăzi din regat. O revoluție a calicilor, prin urmare! Şi eu adaug: da. Este o revoluție a calicilor. O revoluție în care calicii luptă şi mor cu desperare, cu deznădejde, pentru că nu mai pot răbda. Nu mai pot îndura suferința şi sărăcia la care i-ați osândit! Luați aminte! Aceasta este o învățătură pentru toți... Luați aminte!

Cneazul Săcelean se aşeză şi tăcu tot aşa de brusc cum începuse. O clipă tăcerea țiui, mai păstrând parcă ecoul celor din urmă cuvinte: „Luați aminte!” Apoi tumultul se înălță ca un talaz, se sparse de bolțile de piatră şi domni bubuind haotic. Toți îşi părăsiseră locurile, vorbind odată, strigând furioşi, strângând în pumn garda săbiilor şi făcând gesturi mari şi repezite în aer.

— N-am terminat! țipă iar voievodul Transilvaniei. Seniori, n-am terminat! Lăsați-mă să vorbesc!

— Silențium! strigară din toate părțile şi încet încet vuietul se potoli.

— Iată împotriva cărui duşman luptă de atâta vreme grațiosul nostru suveran, urmă contele Csaky. Va să zică nu este vorba de o simplă erezie religioasă care a ajuns până a pune armele în mâna ereticilor! Ci de o revoltă adevărată, țărănească, de un plan întreg de răsturnare îndreptat împotriva noastră şi pus la adăpostul religiei. În adevăr o revoluție a calicilor, cum spunea adineauri cneazul din Săcel, care a avut cutezanța să ne amenințe aici, în plină adunare, cu o

revoluție a calicilor transilvăneni, dându-ne sfaturi nouă, floarea acestui strălucit regat şi încercând să ne înspăimânte cu urmările purtărilor noastre. Acesta a fost, fără îndoială, cuvântul iobăgimii în dieta de la Pojony! Pentru că vă întreb: cine are de câştigat din încetarea iobăgiei, din desființarea privilegiilor, din nimicirea averilor episcopeşti şi din împărțirea pământurilor? Desigur cei care nu au nici averi, nici privilegii, nici pământ. Aceasta este adevărata față a tulburărilor, nu erezia lui Huss! Pentru că dacă ar fi vorba de o simplă erezie...

— Ar fi treaba clericilor! se auzi din fund glasul domol al cneazului Săcelean.

— Nu numai al clericilor! Ar fi treaba noastră, a tuturora, pentru că suntem datori să ne apărăm credința, cu armele, cu averile, şi, la nevoie, cu viața.

— E vorba să apărăm credința catolică, rosti tot atât de liniştit acelaşi glas, dar țăranii transilvăneni din ale căror dijme adunăm oaste şi hrănim tezaurul pentru această luptă, nu sunt toți catolici. Lupta între catolici, ar fi drept s-o plătească numai catolicii...

În clipa aceasta episcopul Gyorgy de Lepeş, din prima bancă a înaltului cler, se plecă privind către o uşă lăturalnică şi făcând un semn. Din umbra unui ungher se desprinse un om înalt şi subțire, cu umblet lălâu şi cu gâtul înfăşurat într-o basma pestriță, călcă în vârful picioarelor şi se înclină ca frânt de mijloc în fața episcopului. Şi în timp ce acesta îi şoptea ceva la ureche, el îşi înălță sprâncenele pe frunte şi răsucindu-şi gâtul privi cu ochi sfredelitori către banca în care cneazul Săcelean se reaşezase şi tăcea aşteptând în linişte urmarea cutezanțelor sale. Apoi îşi coborî sprâncenele, îşi întoarse ochii către episcop şi se depărtă către aceeaşi uşă, păşind de-a-ndăratelea.

— Iată deci unde am ajuns! strigă contele Csaky, întinzând un braț acuzator către Săcelean. Şi această încercare de dezbinare vine tocmai acum când trebuie să uităm toate duşmăniile care ne despart şi să ajutăm cu toate puterile noastre pe rege. Situația nu este uşoară. Gândiți-vă: După câte ştiu eu, grația sa ține 3.000 de ostaşi numai aici, în Pojony, 15.000 în nordul şi apusul țării, 4.000 în Timişoara, 22.000 în Ardeal, 3.500 în Dalmația, 12.500 în Bosnia, 17.000 la Ozora, 2.500 în Croația... şi cam aceasta este oastea permanentă pe care o plăteşte suveranul nostru împotriva husiților şi împotriva amenințării turceşti de la sud. Şi cheltuiala aceasta nu poate s-o facă grațiosul nostru suveran numai din veniturile pământurilor sale, sau din neînsemnata zeciuială de care ne vorbea cneazul Săcelean adineauri.

Tăcu o clipă, se îndreptă către şirurile seniorilor şi păru că le vorbeşte numai lor.

— Este drept că ori de câte ori suveranul a ajuns la ajutorul nostru grația sa ne-a răsplătit regeşte, în felul său: ne-a întărit vechile privilegii, ne-a acordat altele noi, ne-a limpezit unele drepturi care, din cauza vechimii, ajunseseră tulburi şi nefolositoare, ne-a împărtăşit deci din generozitatea şi bunăvoința sa, fără ca noi să fi ridicat vreo cerere. Desigur că tot aşa se va întâmpla şi acuma, se cuvine deci ca înainte de a hotărî asupra ajutoarelor ce-i putem da, să ne înțelegem asupra... dărniciei regale ce ne aşteaptă. Oh! nu pentru altă ceva, ci numai pentru a nu lăsa pe grația sa să ne copleşească despoindu-se pe sine! Cum însă chestiunea aceasta nu priveşte pe toată lumea de aici, aş ruga pe luminăția sa contele palatin să binevoiască a îngădui ca astăzi să ținem adunare numai noi, membrii mesei baronilor şi prelaților, iar

mâine să ne strângem iarăşi în dietă generală potrivit înaltei voințe regale.

Bucuros şi ostenit de sfatul atât de agitat care se prelungise peste orice aşteptare, palatinul se sculă repede şi îşi desfăcu brațele într-un gest larg de aprobare. Uşile se deschiseră spre lumina de afară. Halebardierii de gardă încremeniră cu armele în mână, de o parte şi de alta a ieşirii. Şi, printre ei, membrii dietelor reunite convocate în iarna anului 1433 în cetatea Pojony, la granița de apus a pământului maghiar, ieşiră umplând terasa largă şi înaltă a castelului de piatră, el însuşi ridicat pe o înălțime a întăriturilor.

Cneazul Săcelean răsuflă adânc aerul rece şi limpede şi se opri într-o margine a terasei să-şi aştepte prietenii. De aci, de sus, împrejurimile se vedeau ca zugrăvite. Jos, dincolo de ziduri, între castel şi îmbucătura celor trei ape: Dunărea mare, Dunărea mică şi cursul repede şi gălăgios al Morvei, târgul Pojony îşi întindea ulițele strîmte şi întortocheate, căsuțele cu pereții şi lemnăria mâncate de umezeală, maidanele pline de gunoaie, de noroaie, de paie călcate de cai, de boi, de câini şi de care, şi cele câteva hanuri pline acuma de gălăgia musafirilor sosiți la dietă, de slugile lor, de fumul vetrelor şi de mirosul de carne friptă care plutea în aerul rece. Pe drumul pietros care urca din târg către castel, un călăreț singuratic îşi juca nerăbdător calul.

— Te uiți la Onuț? întrebă sus pe terasă Vlad de Ucea pe cneazul Săcelean.

— L-am văzut! răspunse cel întrebat. Nu mai are răbdare. Nici eu nu mai am. Eu plec, Vlade!

— Nu stai până la sfârşit?

— Ce să mai fac aici? Nu vezi? Noi suntem nişte

„negușători”! Sângele nostru se „vinde”, nu se „dăruieşte”! Noi am vrea să le răpim privilegiile şi ei, sărăcuții, cer o adunare tainică în care să hotărască numai între ei, cum să-l jupoaie mai bine pe rege! Şi vor ține adunarea, vor hotărî, şi regele îi va asculta pe ei, se va despoia în folosul lor, şi va hotărî alte dări pe care să le plătească sărăcimea!

Tăcu şi întoarse capul iar către călărețul singuratic.

— Ai dreptate! oftă Vlad. Nu mai avem nici un rost aici. Ce am avut să le spunem, le-ai spus tu, Mihaile. Plec şi eu cu tine. Mergem împreună ca să nu mai ducem grija dihăniilor pe drum!

Coborâră treptele de piatră, trecură pe sub turnul cel mare şi pe puntea lăsată peste şanțul larg plin cu apă şi ieşiră în drumul bătut. Călărețul cel singuratic îi văzu de departe, dădu pinteni calului şi ieşi în calea lor.

— Gata, tătuță? strigă el bucuros.

— Pentru noi e ca şi gata! răspunse Mihail Săcelean, fără zâmbet. Du-te înainte, Onuț, şi pregăteşte de drum. Plecăm chiar acuma.

Chiuind de bucurie, călărețul întoarse calul şi porni voios la vale.

2

O dată cu Mihail Săcelean şi feciorașul său, Onuț, plecară pe drum de întoarcere Vlad de Ucea, David de Grădiş şi cneazul Ruga de la Lupşa. Socotiseră şi ei că nu mai au ce căuta la Pojony. Toți erau îmbrăcați de iarnă, cu căciuli împodobite cu câte o pană de vultur şi cu haine de piele cu blana înăuntru, trase peste zalele groase, cu împletitură deasă şi măruntă. Săbiile

uşoare fuseseră lăsate la samarele cailor de ajutor, iar drumeții purtau acum săbii drepte, de luptă, lungi şi cu mînerul în formă de cruce. La şei, de o parte a oblâncului atârna buzduganul cu opt muchii de aramă, iar de cealaltă, scutul lungăreț, din piele de bour. Fiecare din aceşti călători era însoțit de câte cinci, şase călăreți, oameni de nădejde, cu arcul pe umăr şi tolba de săgeți la şold, cu sulița rezemată de scara din dreapta a şeii, cu scut de piele şi ghioagă ghintuită la oblânc. Şi fiecare din aceştia duceau alături de calul lor un alt! cal, cu două samare încărcate cu cele de trebuință la un asemenea drum. Alcătuiau deci o ceată de aproape treizeci de oameni, cu peste cincizeci de cai şi călătoreau cu cercetaşii trimişi înainte pentru siguranța drumului, făceau popasuri mari din douăzeci în douăzeci de leghe, dormeau noaptea în corturi, cu capul pe şea, şi țineau veşnic în jurul locului de popas străji treze şi grijulii.

Departe în urma lor, o altă ceată de călăreți, mult mai mică, se ținea la o depărtare cuviincioasă, poposea o dată cu ei şi porneau iar păstrând mereu aceeaşi depărtare.

— Nu se încred în puterile lor şi se bizuie pe noi! socoti Mihail Săcelean, privindu-i.

— E drum greu şi primejdiile sunt multe! cumpăni şi cneazul Ruga, privind în urmă.

În adevăr, primejdiile erau multe. În afară de lupii care cutreierau locurile în haite numeroase, pădurile, care se țineau lanț, erau pline de răufăcători. Iobagi înfometați, chinuiți şi schilodiți de seniori, ajunşi la capătul răbdărilor, puneau mâna pe o ghioagă, pe o furcă, ori un topor şi luau calea codrului. Iar acolo, asupritorul căzut în mâna lor nu mai afla milă. Bineînțeles, pe lângă asupritorii vânați şi pedepsiți,

plăteau vamă şi alţi trecători prinşi la strâmtoare fără pază îndestulătoare. Nici un drum nu mai era sigur şi straja orânduită de cârmuire nu era în stare să pună regulă. De altfel, nici nu încerca. O ţară de păduri, de stufărişuri, de bălţi şi de puste nemărginite nu se poate păzi cu straja obişnuită. Iar armata, puţină şi plătită anevoie, se bătea cu reformatorii religiei, care li se păreau mai primejdioşi decât bandele de tâlhari.

Acuma, opriţi la un popas, călătorii noştri se odihneau privind la Onuţ care vâna raţe sălbatece cu săgeata şi le aduna să fie pentru prânz.

— Nouă! strigă el de departe, ţinând în sus a noua victimă din ziua aceea. Bălţile cu papură şi stuf, care sclipeau ici-colo pe malul Dunării, adăposteau nesfârşite cârduri de zburătoare, pe care, de obicei, nu le vîna nimeni.

— Ajunge! vorbi Mihail, domol. Nu risipi săgeţile!

— Nu le risipesc! Numai două am pierdut. Nu că n-am nimerit. Dar au căzut raţele în Dunăre şi nu le-am putut scoate ca să-mi iau săgeţile înapoi1.

— A-ha! Şi Gorun câte a dat jos?

— Numai şapte! se bucură Onuţ, râzând cu toţi dinţii.

— Te dovedeşte pruncul! zâmbi Săcelean către Gorun, care tocmai sosea purtând în braţe paserile ucise.

— Se şi cuvine! zâmbi mucalit Gorun sub mustaţa lui lungă şi lăsată în jos de o parte şi de alta a gurii. E mai tânăr decât mine şi săgeata lui zbârnâie ca un bondar de cei mari. Cine să-l întreacă?

Onuţ se roşi de bucurie, iar tatăl lui schimbă o privire cu Gorun şi zâmbiră din nou amândoi. Era o veche înţelegere între ei. Săgeata lui Gorun nu-şi greşea niciodată ţinta şi măiestria lui era cunoscută în

trei ținuturi. El îl învățase pe Onuț să tragă cu arcul, să lupte cu sabia şi să umble pe cal ca nimeni altul. Dar când vâna cu Onuț, Gorun îşi încorda arcul, aştepta ca Onuț să-i ia vânatul din vârful săgeții şi pe urmă ofta prefăcut:

— Iar mi l-ai luat de la gură! Asta făcea o atât de mare bucurie tânărului, şi Gorun atâta se bucura de bucuria lui, încât regula se statornicise pentru totdeauna: Onuț vâna mai bine decât Gorun pentru că niciodată Gorun nu ucidea atâtea animale câte dobora Onuț! Acuma spătos, îndesat, cu căciula țurcănească trasă până deasupra sprâncenelor negre, cu zâmbetul rămas în ochii vineți, Gorun arătă cu capul grămada paserilor moarte.

— Le jumulim?

— Şi le frigem! Nu, tătuță? se repezi Onuț.

— Bine, îngădui Mihail, numai nu întârziați.

Şi în timp ce în jurul focurilor penele zburau în vânt şi frigările se învârteau deasupra jarului, sfatul călătorilor urmă.

— Nu l-ați văzut cum se răsucea? vorbi cneazul Ruga din Lupşa.. „Auzi, domnule cneaz de Săcel? Auzi, domnule de Ucea, şi de Lupşa şi toți cei care ne pândiți privilegiile?” Parcă era tras de sfoară, aşa se învârtea!

— Cum să nu se învârtească? râse David de Grădiş. Nu-s nici zece ani de când regele i-a dat în dar cinci moşii în Bihor! Cinci, nu una. Un ținut întreg! Puneți-le pe lângă ce mai avea, adăugați privilegiile de conte şi de voievod, şi miile de iobagi care muncesc pentru dânsul, şi satele peste care e stăpân cu drept de paloş, şi câmpiile nemăsurate, şi pădurile, şi iazurile, şi hergheliile, şi ciurdele, şi turmele de oi, şi castelele, şi veți înțelege de ce îi dă mâna să poarte numai la pana

de la pălărie un diamant cât un ou de porumbel:

— Şi când te gândeşti că e de ai noştri! vorbi Mihail Săcelean. La Praga îi era ruşine să-şi mărturisească obârşia valahă şi că ştie limba noastră. Nu vorbea decât ungureşte şi, bineînțeles, nu ne dădeam bună ziua. El mie, pentru că nu putea să se plece în fața unui fecior de țăran ca mine, care învăța să se facă popă, şi al cărui tată, înainte de a fi făcut cneaz pe viață şi cu drept de moştenire, nu fusese decât un oştean țăran de pe o moşie regală. Eu lui, pentru că ştiam că pe străbunicul său îl chemase Ciacu nu Csaky, că era stegar în oastea lui Carol Robert şi că din pricină că a murit în luptă de mână valahă, apărându-şi regele, urmaşii lui au devenit baroni, şi conți, şi moşieri, şi bogătaşi! Şi bătrânul meu, tot în urma unor lovituri de sabie bine potrivite s-a pomenit cneaz, ba i s-a mai dat şi o bucățică de pământ a lui! Să nebunească bătrânul şi mai multe nu! S-a făcut catolic, socotind că de acum nu mai este mult şi-l vor face nobil! Ba şi-a vândut şi bucățica ceea de pământ şi cu banii căpătați m-a trimis la Praga să mă facă popă! Noroc că m-am trezit la vreme! Cum a închis bătrânul ochii, cum am atârnat în cui popia şi am venit acasă în Hațeg, la cnezatul care mi se cuvenea!

Aşa vorbeau când înainte de a ajunge la Tokod trebuiră să treacă albia unui râu repede ale cărui ape lovind în pietroaiele aduse din munte erau atât de gălăgioase, încât vuietul lor stârnea ecouri adânci în pădure, iar drumeții nu se mai puteau înțelege între ei. Aşteptară mult podul umblător şi, odată urcați pe el, porniră pieziş în şuietul valurilor. Stăteau în picioare, descălecați, şi în capătul din urmă al podului, ca să lase loc mai mult cailor. Astfel aşezat, cu spatele către bordeiul podarului şi cu fața către

malul celălalt, Mihail Săcelean simți o lovitură puternică între umeri şi se întoarse răsucindu-se în clipa în care săgeata care-l lovise, cădea jos, pe scândură, cu zgomot sec. În aceeaşi clipă Gorun îi puse în față un scut, strigând ca să-l audă toți:

— Acoperiți-vă cu scuturile! Ne atacă din urmă! Noroc de zale!

În adevăr fusese noroc de zaua groasă şi deasă pe care o purta Mihail Săcelean şi care nu putuse fi străbătută de săgeată. Priviră în urmă pândind urmarea atacului, dar nu văzură nici urmă de arcaş, şi nici un om în întinderea pustie a drumului pe care abia îl părăsiseră. Numai umbrele unei dumbrăvi care cobora până la malul apei păreau amenințătoare şi pline de taine. Va să zică nu fusese un atac tâlhăresc, pus la cale împotriva cetei lor, ci unul îndreptat asupra unui singur om, din umbră, din ascunzişul pădurii, de către o mână de meşter.

— Ce-a putut să însemne asta? se nedumeri Săcelean, privind pe gânduri săgeata.

— Ce să însemne? se îngrijoră Gorun. Un ucigaş pus să te doboare!

— Ce să aibă un ucigaş cu mine pe locurile acestea străine? întrebă Mihail şi mai nedumerit.

— Asta-i urmarea cuvântării tale în dietă, Mihaile! răspunse Vlad de Ucea. Îți aduci aminte ceata ceea de călăreți care se ținea departe în urma noastră? Unde a dispărut, că înainte nu a trecut? E ascunsă în dumbrava care se vede şi arcaşul care ți-a trimis săgeata e meşter, nu glumă. Uite săgeata. E ostăşească, nu-i aşa, Gorun?

Gorun clătină din cap. Da, săgeata era ostăşească.

— Are să trebuiască să fim cu ochii în patru! răspunse el îngrijorat.

La Tokod poposiră într-un han de drumul mare şi se aşezară pentru popas mai lung. Caii trebuiau odihniți şi hrăniți în vederea drumului greu ce se întindea de aici până la Pesta. În încăperea largă şi joasă a hanului, cu pereți de bârne afumate, la masa lungă de scândură groasă cu picioarele înfipte în pământ, în fața vetrei în care ardeau buşteni întregi, se sfătuiră îndelung. Hotărau anume pe ce drum să apuce, pentru că de aci plecau două drumuri către Pesta: Unul urmând mereu malul Dunării, lung de peste patruzeci de leghe, ceea ce înseamnă două zile şi două nopți de călătorie, şi altul de-a dreptul peste creasta Verteşilor şi care, cu cai bine odihniți, se putea străbate într-o zi, dar în trecătorile munților şi în codrul care nu se lumina decât la hotarul Pestei. Pe aici nu se putea să nu aibă o întâlnire cu bandiții. Asta trebuia să hotărască sfatul. Şi sfatul hotărî să înfrunte primejdia.

Afară, un tropot de cai numeroşi se opri, glasuri tari se auziră în aerul rece şi o ceată de oşteni năvăli în han, îmbulzindu-se cu vuiet mare. Purtau căşti de fier cu apărătoare pentru ceafă şi gât, şi cu marginea ridicată în față ca marginea unei pălărioare, platoşe pe piept şi pe spate, legate între ele cu curele pe sub mânecile de zale, şi halebarde cu vârful ascuțit ca la sulițe şi cu tăişul la o palmă de vârf, şi lat ca un topor. Pe platoşa din față şi în tot lungul ei o cruce înaltă era zugrăvită în alb ca să se vadă de departe.

— Cârstoşii! lămuri Vlad de Ucea privind pe fereastră.

— Cârstoşii! repetară ceilalți ca un ecou, pipăindu-şi fără voie garda săbiilor şi uitându-se la hangiu şi la ajutoarele lui, care se făcuseră palizi şi se zbuciumau să servească fără greş pe aceşti noi, gălăgioşi şi

îngrijorători musafiri.

Se ştia că oamenii aceştia, numiți cruciați sau cârstoşi, erau oştenii craiului şi luptau în numele crucii lui Cristos, jăfuiau pivnițele şi cămările hanurilor şi ogrăzile țăranilor, nu plăteau şi uneori ucideau, siguri că nu li se va întâmpla nimic. Pe locurile pe unde se dădeau lupte, populația paşnică fugea din fața lor mai mult decât din fața duşmanilor.

Gorun se strecură cu greu printre ei, se plecă la urechea cneazului Săcelean şi şopti:

— Pe cei care au rămas afară, i-am înconjurat fără să simtă şi stau cu ochii pe dânşii. Să nu aveți nici o grijă!

Tăcut, Mihail înclină capul şi zâmbi molcom către ceilalți. Gorun era un om fără preț!

Afară, Gorun se lovi piept în piept cu un cârstos înalt, deşirat, cu obrazul osos, cu mustața lungă, pe oală.

— Tu eşti? izbucni acesta cu glasul gros, în care tremura o undă de bucurie.

Gorun îl privi nedumerit.

— Tu, Filipe? Da ce, te-ai făcut cârstos?

— M-am făcut! vorbi rar, tărăgănat, omul cel lung, parcă cu un fel de ruşine. M-am făcut, frate Gorun, să am şi eu un rost pe lume! adăugă el mai din adânc.

— Ce rost, măi Filipe, că doar te ştiam om cu rostul tău. Cum să-ți părăseşti tu casa şi să porneşti prin lume ca derbedeii? se miră încruntat Gorun.

Lunganul îl trăsese de-o parte, lângă un buştean prăbuşit, şi acuma încurcat, se scărpina în cap pe sub chivără ridicată dintr-o parte, ca pe sub căciulă.

— Nu mai am nici un rost, măi frate Gorun! oftă el din greu. Nu mai am nici cele două jugăre pe care le aveam, nici bordeiul, nici oițile... Nimic nu mai am!

Am ajuns ca iobagii! La noi în ţinutul Sebeşului ne mănâncă bogătanii! Numai ei trăiesc bine acolo! Se închid în ogrăzile lor, ca-n nişte cetăţi, mănâncă şi beau între dânşii şi fac averi de te cruceşti, măi Gorun!

— Cum, măi Filipe, că-i ştiam oameni aşezaţi şi muncitori cum nu se mai află. De cu noapte sunt pe câmp până când dă întunericul de nu se mai vede mâna. Muncesc cu virtutea lor, cu sudoarea lor... Ce ai cu dânşii?

— Parcă noi n-am munci dacă am avea pământul nostru? Cum să nu muncim? Dar iată, aveam datorii la ei şi cele două jugăre ale mele s-au dus, ba încă mi-au luat şi bordeiul şi oiţile! Şi tot le-am rămas dator! Iar nevasta mea a rămas slugă la ei să mă plătească de restul datoriei! Eu nu am nimic cu ei şi cu religia lor căreia-i zic luterană, sunt şi ei cum i-a lăsat Dumnezeu! Dar am că-s bogătani şi nu cred sărmanului! Asta am! Iată, îi vezi? arătă el cu un gest larg spre ceilalţi oşteni din preajma hanului, mai toţi sunt români, câţiva unguri, câţiva saşi săraci şi câţiva secui, căci şi cu calicii lor, ungurii, şi saşii, şi secuii bogătani tot hain se poartă! Ce era să mai fac?

— Da Cârstos, măi Filipe?

— Cârstos! Altăceva ce aveam de ales? Tu nu ştii că pe plaiul nostru, de la Şuşag şi până la Rod, nici popă nu avem? Ne îngroapă morţii popa cel papistaş aruncându-i ca pe câini dincolo de gardul cimitirului lor. Ori dacă se supără, cine ştie de ce, ni-l lasă până când pute şi îl îngropăm noi pe unde şi cum putem. Nici un drept nu avem şi nici nu avem cui ne plânge. Iaca saşii au işpanul lor care se are bine cu toţi domnii, pun mână de la mână şi ţin o oaste întreagă, gata de război, o împrumută craiului sau voievodului,

la nevoie şi în schimb au privilegii, şi drepturi, şi pământuri, şi ne sunt stăpâni în satele lor. Ne-am gândit şi noi să ne facem ostaşi, mai cu seamă că ne plăteşte, şi poate să căpătăm şi noi slobozii şi privilegii ca dânşii, dacă luptăm împotriva ereticilor.

Gorun îl privi îndârjit şi cu ochii aspri.

— Ştii, tu, Filipe, ce vor husiţii?

— De!... se încurcă iar cârstosul. Popii zic că s-au sculat împotriva sfântului papă şi a domnului Isus... şi zice că bat război cu craiul să-l dea jos din scaun...

— Să-l dea jos din scaun... Îl îngână Gorun, clătinând din cap cu milă şi batjocură. Luptă, măi, să ia pământul de la seniori. Auzi, tu? Pentru asta luptă. Şi să nu mai fie iobag pe pământurile acestea! Şi tu te duci cu baltagul împotriva lor, nătărău lung şi prost ce eşti!

Gorun scuipă cu putere într-o parte şi se sculă încruntat de pe buşteanul pe care stătuse. Cârstosul rămase cu gura puţin deschisă, cu gâtul subţire, întins, ieşit, roşu şi cu pielea încreţită dintre cele două platoşe, şi cu o mare nedumerire în ochii lui castanii.

— Ţie îţi arde de glume, frate Gorun? se bâlbâi el mirat şi făcând o mare sforţare să înţeleagă. Dar încruntarea lui Gorun şi mişcarea lui plină de mânie, numai a glumă nu semănau. E adevărat ce spui tu? isprăvi el tulburat.

— Ai fi făcut bine să întrebi înainte de a îmbrăca hanţele astea, lovi Gorun cu dosul mâinii în platoşa cu cruce albă a oşteanului. V-au păcălit popii papistaşi, măi Filipe. V-au ştiut necăjiţi, şi calici, şi fără nădejde, şi v-au îndreptat fără să simţiţi spre treaba asta păcătoasă. Le e frică de husiţi!

Şi atunci vă trimit pe voi să muriţi ca ei să trăiască liniştiţi! Cum să nu fiţi aşa de nemernici dacă sunteţi

atât de nătărăi?

Lunganul îşi ridicase iar chivără de pe o ureche, îşi băgase mâna sub ea şi acuma se scărpina în neştire, necăjit şi cu un fel de crispare a întregului obraz osos şi fără sânge.

— Măi, frate Gorun, eu te cred pe tine, nu pe popă. Şi toți aceştialalți te-ar crede pe tine dacă le-aş spune ce mi-ai spus tu mie. Numai că... aici se împiedică iar în limbă şi se scărpină cu furie sub chivără – numai că am jurat, am primit haine şi arme, şi am luat şi oleacă de cvartlingi pe care i-am lăsat acasă... De acuma capătul! Ce mai putem face? Spune şi tu?

Gorun îl privi cu milă, îşi întoarse capul şi porni spre han.

— Stai! îl strigă cârstosul. Măi, frate Gorun, facere de bine pentru facere de bine! Ascultă: cneazul tău din Săcel e aici?

— Este. Ce vrei cu el?

— Eu nu vreau nimic. Numai că este un om al episcopului care-i vrea răul. Chiar a năimit pe un bandier al nostru cu câțiva cârstoşi să-l prindă la o strâmtoare şi să-i facă seama!

— Ce om? se minună Gorun.

— Unul lung şi deşălat şi legat la gât... Râman îl cheamă, iar oamenii îi zic Râmă! Îl cunosc că-i omul de credință al episcopului. A trecut ieri spre trecătoarea Verteşilor, a vorbit cu bandierul şi i-a plătit... Numai să nu mă spui, măi frate Gorun, că ştii de la mine.

Gorun fluieră prelung a mirare. Va să zică asta era şi atacul cu săgeata de pe podul umblător!...

— Care-i bandierul acela? întrebă el.

— Uite-l colo lângă fântână... cel care stă cu piciorul pe treucă... iar cei zece din jurul lui sunt cârstoşii cu

pricina...

Gorun porni grăbit spre oamenii săi.

În urma lui, omul rămase lung, puțin cârjoiat şi rezemat în halebardă ca într-o prăjină, de parcă ar fi stat undeva pe deal, rezemat în ciomag, la păscut oile. Mustățile îi cădeau jalnic de o parte şi de alta a bărbiei de mult nerasă şi în ochii lui se citea o resemnare totală, de câine bătut, părăsit şi flămând.

Pe uşa hanului ieşiră grăbiți şi ceilalți cârstoşi. Încălecară cu vuiet mare de glasuri şi porniră cu tropot către apus. Numai ceata de lângă fântână rămase nemişcată. Abia când cei din urmă ostaşi se pierdură în depărtare, bandierul arătat lui Gorun păru a se trezi din somn. Şopti ceva cu oamenii săi şi porniră cu toții spre uşa hanului. Şi tot atunci oamenii lui Gorun se repeziră să le taie drumul, în vreme ce altă ceată răsări la spatele lor înconjurându-i. Abia când vuietul luptei de afară începu să fie străbătut de strigăte de moarte şi blesteme gâtuite, cneazul din Săcel şi prietenii săi se sculară să vadă şi ei ce se petrece. Dar Gorun, înfipt ca o stâncă în uşă, le împiedică ieşirea.

— Numai o clipă să mai îngăduiți! îi rugă el, că îndată-s gata! Afară, un tropot de cal se apropie şi se opri o clipă. Gorun îşi scoase capul pe uşă.

— A-ha, Râmă! strigă el în clipa în care tropotul se învârteji şi se depărtă grăbit. Puneți mâna pe el! mai strigă el repezindu-se să încalece şi să alerge pe urma fugarului. Şi îndată câțiva călăreți porniră după dânsul. Tropotul cailor se pierdu curând în munte în vreme ce cneazul Săcelean şi soții săi priveau uimiți din uşa hanului prăpădul pe care-l făcuseră oamenii lui Gorun. Bandierul năimit să ucidă zăcea cu capul zdrobit lângă fântână, câțiva cârstoşi încremeniseră în

bălți de sânge, iar unul din ei, scăpat ca prin minune, alerga departe pe urma ostaşilor care dispăruseră de mult, urcând malul Dunării către apus.

Gorun şi oamenii săi se întoarseră păgubaşi.

— Unde să-i mai găseşti în rătăcăniile muntelui? răsuflă el necăjit şi abia acuma povesti toată întâmplarea.

— Episcopul Gyorgy de Lepeş! şopti Săcelean nedumerit. Ştiu că nu i-am fost pe plac, dar de aici şi până la ucidere...

— De când mă ştiu nimeni n-a cutezat până acuma să-i dojenească şi să le deschidă ochii în plină dietă! Nimeni dintr-ai noştri adică! vorbi cneazul Ruga în chip de lămurire. Îndrăzneala ta i-a usturat mai mult decât o lovitură de sabie şi trufia lor a sângerat adânc. Te-au simțit primejdios şi, ai să vezi Mihail, că vor mai încerca. Din pricina ta prelații vor trebui să scoată toată zeciuiala pe care o cereai tu şi pe care ei au băgat-o în pungă. Seniorii n-au să-i ierte! Te-ai gândit la asta? Cum vrei tu să sufere prelații atâta pagubă şi să te uite?

— Poate aveți dreptate! spuse gânditor Mihail Săcelean. Deocamdată însă e destul să ştim dincotro ne vine primejdia. Şi e bine să deschidem ochii. Eu mi-am făcut datoria... cu toate că asta nu va folosi la nimic.

— Asta nu se ştie! spuse Vlad de Ucea. Are să afle regele, are să întrebe...

— Regele nu mai este decât o jucărie în mâna celor câteva sute, sau mii de seniori, care-i vor stoarce toate prerogativele şi le vor folosi ca să stoarcă şi mai mult norodul şi să-l aducă la deznădejde. Nu mai suntem decât o țară anarhică mâncată de lepra seniorilor şi popilor. În ziua în care se va isprăvi răbdarea

norodului, se va cutremura împărăția din toate încheieturile, vor crăpa toate aşezările şi ne vor îngropa pe toți sub dărâmături. Ține-ți minte: vremea nu-i departe.

Tăcu într-o linişte îngrozită. În fața ochilor celorlalți, se desfăşura icoana unei nimiciri fără leac. O clătinare a cerului, a văzduhului, a pământului, într-un vuiet cumplit de năruire, şi din mijlocul norilor de fum şi flăcări, şi al prăvalei uriaşe a lumilor şi a trăsnetelor, înălțându-se o ghioagă nestrujită, năprasnică, ridicată de o mână neagră de țărână, tare ca fierul, crăpată şi osoasă, pe care toți o cunoşteau prea bine...

3

Drumul urca mereu. Pe stânga păretele păduros se înălța abrupt. În dreapta râpa cobora ca un zid drept, zburlit din loc în loc de cioatele buştenilor prăbuşiți şi opriți în cădere din cine ştie ce pricină. Dincolo de râpă dealul se înălța din nou pe aceeaşi linie cu drumul, purtând pe creastă, de sus în jos, prăvala vijelioasă a unui torent care țâşnea din toate părțile, sărea peste stânci, se prăbuşea în goluri, se fărâmița în picuri mărunți ca o pulbere, se năruia din nou rostogolindu-se din stâncă în stâncă, învăluind locul cu un fum alb de apă şi alergând zbuciumat, galopând la vale într-un vuiet care umplea văzduhul cutremurându-l. Onuț, cu un arcaş alături, călăreau în chip de cercetaşi, înaintea tuturor. Caii lor tropoteau veseli depărtându-se mereu, până când cărarea lărgindu-se putură călca, fără tropot, pe iarbă. În liniştea uriaşă a pădurii, cei doi călăreți păreau mai înfiorați şi mai însfioşați. Şi dintr-o dată, în marginea

unui luminiş, Onuţ opri şi, tăcut, se înălţă în scări, în vreme ce chipul i se lumină de un zâmbet larg, aproape copilăresc: în luminiş, un ursuleţ mititel, un pui de urs, ieşise la plimbare. Păşea domol, cu labele parcă prea groase pentru trupul lui mic şi muşluia cu botul aplecat în iarbă.

„Caută fragi!” gândi Onuţ bucuros.

Un con de brad căzut de sus atinse urechea ursuleţului şi se rostogoli alături. Preumblăreţul se opri, privi în sus şi rămase nemişcat. Deasupra capului său, departe, o veveriţă se legăna pe o creangă mlădioasă şi se strâmba la el.

Ursuleţul îşi înălţă un picior şi îşi frecă necăjit o ureche. Veveriţa începu să se dea huţa pe creanga ei, arătându-i coada, ca un pămătuf castaniu.

Ursuleţul îşi ridică amândouă labele ca să-şi frece amândouă urechile.

„Crrr pat, pat!” se sperie o pasere de pădure zburlindu-se pe o creangă.

„Crrr pat! crrr pat!” râse ea în urma ursuleţului, pornind către locuri mai liniştite.

Onuţ râse cu glas. Dar râsul lui se stinse repede, în mijlocul cărării, un om cu bundă, cuşmă şi opinci se oprise şi-l aştepta.

— Mă rog, vorbi el cu un glas neobişnuit de gros, nu cumva se află în ceata care vine în urma voastră cneazul Mihail Săcelean?

— Ba se află, răspunse Onuţ. Uite, cel cu mustaţa castanie şi cal sur...

— A-ha! făcu străinul îndreptându-se către călăreţii care soseau.

În dreptul lui Mihail se opri. Se opriră şi călăreţii. Străinul îşi scoase căciula şi se închină până la pământ.

— Să trăieşti, luminăția ta, cneaz Mihail! vorbi el cu acelaşi glas gros şi răsunător. Eu sunt Pall, Gyorgy Pall, năimit să te pândesc aici în munte şi să te ucid. Iaca prețul morții luminăției tale! scoase el din sân o pungă, aruncând-o la picioarele calului pe care călărea cneazul. Eu însă nu mănânc asemenea pâine. Asta am venit să-ți spun şi să-ți aduc banii aceştia blestemați!

Cu câțiva călăreți, Gorun înconjurase pe străin şi acuma ținea ochii pe el, gata să intervină la orice gest. Străinul înțelese mişcarea şi întoarse capul către Gorun.

— Ceea ce faci domnia ta acuma e bine, dar nu-i de ajuns. Pentru că dacă mi-ar fi să-ți omor stăpânul, aş scoate, iată, cuțitul acesta şi până când ai clipi domnia ta, l-aş şi trimite în ochiul cneazului! Uite cum îl trimit în crăpătura aceea de stâncă! Şi în aceeaşi clipă deschise lama îngustă şi ascuțită a cuțitului scos nu se ştie de unde şi-l repezi, fulgerător, în muşchiul din crăpătura stâncii, unde rămase tremurând uşor. Ți-am spus că eu nu mănânc pâinea asta! vorbi el tot către Gorun.

— Atunci pentru ce îmi faci mie binele acesta? întrebă Mihail Săcelean.

Omul căzu în genunchi şi se închină iar până la pământ.

— Strânge-mă de pe drumuri, luminate! se rugă el şi glasul lui cutremură inimile celor care-l ascultau. Sunt un biet iobag fugar de sub mâna şi năpârca stăpânului. De la sfânta Maria rătăcesc flămând, bătut de ploi şi vânturi, înghețat, dezghețat, nedormit şi cutremurat de toate spaimele! Nu mai pot şi înapoi nu mă mai întorc nici mort!

— De unde eşti fugar? întrebă Mihail Săcelean.

— De la Măgura Bihorului, moşia luminăției sale contelui Ciacu!

Cneazul schimbă o privire cu soții săi şi o urmă de zâmbet îi lumină fața. Contele Ciacu, adică Csaky, era doar voievodul Transilvaniei, cel pe care-l înfruntase în dieta de la Pojony.

— Şi de ce-ai fugit? întrebă el.

— Nu mai putem răbda, luminate. Acolo-s vite multe de nu le mai ştii seama, dar pământ puțin şi pietros! Ca să scoți ceva din el, munceşti pe brânci, din zori până noaptea târziu, şi de mâncare, numai cât să nu mori. Iată, eu am împlinit patruzeci de ani de viață, dar de săturat încă nu m-am săturat niciodată! Pentru muncă, ne dădea stăpânul câte o bucățică de pământ cât o năframă. S-o muncim adică şi să ne hrănim pe ea. Dar cum să te hrăneşti, dacă din roadă, stăpânul îți cerea a noua parte, intendentul îți cerea şi el, iar vătăjii îți luau cu hapca? N-am mai putut şi într-o zi am fugit. M-au prins şi m-au bătut cu biciul cu plumbi. „Dacă vrei să te duci de aici, să-ți plăteşti întâi datoriile!” strigau ei la mine. Dar cum să le plăteşti, dacă intendentul citea nişte datorii pe care nu le-aş fi putut plăti chiar să mai fi muncit o sută de ani? Şi am fugit iar! Şi de atunci umblu mereu!... Iar despre luminăția ta, de la păcătosul care m-a plătit să te ucid, am auzit. Zicea că dacă te ucid, să-l caut la o pădurărie din vale să-mi mai dea o pungă! Şi-atunci mi-a venit mie în gând să cer mila; domniei tale!...

— Cine era acela? întrebă cneazul.

— Dracu-l ştie? Unul lung şi subțire, numai piele şi ciolane, şi cu gâtul înfăşurat într-o zdreanță pestriță. Acu aşteaptă răspunsul la pădurărie.

— Acu te cred! mârâi Gorun, răsuflând mai uşurat.

— Ia-l între oamenii tăi! porunci cneazul şi toți se

grăbiră să-i facă loc între dânşii.

Porniră grăbiți pentru că întârziaseră destul.

„La o pădurărie, devale!” îşi aduse aminte cneazul Ruga vorbele fugarului şi chemă pe Gorun.

— Vezi despre ce pădurărie este vorba, îi porunci Mihail, şi cercetează, poate îl prinzi pe ticălos. Şi Gorun cu câțiva oameni porni înainte.

Acuma, în spatele călăreților cobora şi soarele spre apus, şi umbrele se întindeau crescând înaintea lor. Începură a coborî culmea Verteşilor şi seara se apropia. Curând vântul aspru dinspre miazănoapte se auzi țiuind printre creste. Departe, culmile luminate de focul asfințitului îşi zugrăveau stâncile trandafirii şi pădurile negre. Văile însă se întunecau şi amurgul se lăsa rece, neprietenos şi amenințător. Cu cât coborau, cu atât pădurea se apropia de amândouă părțile, ca două ziduri. În dreapta călătorilor cele din urmă măguri ale Verteşilor rămâneau departe. În stânga masivul Filis se ridica întunecat şi păduros acoperind orizontul, iar în față codrul Buda, vestit pentru hoțiile zilnice şi ucigaşii ce-i adăpostea, pentru tremurul de inimă cu care drumețul îi auzea numele, se întindea nesfârşit, nepătruns, amenințător ca o uriaşă vizuină de fiare viclene ca oamenii, şi de, hoți cruzi şi nesătui ca fiarele.

Gorun se întoarse cu o parte din oamenii săi. Pe ceilalți îi lăsase de strajă la pădurărie. Nu era nimic acolo care să-i îngrijoreze, dar mai la vale, către Pesta, aflaseră drumul tăiat de un şanț larg, înconjurat de pari înfipți în pământ şi frânghii întinse în curmeziş. Era în chip vădit pregătirea unui atac prin întuneric, în care caii să se împiedece în pari şi să cadă în şanț, răsturnând pe călăreți şi lăsându-i pradă hoților ascunşi în desişul de pe margini.

— Hoţilor, sau ucigaşilor trimişi de episcop! îşi făcură socoteala călăreţii şi rămaseră să petreacă noaptea în pădurărie, sub strajă tare şi trează.

De la Pesta, către miazăzi, drumul cel mare de comerţ cobora între Dunăre şi Tisa străbătând pusta ungară în lungul ei. Zilele de iarnă erau scurte şi cenuşii. Zăpada, foarte puţină în anul acela, purta rare urme de dihănii. Ei călătoreau cu popasuri rare şi scurte. Iar când într-o seară ajunseră la Seghedin, toate ostenelile fură uitate. Dincolo de apa gălbuie-vânătă a Tisei, la marginea cetăţii, curgea apa limpede, rece şi repede a Mureşului lor. N-au mai avut răbdare. În aceeaşi seară podul umblător îi trecu peste Tisa şi se găsiră pe malul celălalt, acolo unde Mureşul vuieşte peste prunduri, îşi strecoară pletele de apă printre bancurile de nisip şi se varsă în Tisa prin guri gălăgioase, largi, joase şi vinete. Erau acasă...

De acu trecură din sat în sat, din cneaz în cneaz, din prieten în prieten. Şi peste tot aflară acelaşi fior care tremurase în ameninţarea cneazului Mihail la dieta din Pojony şi aceeaşi îngrijorare. Ţăranii începeau să nu mai poată fi ţinuţi în frâu. Ba pe unele locuri izbucneau împotriviri sângeroase, iar fugarii se înmulţeau, se înmulţeau...

— În Vinţ – povestea cneazul Rudu – vin, nu se ştie de unde. Au trecătorile lor printre păduri şi dealuri şi peste apă, năvălesc în ţinutul Sebeşului, pradă cât pot şi fug înapoi de unde au venit. În cuprinsul meu nu fac nici o răutate, vra să zică n-aş avea de ce mă jălui. Dar vin sebeşanii cu gura mare şi porniri de răzbunare, încât stau veşnic gata de harţă. S-au plâns iar la curte şi un trimis al înlocuitorului crăiesc a venit aici să vadă cum stau lucrurile. I-am spus să

trimită armată, că eu nu am! S-a minunat trimisul că de ținutul meu nu se leagă hoții. De ce?

— De la locuitorii din Vinț, ce să ia hoții? am râs eu. La mine oamenii sunt atât de săraci, încât n-au plătit dijma de doi ani! A ridicat din umeri şi s-a dus!

— Poftim! Ăsta-i adevărul şi dacă le-am spus, a țipat la mine voievodul, că ne târgium şi țara piere! Țara? Țara ați văzut-o aşa cum am străbătut-o în curmeziş: O zguduie husiții, o pândesc, o încolțesc şi o pradă turcii, o pradă grațiosul nostru suveran când scoate bani fără putere, o pradă cruciații, sau cârstoşii, o pradă seniorii stăpâni ai pământurilor, o pradă voievodul, episcopul şi popii lui şi cei prădați sunt iobagii, şi meşteşugarii, şi târgoveții... Asta-i Țara pe care, drept leac, craiul o împarte în masa baronilor şi prelaților şi masa ordinelor şi claselor... să nu cumva să ne amestecăm şi să murdărim pe senioriile lor cu zdrențele şi sărăcia noastră! Idioții! Orbi care nu văd că țara-i plină de tâlhari, de răzvrătiți şi de fugari, şi de flămânzi şi că va pieri în adevăr dacă seniorii vor urma să stoarcă pe iobag şi de ultimele lui puteri şi dacă popii catolici vor urma să-l jăfuiască şi pe deasupra să-l zdrobească sub atotputernica lor minciună religioasă. Ba într-o bună zi vom primi poruncă să-l sugrumăm cu mâinile noastre pentru că grațiosul nostru suveran are nevoie de bani, iar sfetnicii lui şi seniorii, şi popii îl vor sfătui să aşeze noi dajdii! Şi-l vom sugruma, dacă ne vom potrivi la porunci! vorbi Mihail.

Mihail Săcelean tăcu, întoarse capul privind în gol şi dintr-o dată, răsucindu-se pe călcâie, le făcu iar față.

— Dar dacă într-o zi iobagul şi-ar întoarce spre noi fața încruntată şi furca de fier cu trei colți? Să ne scoată măruntaiele şi să ne ucidă el pe noi, cei care îi

ascultăm pe popi şi pe seniori? Ce-ați zice?

— Cum ar îndrăzni? rămase Ruga cu fruntea încrețită şi cu ochii mari.

— Cum ar îndrăzni? îl înfruntă Mihail. Câți țărani ai tu, Vlade, în cuprinsul tău? Trei, patru sute? Şi tu, David, tot atât? Şi tu, Reuca, şi tu, Torda, şi tu, Rudu? Peste tot... două mii? Şi noi câți suntem? Şapte? Ce-ar putea să facă şapte slăbănogi în fața a două mii de furci? Dar contele Ciacu singur în fața celor zece mii ai lui? Nu se poate? Dar dacă într-o zi s-ar putea? Spune-mi ce-ai face. Ruga, nu râde!

— Nu râd pentru că nu s-ar putea! Râd de contele Ciacu care s-ar afla într-o zi într-o asemenea împrejurare în fața lui Pall al său!

— Da. Ar trebui să râdem chiar dacă s-ar putea! Să nu ne fie frică. Dar ca să nu ne fie frică atunci, să nu-l sugrumăm acuma! Iar în ceea ce mă priveşte, eu ştiu ce am să fac! Mă întreb ce veți face voi?

— Vom face ce vei face tu, Mihaile!

— Şi dacă ne vor chema şi cerceta la dietele locale, că n-am ascultat porunca regelui?

— Răspunsul să ne fie acelaşi! sfătui Vlad de Ucea: „Noi nu putem. Să pună pe alții să strângă dijma. Să vedem, vor putea?”

Se despărțiră şi porniră mereu pe malul Mureşului fiecare spre casa şi cuprinsul lui.

Gorun buciumă de departe şi îndată ograda aşezării cneazului săcelean se umplu de viață. Porțile fură deschise, iar pe prispa înaltă o fetişoară negricioasă, cu cozile lăsate pe spate şi cu haină scurtă blănită şi încheiată, apăru repezit, trântind uşa în urma ei şi râzând cu mâinile întinse către călăreții care veneau în goană. Coborî apoi treptele de lemn şi ieşind înaintea lui Mihail, care descălecase, se plecă şi-i

sărută mâna, în vreme ce el îi atinse creştetul cu buzele şi întrebă:

— Bine, Mara?

— Bine, tătuță! răspunse ea zâmbind larg cu gura, cu ochii şi cu tot obrazul şi se agăță cu amândouă mâinile de gâtul lui Onuț, care se folosi de prilej ca să-i întindă coadele, în glumă.

— Onuț, şopti ea ferindu-se ca să n-o audă tatăl lor. La Băniciori s-a întâmplat ceva!

— Ce s-a întâmplat? o privi el îngrijorat.

— Nu ştiu! De ieri buciumă Uca şi cere ajutor!

— Şi nu te-ai dus încă?

— Mi-a fost frică, Onuț!

— Uf, că proastă eşti! se înciudă el. Mergem deseară!

— Şi tătuță?

— Are să doarmă. E trudit!

În fundul curții, Onuț puse mâna pe buciumul lui Gorun, îl sprijini de marginea unei căruțe şi cu ochii îndreptați departe, dincolo de măgură, dincolo de apa Streiului, spre coasta unei văiugi pe care abia se zăreau câteva aşezări pierdute între copaci şi colorate de lumina asfințitului, buciumă prelung, cu putere, cu obrajii umflați: tu-ru-tuu-tuuu-tuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Sunetele zburau puternice, fugărindu-se peste vârfurile copacilor, plutind peste văi, peste apă, peste costişe şi se pierdeau în depărtare. Cei doi tineri stătură o clipă lungă cu urechile la pândă. Nerăbdător, Onuț îşi privi sora cu întrebare şi necaz. Apoi duse din nou buciumul la gură: Tu-ru-tuuutuuu-tuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! strigă el iar, cu obrajii înroşiți şi cu ochii îndreptați spre acelaşi loc. Stătură iar o clipă nesfârşită şi dintr-o dată Mara îşi ridică arătătorul, cerând ascultare şi băgare de

seamă. Din depărtare, ca o adiere, ca o părere de sunet, ca o şoaptă de cântec, un bucium nevăzut răspundea pe suflarea vântului: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu!

Abia atunci fratele lăsă din mână buciumul şi, ca o pedeapsă, puse din nou mâna pe cozile surorii lui...

4

În amurg Onuț căută pe Gorun.

— Mergi cu mine la Băniciori?

— Să afle cneazul?

— Să nu afle nici pământul!

— Pun şaua pe Murgul!

— Pe Murgul şi pe Roaiba. Merge şi Mara...

Gorun are o clipă de şovăire.

— Mă tem că are să fie bucluc!

— Nu te teme. Eu rămân vinovatul, bădiță!

Şi când Onuț îi zice lui Gorun „bădiță”, Gorun nu mai poate zice nu.

— Bine. Ieşiți pe portița de după stoguri!...

Coboară tăpşanul pe iarbă, ca să nu se audă tropotul cailor. Mara a încălecat băiețeşte şi a pus pe cap cuşmă de blană. Onuț şi-a ridicat gulerul scurtei. E frig tare. Aleargă acum pe drum bătut. Gorun şi-a tras peste genunchi pulpanele cojocului. Trec Streiul spărgând cu copitele cailor gheața subțire ca sticla. Urcă malul, opresc o clipă să răsufle caii şi ascultă cum țiuie subțire vântul în crengile copacilor. Pornesc iar. Un bucium nerăbdător izbucneşte undeva, nu departe: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Onuț pune pinteni murgului şi zboară. După el zboară şi Mara aplecată pe şa. Trec printre câteva bordeie muşuroaie. Un gard

de nuiele închide un loc mai întins şi din umbră răsare o bisericuță de scânduri, cenuşie, aproape rotundă, fără turn, cu o cruce de lemn aplecată pe acoperişul de stuf. În jurul bisericuței câteva cruci strâmbe străjuiesc muşuroaie nelămurite. Opresc şi sar jos.

— Aici, aici! îi cheamă din întuneric un glas ca de copil şi ei trec grăbiți printre copaci şi ajung în fața unei căsuțe împrejmuită cu prispă de lut. Aici sunt, Mara! cheamă acelaşi glas şi în întunericul tinzii abia se zăreşte silueta unei fetişoare nu mai răsărită de cât Mara.

Mara aleargă cu Onuț pe urmele ei.

— Uca! Ce-i cu tine? De ce stai prin întuneric?

— Tata! scânceşte fata. Alaltăieri l-au căutat de la Orăştioara oamenii işpanului! Să-l ia şi să-l ducă! Ostaşi erau!

— De ce să-l ia şi să-l ducă?

— Nu ştiu, nu ştiu! plânse fata. Tata însă nu era acasă. Şi atunci au prins a-l aştepta... Socoteau că ori cât de târziu, tot are să tragă el acasă. Acu mă păzeau pe mine. Să nu cumva să trimit veste tatii! Dar tot i-am trimis, cu Cojocar... Îl ştiți! Şi Cojocar a alergat pe jos şi l-a găsit pe tata departe, spre Râuşor şi i-a spus...

— Şi acu unde-i părintele? întrebă Onuț.

— Socot că-i la naşul Costa, la Râuşor. Mi-a trimis vorbă să mă duc şi eu la naşul Costa, numai să bag de seamă să nu mă simtă ostaşii işpanului şi să-i dea de urmă!...

— Şi de ce nu te-ai dus?

— Nu pot! Ostaşii sunt aici şi mă pândesc zi şi noapte! De aceea v-am chemat!

— Unde-s ostaşii?

— În marginea dumbrăvii de lângă cimitir. Mă mir cum de nu v-au oprit!

— Au să ne oprească ei când om pleca! şopti alături glasul lui Gorun. I-am simţit!

Bădiţă, îl prinse Onuţ de umăr, trebuie să luăm pe Uca la noi!

— Şi ce are să zică cneazul?

— Ori ce-a zice! Aici nu putem s-o lăsăm! Tătuţii am să-i spun…

— Am să-i spun şi eu! se repezi Mara.

— Numai eu nu ştiu ce am să-i spun! oftă Gorun. Şi dacă au să ne urmărească, oştenii aceia n-au să afle că fetişoara e la noi?

— Oştenii n-au să cuteze să intre în Haţeg! vorbi Onuţ. Şi pe urmă n-avem decât să-i împiedecăm.

— Sunt mulţi? vru să ştie Gorun.

— Şase! şopti Uca. Dar putem cere de la Cojocar două suliţi, una pentru Mara şi alta pentru mine, ca să fim şi noi patru!

Gorun se scarpină în cap, nemulţumit. El ştia că cele două fete sunt viteze şi că ştiu a trage cu arcul. Cu suliţa însă nu le văzuse niciodată şi pe urmă două copile crude în luptă cu nişte oşteni… el nu putea încerca asemenea primejdie!

— Unde-i Cojocar? întrebă.

— Aicea sunt! şopti un glas din întunericul tinzii. Am auzit, şi suliţi pot să vă dau. Dar nu-i bine cum vreţi să faceţi dumneavoastră. Mai bine mă fac eu că plec încolo, la deal şi-i trag pe toţi după mine. Şi atunci o luaţi la goană! Dar să mergeţi numai pe iarbă ca să se audă mai puţin.

— Şi dumneata ce-ai să te faci cu dânşii pe urmă? întrebă Mara.

— Eu, când oi înţelege că sunteţi departe, am să mă

întorc şi am să mă culc! râse Cojocar. Stați puțin, să aduc calul pentru Uca.

— Cojocar, scânci Uca. Uncheşule, să nu pățeşti ceva!

— Nu te teme, fetița moşului, şopti Cojocar şi glasul lui părea acum înmuiat şi oarecum tulburat. Până în ziuă socot să fiu şi eu la Râuşor fără ştirea işpanului!

Încălecară în mare tăcere şi Cojocar aduse fetelor sulițele făgăduite. Gorun şi Onuț îşi traseră de la oblânc ghioagele şi Cojocar se făcu nevăzut în întuneric. Curând îl auziră tuşind, semn că planul lui izbutise. Ostaşii îl urmăreau să vadă încotro apucă. Îl lăsară să se depărteze şi porniră şi ei prin umbra bisericuței. Dar în clipa în care urmau să treacă din cimitir în drum, două umbre se repeziră din întuneric şi apucară de frâu caii din margine.

— Loveşte! mârâi Gorun cu glas înăbuşit.

Şi Onuț lovi fulgerător. Lovi în aceeaşi clipă şi Gorun. Sulițele repezite în ajutor de către fete nu mai întâlniră decât întunericul în care se prăbuşiseră cele două străji, într-un vaier scurt. Caii săltară în drum şi acum alergau ca vântul spre apa Streiului. Sub cei dintâi copaci din luncă, Gorun strigă:

— Opriți!

Şi ascultară nemişcați tăcerea fără margini a nopții. Numai vântul din miazănoapte țiuia uşor printre crengi. Nici Streiul care de obicei aici cânta pe prunduri şi se mânia împingând pietrele care-i stăteau în drum, nu se mai auzea. Amuțise sub pojghița de gheață care lucea sub lună. Trecură prin vad şi urcară tăpşanul spre Săcel. Dar cu cât se apropiau de casă, cu atât zorul lor se domolea. Le era frică. Cneazul nu glumea cu cei care cutezau să-i ascundă faptele lor!

Intrară deci în casă încet, cu inima strânsă şi cu

nădejdea că nu întârziaseră de la masă. Dar văzură numai scaunele lor goale şi se aşezară în tăcere. Mihail Săcelean îi privi pe sub sprâncene.

— V-ați spovedit? îi întrebă el cu părere de zâmbet în ochii lui adânci.

Buzele Marei strânseră un zâmbet care stătea gata să înflorească. Fata vedea că tatăl ei glumeşte şi nu mai avea frică. Numai Onuț îşi lăsă lingura jos.

— N-am avut cui, tătuță! îndrăzni el. Părintele-i fugar!

— Ce? tresări cneazul, interesat dintr-o dată.

— Îi fugar! repetă Onuț. Au venit să-l prindă oşteni de la işpanul din Orăştioara şi nu l-au găsit acasă. Uca l-a vestit însă şi el se vede că s-a adăpostit la Râuşor...

— Au cutezat, va să zică, îşi coborî glasul Mihail ca şi cum ar fi vorbit singur, şi degetele lui fărâmițară în neştire o coajă de pâine rămasă pe masă.

— Şi oştenii au rămas acolo, la pândă! îl aşteaptă! adăugă şi Mara, parcă înspăimântată dintr-o dată.

— Tătuță, noi am adus pe Uca la noi! se sculă Onuț în picioare, parcă speriat el însuşi de cutezanța lui. Nu puteam s-o lăsăm acolo cu ostaşii aceia,.. Să nu te superi, tătuță, dar n-am putut face altfel! Şi Onuț rămase în picioare, privindu-l rugător. Se pare însă că Mihail se gândea în altă parte.

— Eu nu bat război cu copiii! vorbi el gânditor. Cu Gorun ați fost?

— Cu el...

— Să vie Gorun! porunci cneazul, şi Gorun se înfățişă şi rămase lângă uşă privind în jos.

— Te-au urmărit ostaşii de la Băniciori, bădiță? îl întrebă Mihail, apăsând pe cuvântul cu care ştia că Onuț îl linguşeşte pe Gorun ca să-i capete toate

învoirile.

Gorun zâmbi. Primejdia trecuse.

— Nu ne-au urmărit, spuse el, dar au sărit să ne prindă şi i-am trăsnit! Sunt şase oameni...

— Ia pe Pall şi coborâți la vad, cu ghioagele! Şi dacă-i prindeți muşluind...

— Să mă duc şi eu, tătuță? sări Onuț, bucuros de întorsătura pe care o luau lucrurile.

— Tu să aduci la masă pe copila popii! porunci el, şi Mara sări.

— Mă duc eu!

Uca intră abia stăpânindu-şi tulburarea şi sărută mâna cneazului.

— Nu! îşi feri Mihail mâna, prea târziu. Eu nu-s popă! Spune-mi, copilă, n-ai înțeles de ce tatăl tău este căutat de oamenii işpanului?

— Nu ştiu! suspină Uca ținându-şi plânsul. L-am auzit pe tătuță îngrijorându-se că nu ştie cât are să mai poată sluji. Că este o diplomă crăiască împotriva religiei noastre şi poruncă straşnică de la episcop. Dar ce anume poruncă şi diplomă, nu ştiu!

— Ştiu eu, o lămuri cneazul. Încă din 1428 este o diplomă regală pentru catolicizarea norodului nostru ortodox. Şi în Sebeş nu s-a putut împlini până acuma din pricina tatălui tău. A rămas singurul popă ortodox pe tot ținutul. Colindă munții şi colinele de-a latul şi de-a curmezişul şi botează, cunună, şi îngroapă, ca oamenii să nu simtă lipsa popii, şi porunca regelui, şi episcopului să nu se poată împlini! Cât credea el că au să-l mai rabde?

Uca plângea cu capul pe masă. Mihail o privea cu milă.

— Atâta stăruință şi trudă, nu era mai bine să le întrebuințeze tatăl tău pentru altă treabă cu mai mult

folos?

— Tătuță n-a vrut decât să ajute norodul! îl apără Uca.

— Tocmai despre ajutorarea norodului vorbesc şi eu! urmă Mihail cu glasul scăzut. Nu ştii tu! adăugă el domol. Onuț, schimbă apoi el vorba, dacă iscoadele işpanului nu stau la pândă şi mâine drumul are să fie slobod, copila asta are să trebuiască dusă la naşul ei, la Râuşor. Poate că, în adevăr, tatăl ei să fie acolo... Iar Cojocar să mai treacă pe la mine!...

5

Pall deschise ochii. Peste patul lui de paie, de sub streaşina grajdului, luna ardea palidă şi ciudat de înaltă. Tăcerea era atât de mare, încât şuietul Streiului, prăvălindu-se la vale, se auzea necurmat şi limpede ca freamătul fără sfârşit al unei păduri nevăzute. Şi, totuşi, mai era ceva. Peste şuietul acela care umplea noaptea, stăpânind-o cu o putere fără margini, un fior mai grav, stăruitor, cu întreruperi scurte şi reluări fără popas, mereu, mereu acelaşi, lovea văzduhul ca un pumn depărtat şi ciudat de uşor: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! Pall se sculă într-un cot şi întinse urechea. Nu se înşelase. Sări în picioare şi rămase o vreme nemişcat. Ce putea să însemne asta în puterea nopții? După părerea lui numai bine nu putea să însemne. Omul întinse mâna prin întuneric, găsi şerparul agățat într-un cui pe peretele grajdului şi potrivindu-l în jurul mijlocului şi-l încheie orbiş, cu ochii îndreptați spre casa cneazului. Pe urmă păşi desculț în curmezişul curții, sări pârleazul care dădea în grădina cu pomi şi

cu straturi, ocoli colțul casei şi, suindu-se pe prispa largă, zgârie uşor la o uşă. Aşteptă cu urechea la pândă şi zgârie din nou, mai tare.

— Cine e? tresări glasul lui Onuț.

— Eu, Pall. Taci şi ieşi pân-afară.

O clipă se făcu tăcere. Pe urmă pasul desculț al lui Onuț se auzi dupăind şi uşa se deschise.

— Ce-i?

— Sssst! îl țâstui Pall, făcându-i semn să iasă. Şi când Onuț păşi pe prispă îi şopti din nou ridicând mâna către Strei: Ia! Auzi!

Onuț înălță capul şi rămase o clipă cu obrazul luminat de lună şi cu urechea la pândă. Tu-rutuuu-tuuu-tuuu! se auzi mereu peste şuietul râului.

— Ne cheamă! tresări el cuprins de neastâmpăr.

— Da, vorbi Pall, dar cine poate să ne cheme de la Băniciori? Doar îi pustiu acolo! Fata am dus-o la Râuşor, Cojocar a fugit şi el, iar părintele... nu l-a mai simțit nimeni nicăiri...

— Unul din ei e acolo! Repede, Pall. Caii!

— Am auzit şi eu! vorbi din umbră şi glasul lui Gorun. A venit cineva la Băniciori şi mă tem că ceea ce este, nu-i bine! Merg şi eu şi ne luăm armele!... Îmbracă-te şi ieşi la portiță, Onuț. Şi încet să nu ne simtă cneazul... şi mai cu seamă lasă buciumul!

— Dar de unde are să ştie acolo că am auzit?

— Om buciuma din luncă. De aici nu-i chip. Gândeşte-te: trebuie să fie miezul nopții. Ce ne-a apucat să cântăm din bucium?

Coborâră tăcuți povârnişul tăpşanului, alergară în lungul păduricei spre Strei, trecură apa prin vad şi urcară malul spre Băniciori. Caii suflau greu. Călăreții tăceau încordați din ce în ce mai mult, pentru că cu cât se apropiau, cu atât buciumul de acolo se auzea

mai tare: Tu-ru-tuuu-tuuutuuu! Tu-ru-tuuu-tuuu! cu deznădejde parcă. Sus pe malul drept Onuț întinse mâna şi Gorun îi dădu buciumul. Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu! buciumă Onuț cu putere. Şi dintr-o dată, de dincolo de coline, glasul acela care chema de ceasuri întregi, izbucni bucuros: Tu-ru-tuuu-tuuu-tuuu!

Acum caii zburau. Oamenii tăceau încruntați. Sub copacii pădurii care cobora până în marginea drumului, crengile îi plesneau peste cap, peste obraz. Ei călăreau mai departe, cu capul în piept, cu ochii pe jumătate închişi. Când ieşiră în luminiş un foc mic ardea undeva în dreapta şi un vreasc aprins scria în întuneric semne de chemare deasupra flăcărilor.

— Acolo-i! strigă Onuț.

— Încet, să nu ne ardem! îl domoli, cuminte, Gorun.

Lăsară caii la pas şi Gorun strigă de departe:

— Cine-i?

— Slavă Domnului, răspunse un glas cunoscut. Sunt eu, Cojocar. Tu eşti, Gorun?

— Noi suntem. Ce s-a întâmplat?

— Prăpăd şi urgie! oftă Cojocar. L-au luat pe domnul părinte!

— Cine, cum, când? sări Onuț tulburat.

— Oamenii işpanului! Pe la asfințit. Părintele fusese la Şerel. Şi când se întorcea, l-au prins!

— Unde se întorcea? Şi cum l-au prins? Vorbeşte, omule! se necăji Onuț. Era singur?

— Nu era singur! lămuri Cojocar. Fusese la Şeral la un botez şi acu venea acasă cu un fecioraş trimis de cneazul Stanciu din Şerel. Şi la un cot de munte, le-au ieşit înainte ostaşii aceia. A vrut fecioraşul acela să dea cu ghioaga, dar l-au răpus şi l-au lăsat lat acolo. A vrut şi părintele să se apere, dar l-au legat...

— L-au legat? tresări Onuț.

— L-au legat cu mâinile la spate şi l-au dus pe jos, între cai!

— Încotro?

— Spre Orăştioara! Mie mi-a spus o babă din Jucu, care tocmai venea pe cărarea muntelui la vremea aceea... Şi atunci am alergat încoace! Unde să alerg? Până la Râuşor era mult mai departe...

— Şi, totuşi, va trebui să mergem şi la Râuşor! vorbi Gorun. Trebuie să-i spunem cneazului. Asta nu e o treabă numai pentru noi! Cal ai? întrebă el pe Cojocar.

— Am!...

— Atunci, repede!

Coborâră la Strei şi se înşirară câte unul pe cărarea îngustă care urca spre miazănoapte în lungul apei. Luna îi pălea acum în plin, luminând locurile. Pe alocuri pâlcuri de pădure se apropiau de o parte şi de alta, îmbrăţişând apa. Dar repede luminişul se lărgea, tropotul se auzea până departe şi copitele scânteiau pe cărarea din ce în ce mai pietroasă. Pe culme opriră să răsufle caii.

— Mă gândesc numai dacă mai rămâne vreme ca cneazul Costa să ajungă la Orăştioara în noaptea asta! se îngrijoră Onuţ.

Gorun înălţă capul şi se uită la stele.

— Ajungem! spuse el. Nici nu se face ziuă şi ajungem. Numai să nu avem întârziere la Râuşor. Cneazul Costa va trebui să strângă oameni! Pentru că lupta cu oştenii işpanului poate fi o treabă uşoară, dar poate fi şi una cu primejdie...

În câteva clipe se aflară în curte şi Uca suspină în pragul tinzii!

— Tu de ce plângi? o întrebă Onuţ. Ştii vestea?

— A aflat-o naşul. Dar ce poate face şi el dacă nu ştie încotro au luat-o cu tătuţă!

— Ştim noi! strigă Onuț.

În scurtă vreme cuprinsul vui de sunete de bucium, de larmă de oameni şi tropot de cai. Glasul cneazului Costa se auzea întărâtat şi grăbit.

— Merg şi eu, naşule! se ruga Uca.

— Că numai tu erai de lipsă! ocărî cneazul. Tu du-te şi te culcă. Ia-o, babă Ana!

Şi în timp ce fata rămânea în brațele babei Ana, în curtea pustie dintr-o dată, ceata de călăreți se pierdu în noapte urcând costişa şi mult timp în urma lor muntele răsună de tropot din ce în ce mai slab, până când tăcerea desăvârşită puse din nou stăpânire pe aşezarea cneazului Costa din Râuşor.

Dincolo de culme părăsiră malul Streiului şi o luară la dreapta.

— Nu mergem la Orăştioara? se îngrijoră Onuț.

— Ba la Orăştioara! răspunse cneazul. Dar trecem prin Sibişel.

— E departe, ne apucă ziua! îndrăzni Gorun.

— Ne apucă, dar facem o treabă bună. Pentru că dacă l-au pornit de aseară către Sebeş, mai departe din Sibişel n-au putut ajunge! îi prindem acolo. Şi dacă au trecut de Sibişel, îi prindem la Orăştioara. Nu te teme, că n-au să piardă nimic dacă om întârzia puțin!

Glasul cneazului era atât de îndârjit, încât Gorun tăcu şi îşi ținu calul cu un pas mai în urmă. El ştia că nu era cuminte să te împotriveşti cneazului Costa. Îl cunoştea tot poporul din Hațeg şi din ținuturile din jur şi toți se temeau de dânsul tot atât pe cât îl respectau şi-l ascultau. Când cneazul Costa ținea o judecată, nu se afla să greşească ori să părtinească pe careva. Iar dacă cel care pierdea judecata era un om amărât şi sărman, niciodată nu pleca cu mâna goală

de la uşa acestui judecător cu barba sură, cu fruntea înaltă, cu pumnul cât un mai şi umerii largi. Tot aşa se purta când trebuia să strângă dijmele, ori să scoată oamenii la muncile datorate şi cerute de lege. Dacă omul nu poate, nu poate! Parcă dacă ai să-l asupreşti are să poată? Altă ceva când e rău sau mincinos, sau leneş, sau umblă cu înşelătorii, ori furtişaguri. Atunci cneazul este neîndurător şi de multe ori, în grabă, pedepseşte chiar cu mâna lui!

În ținutul lui nu se află hoți. Îi ştiu de frică după cum îi ştiu de frică şi işpanii vecini şi până şi castelanul. Altfel e bun şi îndurător ca o pâine. Dă cu amândouă mâinile, ajută, râde cu toată lumea şi nimeni nu pleacă nemulțumit de la uşa lui. Aşa e cneazul Costa. Dar în luptă? Cine să stea înaintea harmăsarului său şarg, a săbiei sale ca un fulger, şi a ghioagei ca un trăsnet? îl ştie doar craiul şi toți căpitanii cei mari. Degeaba nu e el cneaz pe viață şi cu drept de moştenire, cu împuternicire crăiască. Gorun le ştie toate acestea şi Onuț le ştie, numai că acum îl simt mânios şi găsesc că e mai bine să stea deoparte.

Caii aleargă la vale, ca vântul. Tropotul umple dumbrăvile şi pustietățile de piatră. Luna coboară să asfințească. Noaptea se face mai străvezie. Se apropie zorile. Călăreții opresc pe o muche şi caii răsuflă greu.

— De acuma mergem mai încet, porunci cneazul. Dacă ne prăpădim caii, nu folosim nimic. O să avem nevoie de ei la întoarcere.

— Ne apucă ziua! îndrăzni Pall.

— Ne apucă! Pe lumină vom vedea mai bine ce facem!

Porniră iar, mai domol. În valea Sibişelului îi prinseră zorile.

— Gârbea! chemă cneazul, oprind calul.

Gârbea alergă.

— Du-te la Toma şi spune-i că pe domnul părinte l-au legat şi-l duc la Sebeş. Dacă n-a trecut încă, să scoale oamenii şi să se aţie cu furcile. Noi ne ducem la Orăştioara pe un drum, dar se poate ca ei să apuce pe celălalt!

Gârbea se făcu nevăzut între bordeie şi copaci. Caii se odihneau. Un bucium izbucni, undeva sub deal. Costa zâmbi tăcut. Gârbea se întoarse.

— De aici nu-l scoate toată oastea castelanului! râse el.

Porniră iar. Ca să ajungă la Orăştioara, drumul urcă muntele. Pe creastă îi prinse soarele. În vale umbrele se împrăştiau. Şi de sub umbre, popa Vâlcul se ivi şi urcă încet la deal. Înalt, cu capul descoperit, mergea pe jos, cu umerii aduşi, cu mâinile legate la spate şi cu pletele cărunte fluturate în vântul dimineţii. De-a dreapta şi de-a stânga lui, călăreau câte doi oşteni cu chivără, cu suliţă şi sabie, iar în fruntea lor, un altul, cu platoşă şi ghioagă la oblânc.

— Încet, să nu dea caii peste domnul părinte! porunci cneazul. Luaţi-i din amândouă părţile şi nu loviţi.

Cât ai clipi, oştenii fură înconjuraţi. Cel din frunte se ridică în scări şi ridică suliţa. O ghioagă se răsuci şi suliţa zbură pe sus ca o biată surcică.

— Prostule! strigă cneazul. Nu vezi câţi suntem? Vreţi să vă ucidem, ori lăsaţi pe domnul părinte de bună voie?

Dar părintele Vâlcul şi ţâşnise dintre cai şi acuma se afla între oamenii cneazului, lângă dânsul.

Uluiţi, ostaşii rămaseră fără grai.

— Coboară! strigă cneazul către ostaşul din frunte.

— Aveţi a da socoteală în faţa işpanului şi

castelanului! se dezmetici acesta. Noi suntem aici din poruncă crăiască! Ați înțeles?

— Cap sec! se mânie cneazul. Descaleci ori te turtesc? Şi ridică buzduganul.

Celălalt duse mâna la mânerul săbiei. Dar până să ajungă acolo, buzduganul cneazului se abătu, umerarul platoşei oşteanului se turti ca o bucată de tinichea şi brațul lui rămase nemişcat, ca rupt din cot.

— Nu ți-am dat în cap, pentru că e prea prost! zâmbi cneazul. Acu descalecă! Şi tu, părinte, încalecă pe calul lui, că eu nu sunt işpan ori slugă seniorială să te duc pe jos! Dezlegați pe părintele şi lăsați oştenii să se întoarcă la işpanul lor. Numai să nu se întoarcă prin Sibişel ca să nu le rămâie oasele pe acolo!...

Şi oştenii rămaseră în drum năuciți, în vreme ce cneazul Costa cu ai săi urcară coasta şi dispărură dincolo de muchie.

Când ajunseră pe malul Streiului, opriră. Cneazul Costa se întoarse către Onuț.

— De acu, tu, fecioraş al lui Mihail, ia-ți oamenii, treci apa şi du-te acasă. Nu e bine să ştie ostaşii cine eşti şi încotro te duci! Iar pentru facerea de bine, n-ar fi drept să se prăvale urgie pe capul tatălui tău. Spune-i: Sănătate!...

CAPITOLUL IV

1

Acuma are să înceapă furtuna! vorbi gânditor Mihail Săcelean, când află cele petrecute.

Şi, în adevăr, începu furtuna. Mai întâi işpanul nu putea să ierte o asemenea nelegiuire făptuită împotriva oamenilor săi. De aceea, şi după un anume sfat între işpan şi castelan, o ceată de călăreți înarmați cu săbii şi sulițe, porni într-o dimineață spre cuibul răzvrătiților care îndrăzniseră să se împotrivească atotputerniciei lor. Cneazul Costa şi popa Vâlcul trebuiau aduşi la castelan să dea seamă de faptele lor! Iar comandirul care trebuia să îndeplinească această poruncă era acelaşi care fusese descălecat ca popa Vâlcul să poată încăleca şi scăpa de sub paza lui! Abia atunci castelanul şi işpanul îşi dădură seama că răzvrătiții sunt păziți, ascunşi şi vestiți de iobăgie cu o putere peste care nu se putea trece.

Aşa s-a făcut că, în clipa în care ceata condusă de comandir începu să coboare laturile largi ale cărării către Râuşor, un colț de stâncă, dintre cele care se bolteau deasupra cărării se desprinse, şi se rostogoli bubuind şi îngropând sub el cai şi călăreți. Munții hăuliră năprasnic şi ecoul alergă departe pe văiugi până la Şerel, până la Râuşor... Şi tot atunci, pe după colțuri şi creste, se iviră cuşmele înalte ale unor arcaşi

care traseră în ceea ce mai rămăsese cu viață la locul prăpădului...

La Orăştioara, la Alba, la Sibiu, vestea aceasta stârni mare tulburare şi foarte curând o altă ceată de călăreți înarmați, mult mai mare, porni să pedepsească pe vinovați. De data aceasta nu s-a mai prăbuşit nici o stâncă şi n-a mai tras nimeni cu arcul. Dar cuibul de la Râuşor fu găsit gol, iar un călăreț, ajungând din urmă ceata, o îndreptă pe alte drumuri către Sebeş, pe unde o ceată de răsculați, coborând coastele Ruzilor, pornise să prade şi să dea foc, sub porunca lui Costa, a popii Vâlcul şi a cneazului Stanciul din Şerel...

Pe urmă se zvoni că răsculații aceia s-au tras înspre Făgăraş, în vreme ce căpeteniile lor, cneazul Costa, cneazul Stanciul şi popa Vâlcul au trecut hotarul în Moldova, unde-şi trimiseseră din vreme familiile.

Mai cu seamă această din urmă veste aduse un pic de linişte la Săcel, unde Onuț şi Mara erau foarte îngrijorați de soarta prietenei lor Uca. Vestea le-o adusese într-o zi Cojocar, venit cu bețişorul în mână, de-a curmezişul peste munți.

— De ce tocmai în Moldova? se nedumeri Onuț.

— Altundeva unde? vorbi Cojocar. Dacă dincoace, în Țara Românească, voevodul este vasal al craiului unguresc, unde se puteau adăposti nişte răsculați împotriva craiului? Numai că în Moldova!

— Ai fost cu ei?

— Am fost şi m-am întors. Au rămas acasă la Râuşor vite, cai şi oi pe care işpanul are de gând să le ia pe seama castelanului, cu chip adică să despăgubească crăia de prăpădul făcut de răscoală. Şi cneazul a hotărât ca mai bine să le duc pe toate în Făgăraş, sus, unde s-au tras răsculații din Țara

Bârsei şi a Făgăraşului. Şi stau acolo şi aşteaptă în sărăcie cumplită şi foamete...

— Aşteaptă? se miră Onuț. Ce aşteaptă?

— Să se dezlege țăriile şi voile norodului, să se înstăpânească o milă şi o dreptate... Crâşcă lumea, Onuț, fecioraşule! Geme şi nu mai poate răbda... Numai un semn şi o poruncă să se sloboadă de unde trebuie şi ai să vezi prăpădul lumii, fecioraşule! Toți aşteaptă şi toți se pregătesc.

Onuț îl privea nedumerit.

— Nu-mi vine a crede, baci Cojocar! spuse el încet. Dacă ar fi aşa, ar şti şi tata şi n-ar sta liniştit aici la Săcel, în vreme ce în alte părți...

Cojocar îl privi lung şi o părere de zâmbet îi lumină o clipă chipul smead şi ciolănos.

— Aşa socoți domnia ta, fecioraşule? întrebă el. Aşa socoți că cneazul Mihail stă liniştit şi că nu ştie nimic? Vezi că aceia din alte părți ar vrea să pornească ceva aşa... de capul lor. Noi însă ne-am pus nădejdea în cneazul Mihail al nost' şi numai să înceapă ceea ce trebuie să înceapă şi ai să vezi atunci cine-i dumnealui, cneazul, şi câtă nădejde şi-au pus în el oamenii din munții noştri! Numai, dacă el a socotit că încă să nu-ți spuie şi domniei tale, vezi bine că nici eu n-am să cutez să-ți spun!

Şi iar îl privi Onuț nedumerit şi gânditor.

— Şi tot nu mi-ai spus ce să faci în Făgăraş cu vitele, şi caii, şi oile!

— Vitele şi oile le-or tăia şi le-or mânca oamenii aceia flămânzi, mai bine decât să le mănânce işpanul ori castelanul, şi slugile lor şi ale craiului, iar caii... or aştepta şi ei cum aşteaptă norodul, căci omul călare e mai tare decât omul pe jos...

Onuț rămase singur să dezlege cu mintea lui tainele

ascunse de Cojocar. Dar gândurile lui porniră către adevăratul înțeles abia peste câteva zile, când însoți, împreună cu Gorun, pe cneazul Mihail la târg la Hațeg. Cneazul Săcelean fusese chemat acolo la dieta locală fără să ştie care anume era pricina chemării.

Mihail intră la dietă, iar Onuț şi Gorun rămaseră să-l aştepte afară, lângă o covălie care tremura de bufniturile ciocanelor şi se lumina în răstimpuri de snopi de scântei. Era forfotă mare la uşa covăliei, ca în orice zi de târg la Hațeg. Mai cu seamă țăranii arătau grăbiți şi cercetau covălia purtând pe umăr coase, îmblăcie, baltage. În covălia care nu se lumina decât de focul din vatră, şi de snopii de scântei, meşterul se mişca în jurul ilăului, izbind cu ciocanul şi îngânând bufniturile barosului pe care-l mânuia un tinerel nu mai mare decât Onuț. Lângă vatră alt tinerel mânuia voiniceşte tălpigul unui foi, iar alături altul învârtea piatra unei tocile care țiuia uşor, ascuțind un baltag şi scotea scântei care băteau în albastru. Acuma meşterul îşi rezemă ciocanul de ilău şi vuietele încetară.

— Adu coporâia! porunci el şi tinerelul de la foi sări şi-i aduse în uşă o coporâie de coasă.

— Uite, vorbi meşterul către un țăran cu plete lungi, care se ținea de el, am făcut două găuri în capul coporâiei şi alte două în fierul coasei, colea unde-i mai lată. Pui coasa în lung potrivindu-i găurile peste ale coporâiei şi potriveşti în găuri scoaba asta, după care îndoi picioarele scoabei, uite aşa!

Meşterul mai izbi două lovituri de ciocan şi întinse coasa muşteriului său.

— Acum poți să tai cu ea gâtul unui călăreț, ori burta calului, ori gleznele lui, poți să spinteci un duşman şi te poți apăra de orice lovitură de sabie!

Înțelegi?

Omul înțelesese. Un zâmbet ascuțit îi descoperise dinții ca pentru o muşcătură şi degetul lui încercă tăişul lucios.

– S-o mai ascuțim puțin! ceru el.

— S-o mai ascuțim! îngădui meşterul şi trecu coasa în mâna tinerelului de la tocilă, lângă care alt țăran încerca cu degetul ascuțişul unui baltag.

Onuț privea cu ochi mari de nepricepere şi mirare.

— Ce să faci la fânaț cu asemenea coasă? întrebă el pe Gorun care privea şi el printre ceilalți țărani.

— N-ai auzit? răspunse Gorun. Tai gâtul unui călăreț, spinteci un cal, ori îi tai picioarele, ori spinteci un duşman şi te aperi de sabie.

— De unde duşman şi călăreți şi sabie? se nedumeri Onuț. Şi pentru ce? Şi tăcu dintr-o dată, aducându-şi aminte vorbele lui Cojocar: „Numai un semn şi o poruncă să se sloboadă de unde trebuie şi ai să vezi prăpădul lumii, feciorașule! Toți aşteaptă şi toți se pregătesc!" „Da, se pregătesc!" gândi Onuț privind grămada de oameni care aştepta în uşa covăliei purtând o coasă, un baltag, o ghioagă, o furcă cu colții de fier...

— Îi plin târgul de covălii şi toate lucrează! spuse Gorun, parcă lăudându-se.

— Şi dacă faurul se duce să pârască işpanului, sau altora mai mari? se îngrijoră Onuț.

Gorun zâmbi.

— Faurul? Faurul le munceşte pe degeaba! Asta-i mâna lui de ajutor pentru cele ce se pregătesc! Oamenii doar n-au bani să-i plătească! Căci dacă ar avea... n-ar mai fi nevoie de coase şi baltage! Nimeni n-are! Nici meşteşugarii, nici târgoveții, nici țăranii... nimeni! Numai seniorii au, şi mai vor, şi mai cer tot de la cei care n-au nici ce mânca...

— Nici ce mânca! spunea în acelaşi timp şi Mihail Săcelean, la dieta locală, unde fusese chemat să i se arate din nou porunca craiului pentru strângerea fără întârziere a tuturor datoriilor țărăneşti. Nici ce mânca! repetă Mihail Săcelean cu putere. Am spus-o tot aici şi înlocuitorului regal. Ştiu că membrii dietei locale sunt încredințați că iobagii n-au. În satele lor e doar la fel! Dar o spun ca s-o audă şi să se încredințeze şi domnul işpan care a adus aici plângerea vistieriei regale, ca şi cum toate aceste întârzieri la strângerea dajdiilor ar fi o vină a mea. Adică domnul işpan nu ştie că acum doi ani am avut aici năvală turcească? S-ar fi cuvenit ca tocmai domnia sa şi domnul castelan

să facă înştiinţare către graţiosul nostru suveran, arătându-i starea jalnică în care au rămas ţăranii săi după năvală şi să ceară îndurării crăieşti scutire de dajdii măcar pentru un an, doi. Graţiosul nostru suveran nu ştie! Lui trebuie să i se spuie! Nici un om de pe cele două maluri ale Mureşului n-are. Nici cei din Ţara Bârsei n-au! Dovadă Făgăraşul şi cele ce se petrec acolo! Nici cei din Zărand n-au! De aceea coboară şi năvălesc în Sebeş... După mâncare! Dacă însă domnul işpan nu mă crede, să vie la faţa locului şi să se încredinţeze! Alta ce pot să fac?

Oamenii bătrâni şi cuminţi din dieta locală de la Haţeg au stat şi au chibzuit şi domnul işpan a fost rugat să facă un drum până în cnezatul lui Mihail Săcelean şi dacă la faţa locului se va dovedi cum că cneazul Mihail nu este de bună credinţă în împlinirea datorinţelor sale, atunci cneazul să fie tras la răspundere în faţa aceleiaşi diete...

Mihail Săcelean a ieşit mulţumit şi s-a dus să-şi caute soţii, pe Gorun şi Onuţ. Îi găsi lângă aceeaşi covălie lângă care rămase şi el o vreme, pierdut în mulţimea celor care nu-şi dădeau rând de la uşa meşterului. Tremura şopronul acela care adăpostea covălia şi zburau scântei din uneltele aplecate pe roata de piatră a tocilei. Se ascuţeau furci de fier, securi, baltage, suliţe vechi şi ruginite, vârfuri de săgeţi... Deasupra mulţimii care se îngrămădea, se înălţau coarnele unui ţăpoi uriaş, pe care un om zdravăn, spătos şi înalt, îl purta pe umăr şi lămurea cui vroia să ştie, că el nu vrea decât o brăţară sănătoasă, de fier, sus unde *se* despart coamele, ca să le întărească şi să nu se spintece coada la o opintire mai din greu.

— Ce să faci cu el? se nedumeri Mihail.

Omul îl cunoscu şi îi dădu bineţe cu mare cuviinţă.

— Să zicem că vine asupra mea, răspunse el, un călăreţ înarmat şi îmbrăcat în zale, şi cu platoşă. Vine de cutremură pământul! Să mă prăpădească cu sabia lui lungă cu mânerul în formă de cruce! Ce pot să-i fac eu cu securea, ori cu baltagul, ori cu furca? Pe când dacă-l iau între coarnele ţăpoiului meu, numai puţin să-l salt din şa şi ştii ce se-ntâmplă? Calul trece înainte şi călăreţul rămâne între coarne să se zbată ca un cărăbuş pe care-l zvârl unde vreau eu!

Omul râse uriaş şi, ţinând ţăpoiul cu amândouă mâinile, făcu mişcarea care să lămurească, pe cei ce-l ascultau, cum are să se întâmple isprava aceasta. Mânecile cămăşii de cânepă îi lunecaseră spre umeri şi braţele lui, numai muşchi şi vine, mânuiau ţăpoiul ca două menghine brune: „Uite-aşa! Uite-aşa!"

— Şi are să ţie ţăpoiul la o asemenea ispravă, Carciule?

— De aceea-i pun brăţară, râse cel pe care Mihail îl numise Carciu. Şi dacă n-a ţine, îi pun coarne de fier!

— Dar ca să ridici un om în ţăpoi trebuie putere, nu glumă! zâmbi cneazul cu îndoială.

— Am, cneaz Mihaile, am mai multă decât îmi trebuie! Pot duce în spate cinci oameni!...

Pe drum întâlniră şiraguri de ţărani întorcându-se de la târg cu uneltele în spate. Toţi trecuseră pe la făurari să le ascută şi să le întărească.

— Avem şi noi în şură coase, şi furci, şi securi, tătuţă. Nu le ducem la făurar? vorbi, întrebător, Onuţ.

— Ce ştii tu de făurar, pruncule? înălţă din umeri Mihail.

— Ba... eu aş zice... începu Gorun o vorbă.

— Tu nu te amesteca! i-o reteză scurt cneazul, încă n-a bătut ceasul!

Gorun tăcu nedumerit şi nemulţumit.

Departe, în faţa lor, vârfurile de piatră ale Făgăraşilor se ridicau atotstăpânitoare, uşor rumenite de cele din urmă lumini ale asfinţitului.

2

Prietenii lui Mihai Săcelean au trecut pe la Săcel. Veneau şi ei de la dieta locală unde fuseseră chemaţi să dea seamă şi să fie dojeniţi că n-au strâns dajdiile de doi ani. Şi ca şi Mihail ceruseră şi ei să vină işpanul la faţa locului şi să se încredinţeze de starea deznădăjduită a ţăranilor.

— Poate aşa are să înţeleagă şi are să dea de ştire craiului! socoti cneazul Ruga de Lupşa.

— Să ierte dajdiile măcar pe anul trecut! adăugă David de Grădiş.

— Dacă nu le iartă şi pe anul în curgere, nimic nu face! sări şi Vlad de Ucea. Oamenii n-au nici ce mânca! Astă primăvară au fiert şi au mâncat toate urzicile, au cules rugii de mure, cât au fost verzi, ştirul, loboda, ştevia sălbatecă, până şi mlădiţele tinere de salcie, şi de arin, şi de răchită!... Şi de la „castel” nu-i mai ajută cu nimic... Aud acuma că s-au sfătuit oamenii din satele din jos, din Rod, din Sugag, din Sibişel, din Poiana, din Gura Râului, să strângă darea sfintei Marii, oi, miei, purcei şi să se ducă cu ea la castel, să se împace cu stăpânul. Poate aşa să capete o păsuire. Acolo în Sebeş e mai rău decât la noi! Acolo episcopul Lepeş nu vrea să ştie! E mai rău şi mai hapsân decât fiarele sălbatice, măi oameni buni! Şi cere bani, nu roadă.

— Eu cred că se duc degeaba! vorbi Mihail. Se duc

cei care cred încă în îndurarea şi mila stăpânilor! Ceilalţi... au să-şi caute dreptatea în altă parte... Şi au s-o găsească!

— Am întâlnit la târg oameni din satele mele, spuse şi cneazul Ruga şi când au aflat că are să vină işpanul să vadă la faţa locului vinovăţia sau dreptatea lor, au înălţat furcile şi s-au întunecat atâta la faţă, încât am început să duc grija işpanului! Nu ştiu dacă ajunge el sănătos acasă!...

În ziua aceea prietenii mâncară la Săcel şi stătură îndelung de vorbă. Iar Onuţ înţelese că pretutindeni în jurul lor clocotesc mânia, şi suferinţa, şi ura, şi oamenii gem, şi nu mai pot răbda întocmai cum îi spunea deunăzi Cojocar. Şi că în adevăr aşteptarea celor care crâşcă şi gem, şi pândesc să se sloboadă de unde trebuie porunca pentru dezlegarea tăriilor şi voilor norodului, n-are să mai fie lungă. Iar în noaptea care urmă, Onuţ visă un cavaler strălucitor în armura lui de argint, luat în coarnele ţăpoiului lui Carciu şi zbuciumându-se greoi să scape, în vreme ce calul lui, rămas fără călăreţ, fugea singur urcând dealul cetăţii Pojony... Pluteau în aer fiorii unei nelinişti uriaşe, ca presimţirea unui uragan care are să izbucnească din clipă în clipă...

Într-o zi işpanul din Haţeg, cu câţiva oşteni după dânsul, trecu în lungul Streiului şi se îndreptă către Săcel. Mihail îl văzu de departe şi făcu semn lui Gorun, iar Gorun deschise poarta şi aşteptă. Işpanul intră măreţ, cu mustaţa răsucită subţire şi privind peste oameni, pe deasupra lucrurilor şi locurilor de parcă toate-i miroseau urât.

— Iată, am venit la faţa locului! spuse el ca şi cum făcuse cneazului un mare hatâr.

— La faţa locului e în sat, nu aici, răspunse Mihail.

Să mergem deci în sat, numai că are să trebuiască să descaleci. Aşezările oamenilor sunt prea strâmte ca să intrăm în ele călare... şi domnia ta să mergi călare şi eu pe jos... nu se cuvine.

— Bine, să descalec! îngădui işpanul nemulțumit. Şi coborând de pe cal aruncă frâul unui ostaş. Descălecați şi voi! porunci el oştenilor şi porni cu cneazul înainte.

— Dar nu văd oamenii, nu văd satul! se miră işpanul.

— Oamenii sunt pe câmp, la muncă – răspunse Mihail – iar satul iată-l, arătă el cu mâna către o îngrămădire de muşuroaie de pământ în felul celor ridicate de cârtițe, dar mai mari. După ce turcii de anțărț s-au tras înapoi şi au fost nimiciți, țăranii au coborât din munți unde se ascunseseră şi au găsit acasă numai movilele cele de cenuşă! arătă el spre câteva grămezi de cenuşă şi tăciuni...

— Bine, dar de atunci sunt doi ani! se mânie işpanul nepricepând.

— Da, doi! lămuri Mihail. Doi ani în care țăranii în loc să fie ajutați să-şi refacă gospodăriile, au fost goniți cu biciul de la poarta castelului unde se duseseră să cerşească un ajutor, şi cu baltagul de la pădure unde ajunseseră să caute un vreasc, ceva, o bucată de lemn cum o fi, să-şi înalțe un bordei! Ori domnia ta ai uitat? Şi atunci, ce erau să facă? Neputând înălța adăpostul de care aveau nevoie, l-au săpat în pământ! Acolo trăiesc toți! Iată, vezi domnia ta locurile goale până departe? Pe aici au crescut buruieni ca peste tot pământul, nu-i pustie! Numai că țăranii au cules buruienile să le fiarbă şi să le mănânce! Au smuls rugii de mure, mugurii de pe copaci, urzicele, mlăzile de salcie şi de răchită, tot ce

s-a putut fierbe şi mânca. Stăpânirea nu le-a dat nimic! Era supărată pe ei că pe timpul năvălirii turceşti oamenii nu plătiseră dijmele şi deci rămăseseră în urmă cu datoriile lor. Aşa spuneai chiar domnia ta! Ei, iată şi unul care a rămas acasă! spuse Mihail, arătând către un copilaş gol-goluț care se târa afară dintr-un bordei, ajutându-se cu mâinile şi cu picioarele, ca un pui de animal. Iese şi el la soare, pentru că în găurile lor din țărână nu pătrunde niciodată soarele. Iar când plouă, îi îneacă glodul subțire care curge din acoperişul şi pereții bordeiului... Nu vrea domnia ta să intre o clipă şi să se încredințeze că oamenii aceştia nu au nici o strânsură, nimic din ce să facă un ban şi să plătească măcar cât de cât? Uite aici, de pildă, dacă te laşi în genunchi, poți intra cu capul înainte...

Işpanul îi aruncă o privire furioasă, şi mutra lui până adineauri fudulă şi foarte încrezută, şi trufaşă, părea acuma încruntată şi încurcată.

— Dar roada lor din toamna trecută? se iuți el. Dar cea din toamna asta?

— Roada lor din toamna trecută le-a fost drămăluită chiar acolo, pe câmp. Şi după ce intendentul a tras a noua parte, după lege, a mai tras şi pentru dânsul una! Ceea ce a rămas trebuia dus acasă, nu-i aşa? Cu ce, dacă oamenii nu mai au nici un cal, nici o vită? Au venit vătăjii să-i ajute şi i-au ajutat atât de bine, încât țăranul a ajuns acasă la el cu mai puțin de jumătate din cât i s-ar fi cuvenit. De aceea acuma mănâncă buruieni! Iar cu roada din toamna asta are să se întâmple la fel!

Soarele cobora spre asfințit. Mihail privi departe spre câmp. Apoi se întoarse brusc către işpan.

— Vine seara! vorbi el şi nu e bine să te găsească

țăranii pe locul foamei şi mâniei lor...

Işpanul îl privi încruntat, parcă ars cu biciul.

— Ce? Ce? Îndrăznesc ei să se mânie?

— Să nu cumva să, îndrăznească şi mai mult şi să plăteşti domnia ta tot ce îndură din pricina celor care-i drămăluiesc viața cu neomenie şi nemilă. Lupul flămând nu se mai teme de nimic! Dar dacă nu te temi, poți să stai şi să vorbeşti cu ei...

— Cum să mă tem? De nişte țărani? Un om ca mine? se făcu işpanul roşu de indignare. Dar făcu repede semn ostaşului care-i ținea calul, încălecă şi dădu pinteni, aruncând din mers un „sara bună” de mântuială.

Departe, către răsărit-miazăzi, uriaşa cetate de piatră a Făgăraşului se zugrăvea întunecată pe albastrul fumuriu al cerului de seară.

3

O femeie bătrână coborî călare clinii de piatră hațegani şi intră în ograda cneazului Mihail. Stătea pe tarniță ca pe scaun, purta mintenaş negru peste cămaşa de pânză înflorată şi chipul ei rotund şi creț, strâns cu ştergarul alb, care-i acoperea capul şi se înnoda sub bărbie, era luminat de doi ochi negri, vii, tineri.

— Baba Ana! sări Mara de pe prispa înaltă, luând-o în brațe şi sărutând-o cu dragoste. Singură? Atâta cale?

— Ei, că doar nu era să mă mănânce urşii! zâmbi bătrâna şi creții obrazului i se adunară mărunți sub ochi.

— Ce-i la Râuşor?

— Jale şi pustiu! se întunecă baba Ana la chip. Cneazul Mihail trebuie să ştie că la Haţeg a fost voievodul Ciacu şi a ţinut judecată cu juraţii, şi nobilii, şi cnezii şi au hotărât să ridice toată avuţia cneazului Costa, şi cneazului Stanciul, şi părintelui Vâlcu. Şi după aceea au năvălit oamenii işpanului şi au luat tot! Au lăsat pustiu şi în mijlocul pustiului, eu! Că de când a plecat şi Uca am rămas singură cuc. Nici în sat nu mai e nimeni. Iobagii care au plecat cu cneazul Costa şi au coborât în Sebeş pentru pradă şi ispaşă împotriva stăpânirii, nu s-au mai întors. Aud că au urcat sus în Făgăraş unde se adună toţi fugăriţii, şi desculţii, şi flămânzii!... Ba a venit Cojocar, s-a dus pe coastă, a prins vitişoarele, şi oile, şi caii scăpaţi de urgia işpanului şi a pornit cu totul lui tot, sus către acelaşi loc. A lăsat în munte, dosiţi, numai trei cai, unul pentru el, unul pentru mine şi al treilea pentru tine, draga babei...

— Pentru mine? întrebă Mara făcând ochii mari.

— Pentru tine! Zicea că atunci când a veni vremea şi cneazul Mihail a socoti, Cojocar are să vie să ne ia pe mine şi pe tine şi are să ne ducă în Moldova, unde ne aşteaptă Uca...

— De ce atâta de departe, prin străini?

— Nu-s străini, draga babei! Sunt români ca şi noi.

— Şi tătuţa? Şi Onuţ?

— Tătuţa şi Onuţ sunt bărbaţi şi într-o asemenea împrejurare bărbaţii au altă îndeletnicire.

— Care împrejurare, babă Ana? se îngrijoră Mara. Eu nu pricep nimic din toate tainele astea, nimic din vorbele pe care le aud şi mi se par fără înţelesuri. Gorun începe să spună ceva şi lasă vorba neterminată, tata-i face semn să tacă. Onuţ pune o întrebare şi nu-i răspunde nimeni. Iar de la o vreme

vin cnezii din jur, prietenii tătuții, se închid în odaia cea mare şi sfătuiesc între ei câte o jumătate de zi. Nimeni altul nu are voie să intre acolo. Cum să pricep? Ce împrejurare vrei să spui?

Baba Ana se uită în jur cu grijă, se apropie de fată şi îşi scăzu glasul înspre şoaptă:

— Auzi, tu? Se zice că norodul vrea să bată război împotriva stăpânilor, a seniorilor, a episcopului, a craiului! Să scape de sub strânsoarea lor, să răsufle lumea mai slobodă şi să mănânce fiecare pe săturate... Şi-atunci are să vină înapoi şi cneazul Costa, şi părintele, şi cneazul Stanciul, ş-au să bată război şi ei...

De sus, de pe prispă, cneazul Mihail care auzise lămuririle bătrânei, se trase uşurel în umbră, să nu fie simțit. Fruntea lui luminoasă de obicei, arăta de o bucată de vreme zbuciumată şi tăiată în curmeziş de un şănțuleț întunecat, care se înfigea în rădăcina nasului.

Iar la masa de prânz baba Ana i se jălui:

— Am venit să mă ajuți, dragul mamei. La noi la Râuşor au năvălit oamenii işpanului şi au luat tot! Nu ne-a mai rămas nimic în jurul casei, nici un grăunte de grâu, nici de mei ori de mazăre, ori de bob... nimic!... Şi cum nici în sat n-a mai rămas nimic, eu nu mai am ce mânca...

— Cojocar e acolo? întrebă cneazul.

— Dar cine ştie unde e Cojocar? Când îl cauți el e sus pe Făgăraş! Te întreb eu ce treabă are el acolo? Cneazul l-a trimis la Râuşor să păzească gospodăria! E un tehui şi un uşărnic! Numai îl vezi că-şi strânge bețişorul subsuoară şi ia munții în piept! Cine-l mai prinde?

Cneazul Mihail îşi stăpâni zâmbetul şi găsi de

cuviință să nu răspundă la nedumeririle bătrânei. El doar cunoştea drumurile lui Cojocar. Ba se părea că chiar la porunca lui le făcea Cojocar. Numai că faptul arăta a fi o mare taină. Deseori, după ce cobora de la Râuşor şi se închidea cu cneazul Mihail o bună bucată de vreme, Cojocar nu se mai întorcea acasă pe acelaşi drum, ci o lua în curmeziş, spre culmile hațegane, sau către răsărit spre Sebeş. „Încotro?” îi strigau atunci Onuț sau Mara, iar el dădea numai din mână şi se ducea înainte cu bețişorul subsuoară, după obiceiul lui. Aşa umbla Cojocar o vreme şi pe urmă iar se abătea pe la cneazul Mihail şi se închidea cu el la sfat tainic. Lui Onuț i se părea că Gorun cunoaşte taina acestor drumuri, dar de la Gorun nu se putea scoate nici o vorbă, dacă nu voia el...

Către seară, Baba Ana, aşezată pe tarnița ei ca pe un scaun, se ducea domol la deal, la sălaşul ei. De o parte şi de alta a tarniței se legănau doi saci plini cu de toate. În jurul ei singurătatea stăpânea desăvârşită, copitele calului sunau sec în piatra cărării şi departe, către răsărit, grămada uriaşă de stânci care înfățişau masivul Făgăraşului părea mai întunecat şi mai amenințător decât oricând.

4

Vremea începuse a se răcori şi frunzele începură să pornească vârtej, fluturând galbene şi roşii până se mistuiau undeva în curmături.

De pe prispa lui înaltă, Mihail Săcelean le privea zbuciumul şi asculta vâjâitul vântului care cobora dinspre creste, îndoind vârfurile, copacilor, vuind în fundăturile stâncilor şi zburlind coama vânătă a

Streiului.

— Se strică vremea! strigă el către Gorun. Ar fi timpul să te gândeşti la oile noastre.

Oile haţeganilor de pe laturile Streiului nu păşteau vara în munţii Haţegului, ci sus, pe costişele Ruzilor, din ţinutul vecin al Sebeşului. În părţile de dincoace stâncărişul haţegan era mai mult gol, iar muşchiul care înverzea pe alocuri, nu putea înfăţişa o hrană pentru oi. Pe când în Ruzi păşunea era întinsă şi grasă, iar locurile cunoscute de ciobani ascundeau adăposturi bune pentru oameni şi pentru animale. De aceea, în fiecare primăvară, prin grija cneazului Mihail, oile oamenilor din cnezatul lui erau adunate şi pornite sus pe Ruzi.

— Am putea da semn ciobanilor cu buciumul! vorbi Gorun privind într-acolo. De la Grădiş se aude bine, mai cu seamă seara...

— Nu. Eu zic să te duci tu şi să iei şi pe Pall! spuse hotărât cneazul.

Gorun îl privi adânc. Porunca era plină de subînţelesuri.

— Cine să îndrăznească? scăpă el întrebarea.

— Cei care au căutat şi au ridicat strânsura cneazului Costa din Râuşor şi a cneazului Stanciul din Şerel n-au găsit acolo nici o oaie. Oile le mânase Cojocar către Făgăraş, dar ei n-au ştiut aceasta. Ar fi deci firesc ca acuma, văzând oile noastre întorcându-se din Ruzi, să-şi închipuie că sunt între ele şi oile lui Costa şi să vi le ia din mână.

— Şi eu sunt mort? Să-i ferească Dumnezeu!

— Nu. nu, Gorun! încă n-a sosit ceasul. Cu vorbă bună şi cu înţelegere! Te duci cu Pall.

— Şi cu mine, tătuţă, sări Onuţ.

— Tu... da... ar fi bine să lipseşti de acasă o vreme...

Du-te şi tu!

Onuț ar fi vrut să ştie de ce ar fi bine să lipsească de acasă o vreme, dar chipul întunecat al cneazului nu mai îngăduia nici o întrebare.

— Mă tem că cneazul aşteaptă oaspeți nepoftiți de la castel şi nu vrea să vadă ei că el are fecior atâta de mare! mârâi Gorun în chip de lămurire. Dar nici de la el Onuț nu putu afla mai mult.

Pregătiră deci cele de trebuință pentru drum, luară în desagi merinde ca pentru două săptămâni, le urcară pe cai şi porniră într-o dimineață răcoroasă de septembrie. Trecură Streiul şi se făcură nevăzuți încolo, către răsărit, în vreme ce Onuț îşi lua rămas bun din bucium: tu-ru-tu-tu-tuuuu!... iar Mara rezemată de stâlpul prispei îi ura drum bun în acelaşi fel: tu-tu-tu-tuuuu!...

Se înapoiară la vreme cu ciobanii, cu oile şi câinii, şi cu cărucioarele trase de măgăruşi încărcate cu putinele şi burdufuri cu brânză, cu caşi şi tot rodul de cuviință, iar oamenii din cnezat se înfățişară în aceeaşi zi să-şi primească fiecare oile şi partea lui din frupt – lăsând dreptul cuvenit ciobanilor. Şi când totul se termină cu bine şi cu dreptate sub ochii grijulii ai cneazului, cei din casa lui Mihail se liniştiră şi Onuț, Gorun şi Pall putură, în sfârşit, povesti toate cele văzute şi aflate în această călătorie a lor. Se întâlniseră cu fel de fel de munteni, şi cunoscuți, şi neştiuți şi aflaseră multe întâmplări cu oamenii din valea apei Sebeşului, cu slugile reverendisimului episcop Lepeş rămase de capul lor la „castelul” stăpânului din ținutul Albei, şi cu însuşi reverendisimul, şi cu un câine... şi cu un călău...

— Acolo, în ținutul Sebeşului şi Albei, după cum ştii, toate pământurile şi satele din sus de Rod şi

Sugag, şi până în jos de Mureş şi dincolo de Mureş până la înălţimile Almaşului, sunt ale episcopului... şi toţi oamenii de pe acele pământuri sunt iobagii lui... Iar acu doi ani iobagii aceştia coborând din munţi, unde se ascunseseră de frica turcilor, au găsit acasă numai scrum şi cenuşă! Ca aici, la noi!

— Ca aici, la noi! întări Gorun cu ochii crunţi. Boceau muierile cu faţa la pământ, boceau copiii flămânzi, scormoneau oamenii în tăciunii reci şi behăiau în jurul lor oiţele cu care se întorseseră din bejenie, speriate şi ele de atâta jale şi pustiu! „Are să ne ajute reverendisimul!” îşi făceau socoteala iobagii.

— Şi i-a ajutat, călca-l-ar vaca cea neagră! înjură Pall amărât. I-a ajutat ca frânghia pe spânzurat! Pentru că tot aşteptând ajutorul lui, iobagii au prins aş scurma alte bordeie în pământ, ca aici, la noi, şi s-au pus pe muncă pentru stăpân, pentru că slugile lui nu-i iertau. Ba de la o vreme au început a suna buciumele şi a umbla vătăjii cu poruncă nouă: după cum ştii reverendisimul căpătase învoire de la craiul ca toată dijma pe care până atunci iobagii o plătiseră în roadă, de acum înainte s-o plătească numai în bani! Cine are deci de plătit datorii, să se ducă la târg, să-şi vândă roada şi să se înfăţişeze la „castel” cu banii. Dar nu cu dinari din cei noi, pe care i-a făcut nu de mult craiul pentru înşelăciunea norodului şi amăgirea neguţătorilor, ci cu florinţi, din cei vechi, de argint!

— Şi asta o ştiam! răsuflă cneazul Mihail.

— Şi de aici a pornit buclucul cel mare! reluă Gorun cu tărie, luând vorba din gura lui Pall. După poruncă florinţii ar trebui să aibă aceeaşi putere cu dinarii cei noi. Numai vezi că neguţătorii nu se lasă prostiţi! Ca să-ţi sloboadă un florinţ ei cer zece dinari! Vra să zică

în loc de o măsură de grâu, să-i dai zece! Dar de unde să ia iobagul atâta grâu? Şi s-au tot clănţănit ei cu slugile vreme de doi ani şi de plătit n-au plătit nimic! Nu puteau!... Acu, ce s-au gândit ei anul acesta? Hai, zice, să ne împăcăm cu stăpânul. Şi-i ducem, zice, darea sfintei Mării, în oi şi purcei, precum e datina şi poate să cădem la învoială! Şi s-au strâns oamenii din câteva sate, au închipuit darea după cuviinţă, au ales dintre ei pe cei mai buni de gură şi i-au pornit la „castel”. Erau amestecaţi unguri şi români, care cum s-a nimerit. Iar „castelul” era o împrejmuire cât vedeai cu ochii, închizând stoguri şi ocoale cu vite şi ţarcuri cu cai şi şoproane cu grâie şi turme de porci şi perdele cu oi... atâta bogăţie şi strânsură, încât oamenii aceia au rămas năuci! Şi acolo au aflat ei că domnul episcop era la Alba. „Altul care-i mai mare?” au întrebat ei. „Mai mare-i domnul intendent”, le-a răspuns un tinerel tuns în cap, popeşte. „Buun. Să poftească domnul intendent!” Şi a venit domnul intendent. Zice că era unu mare cât o clopotniţă, cu păr roş în cap, cu strai de călugăr şi cu un bici de curea înfăşurat pe braţ. A strigat la ei de departe: „Ce vreţi?” A dat Carciu din Rod să-i spuie ceva, nu l-a lăsat. „Sunteţi catolici?” a strigat el. „Unii da, alţii nu”... a dat să lămurească tot Carciu. Dar iar i-a tăiat vorba: „Ce-aţi adus?” zice. „Am adus oile sfintei Mării şi purcei şi miei... toată darea!” Şi a răcnit iar roşcatul: „Şi dijma?”... „Dijma... doar ştii cum a fost cu turcii!” Şi iar nu l-a lăsat să spuie. „Turcii? zice. Las că vă dau eu turci! Am dat poruncă să nu vi se mai dea de acum înainte nici o palmă de loc pentru hrana voastră. Nu mai mâncaţi până nu vă înfăţişaţi cu dijmă! Hai, afară”. Atunci i-a sărit ţandăra lui Carciu: „Nu ne dai pământ, nu mai ieşim la muncă! Ce-ai să ne faci?” Şi-

atunci s-a răsucit intendentul pe călcâie către Carciu. Era cu un cap mai înalt decât el şi l-a lovit cu biciul în obraz de i-a tăiat pielea! Numai că tot atunci a sărit câinele lui Carciu, un dulău ciobănesc, pe care-l chema Gruno, şi care avea ragilă şi zgardă şi mi l-a înşfăcat pe domnul intendent şi l-a trântit jos ş-a început să-l mozolească... mamă! Au sărit slugile să-l scoată dintre labele câinelui, degeaba! Şi neputând, au început să dea în câine. Numai, Carciu nu putea îngădui una ca asta. A început şi el a da în slugi, să-şi apere câinele. Au sărit alte slugi, fiecare cu ce nimerea. Dar oamenii noştri aveau ciomege bune şi tari. S-a făcut o bătaie de-a mai mare dragul. Iar atunci când au sărit şi nişte oşteni cu suliți, a răcnit Carciu: „Gata, feciori!" şi au ieşit din ograda „castelului", să se ducă la Alba, la stăpân! Voiau să caute pe episcop, să se jăluie lui şi să-i spună necazul lor şi al satelor care-i trimeseseră. Dar i-a ajuns din urmă oşteni înarmați şi călări, trimişi de la „castel", şi un vătaf călare, unul lung şi deşirat şi cu gâtul înfăşurat într-o cârpă pestriță, au tăbărât peste ei, i-au legat şi aşa i-au dus la Alba şi i-au închis în temniță până a doua zi când au fost duşi în fața episcopului. Iar episcopul şedea liniştit pe tronul lui şi zâmbea. Zâmbea cu tot chipul lui rotund, şi spân, şi gras, şi bălan şi-i privea neclintit şi înveşmântat în negru, cu blană albă la gât şi cu lanț de aur peste guler... Iar vătaful cel lung şi deşirat...

— Lung şi deşirat şi cu cârpă pestriță la gât? întrebă cneazul Săcelean, aducându-şi aminte întâmplările de pe drumul de la Pojony spre casă.

— Întocmai!... Şi cum zic, se tot pleca vătaful şi-i pâra, iar episcopul nu l-a ascultat pe el, ci a zâmbit, a clătinat din cap şi a ascultat cu bunăvoință pe iobagi

jăluindu-se şi spunându-i sărăcia cumplită în care zac satele şi „sufletele” supuse lui... Şi ascultându-i, s-a îndurat de ei episcopul şi a poruncit zâmbind mereu a milă şi a iertare: „Să fie sloboziți oamenii după ce vor fi primit canonul legiuit celor care au ridicat mâna asupra stăpânului şi a slugilor sale!” Drept care au fost coborâți din nou în temniță şi băgați în hruba călăului. Iar acolo călăul i-a dezbrăcat pe rând, i-a legat pe o anume laviță şi i-a bătut cu năpârca, cu biciul cu plumbi adică, până când fiecare a slăbit într-atâta încât n-a mai putut răcni... Ş-atunci i-a scos afară şi i-a lăsat sub un şopron să-şi vie în fire. Erau slobozi!

Gorun tăcu. Avea gura uscată, glasul i se frânsese şi gâfâia de parcă urcase un deal.

— Şi acuma unde-s? întrebă Mihail.

— Sus, pe Făgăraş, zac!...

— Aşa le-a trebuit! bubui glasul gros al lui Pall. Au avut în mână pe intendent şi nu l-au ucis! Nici pe slugile lui nu le-au ucis! Nici pe episcop! Cine-a mai văzut să te jălui lupului celui mai mare cum că lupii cei mai mici te mănâncă? Numai un leac este pe lumea asta, cneaz Mihaile! Seniorul numai când îi mort nu-ți mai poate face rău! şi Pall îşi ridică brațul şi îşi adună degetele strângându-le într-un pumn uriaş, fioros, ca o putere irezistibilă, în vreme ce glasul lui hotărî bubuind: Atâta!

— Şi încă Gorun n-a spus tot! se ridică glasul înalt al lui Onuț şi cneazul îl privi mirat pentru că chipul feciorului său i se părea acuma schimbat, mai aspru, mai bărbătesc, şi zâmbetul lui cel veşnic dispăruse. N-a spus tot! urmă Onuț. Pe drum, când îi duceau legați la Alba, s-au oprit la o fântână şi ostaşii au băut din ciutură, iar caii dintr-o treucă lungă de salcie. Şi când

au isprăvit ostaşii care-şi treceau ciutura din mână în mână, au dat să bea şi iobagii, că erau flămânzi, şi trudiți, şi însetați, şi plin de glod şi cu cămăşile rupte pe ei, cum îi prinseseră şi-i bătuseră şi-i legaseră... Au vrut să bea, dar nu i-au lăsat! Le-au arătat treuca în care mai rămăsese apă plină de spumă de sub botul cailor! Au vrut să se împotrivească, dar le era sete! Mureau de sete! Şi atunci au îngenunchiat unul după altul şi au gemut şi au sorbit din treucă. Gemeau şi sorbeau! Şi ostaşii hohoteau, împingându-i cu capul în apă...

Glasul lui Onuț se înălțase şi se subțiase de părea acuma glasul unui copil care se jăluie cu deznădejde, cu încredințare că n-are să-l poată ajuta nimeni. I se părea lui Onuț că această umilință era mai dureroasă decât chinul sub năpârca cu plumbi a călăului, şi suferea pentru ea cu toată

firea lui dreaptă şi generoasă, şi cu toată tinereţea lui neîntinată şi necălită încă de nedreptăţile lumii.

— Pentru ce să muncească iobagii şi să dea popii aceluia şi bucăţica de la gura lor? strigă el. Ce drept are popa acela să le ia tot rodul muncii, să stea în palate, să poarte guler de blană şi lanţ de aur şi să-i bată cu năpârca? Flămânzi, şi desculţi, şi bătuţi; şi umiliţi... pentru ce, tătuţă? Cu ce drept să-i umilească, să-i pună să bea apă din treuca animalelor? Îi socoate animale? Ţăranii sunt animale? Tu eşti animal, tătuţă? Bădiţa-i animal? Pall e animal? Şi eu, şi Mara, şi Uca, şi părintele?... Lui Onuţ îi venea să plângă de milă, de indignare, de revoltă şi neputinţă.

Mihail îl privea ţintă. Nu era rău că feciorașul său se ridica cu toată revolta şi puterea lui neînsemnată împotriva asupririi. Dar Mihail încă nu-şi dădea seama până unde merge această revoltă. A ştiut-o abia când Onuţ îşi strânse pumnii şi strigă răguşit:

— Are dreptate Pall, tătuţă! Dacă ucidea careva pe popă, mai vedeai asemenea ticăloşie?

— Venea alt episcop, Onuţ, pruncule! Venea altul, poate mai rău! Aşa-i orânduirea! De acolo porneşte răul!

— Şi orânduirea care îngăduie asemenea răutăţi nu poate fi răsturnată?

— Orânduirea are bani fără număr ca să plătească oşti şi arme şi se apără, copile!

— Asta nu înseamnă că nu poate fi biruită! Şi nici că Pall nu are dreptate! Tătuţă, atunci când ai fost cu işpanul la bordeie, îţi aduci aminte? M-am dus şi eu acolo după ce aţi plecat voi. Veniseră oamenii de la câmp şi au aflat că a fost işpanul. „Atunci” să-i fi văzut! Întâi au rămas încremeniţi. Pe urmă au înălţat

sapele către drum şi erau atâta de fioroşi, încât te apuca groaza... Iar Rotar – îl ştii, cel şchiop – a răcnit la ceilalți şi i-a înjurat! „Suntem nişte păcătoşi! striga. Nişte mişei! Ne ține ca pe câini şi nu cutezăm să muşcăm!” Tătuță, oamenii gândesc ca Pall! Numai o vorbă le trebuie! Un sfat!

O lumină de dragoste şi de mândrie luci în ochii cneazului, dar glasul lui deveni acuma aspru:

— Tu nu ai căderea să dai sfaturi şi să spui vorbe, pruncule! Nu aşa se porneşte o treabă ca asta! Trebuie pregătire înțeleaptă, cu temei, şi asta nu e pentru înțelegerea ta! Lasă... du-te! Du-te şi te odihneşte!

În urma lui Onuț, Gorun zâmbi.

— Îl doare inima pentru iobagi şi nu poate îngădui nedreptatea şi umilința. Mai bine ar porunci moartea tuturor stăpânilor! Dar dacă l-ai pune să privească cum se spânzură un vinovat, n-ar putea. Mintea lui merge înainte, numai inima îl trage înapoi!...

CAPITOLUL V

1

Pe drum trecu behăind o turmă de oi. Mânau patru feciori cu cuşme şi tohoarce. Mihail privi pe fereastră. Turma poposi mai la vale, spre Strei, iar la poartă se opriră doi călăreți.

— Cneazul Torda din Ocroinda! sări Onuț să le deschidă.

Era în adevăr cneazul Torda din Ocroinda, adică tocmai de la poalele munților Apuseni, cu mustața lui subțire, neagră şi zâmbetul veşnic ascuns în colțul gurii. Iar însoțitorul lui era un om zdravăn, parcă mai voinic decât Pall, cu pălăriuța rotundă, cum purtau muntenii, cu mintean sur şi brâu lat de piele. Purta încălțămintea înaltă, bine sprijinită în scările de fier şi când vorbea îşi mişca mustața lungă, bălaie şi te privea adânc cu ochii mici, albaştri ca vioreaua.

— Acasă tătuța, Onuț? întrebă cneazul Torda.

— Acasă, acasă! Poftiți!

Cneazul Mihail ieşi pe prispă. Oaspeții descălecară şi urcară unul după altul cele trei trepte.

— Ce vânt, Torda? întrebă el mirat, cercetând cu ochii pe tovarăşul acestuia, pe care nu-l cunoştea.

— Îți spun îndată, dar nu aici! râse Torda.

Onuț înțelese că cei sosiți aveau anume taine pe care el, Onuț, nu trebuie să le ştie şi amărât porni cu caii spre fundul curții. Dar peste un minut, glasul

tatălui său îl chemă:

— Vino şi tu, Onuț!

Bucuros, Onuț lăsă căpestrele în mâna lui Pall şi alergă, intră însfioşat şi se aşeză cuminte pe o ladă lângă uşă. Torda tocmai dădea lămuririle de trebuință:

— Mihaile, tovarăşul meu este Ilie din Almaş, poreclit „Cel Mare”, pentru că, precum vedeți, e mare în adevăr. Omul cel bălan zâmbi stingherit şi Torda urma: Din Almaş, adică din poala Apusenilor şi vecin cu Ocroinda mea.. Are o treabă de împlinit în părțile astea şi poate că ajutorul tău să-i fie de folos. Eu am venit cu dânsul pentru că te cunosc pe tine şi ca să-i arăt un drum mai ferit de iscoadele stăpânirii, care, de o bucată de vreme, muşluiesc ca nişte câini de vânătoare!

— Ajutorul meu, dacă stă în puterea mea, îl dau fără rugăminte! vorbi Mihail domol.

— Ştiam că ai să mi-l dai! vorbi Ilie din Almaş, cu mare zâmbet. Avea un glas blajin, rostea rar, limpede şi căta drept în ochii celui cu care vorbea. Şi te ştiu de mult, cneaz Mihaile. Noi am aflat ce ai vorbit în dieta de la Pojony, cum s-au burzuluit seniorii şi cum a încercat popa Lepeş să te ucidă pe drum. Toate le-am ştiut la vremea lor şi ne-am bucurat că ai fost cutezător şi neînfricat. Tocmai de aceea am gândit să te rugăm pentru un sfat şi o facere de bine... O clipă tăcu, privi către Onuț şi îşi drese glasul.

— Poți vorbi! îl îndemnă Mihail, înțelegând şovăiala oaspetelui său.

— Iată ce este, vorbi acesta din nou. Eu am primit veste din sus... pentru cei din Făgăraş. Nici toamna asta, şi nici la iarnă, n-are să se poată mişca norodul. Abia la primăvară are să fie ce are să fie! Dar până

atunci, vine iarna, cneaz Mihaile şi iarna are să fie din cale-afară de grea pentru cei de acolo! Ai noştri, cei „din sus”, se tem ca oamenii aciuați acolo să nu se împrăştie. De foame, şi de frig, şi de lipsuri, şi de greutăți! E tare greu iarna acolo, cneaz Mihaile! Cumplit de greu! Şi gândeşte-te că sunt şi femei şi copii... Şi porunca sună să nu se împrăştie cu nici un chip!

— A cui poruncă? întreabă cneazul Săcelean.

— A celor „din sus”: Pavel din Voevodeni, Gal din Chendru, Toma din Sic, Ioan din Cluj... Ei zic aşa: dacă se risipesc, e greu să-i aduni din nou. Să facem ce putem şi să-i ajutăm să stea acolo până în primăvară. Mai întâi şi mai întâi să nu sufere de foame! Iaca de ce eu şi cu ai mei am strâns oile sterpe câte am putut, le-am adus până aici şi te-am ruga de un om de credință care să ştie cărările până sus, să se ducă cu strungăraşii mei şi să le dea lui Anton din Almăşel, pe care îl ținem acolo să le afle toate şi să ni le dea de veste la vreme...

Mihail întoarse capul către Onuț.

— Să vină Gorun! spuse el scurt şi Onuț se repezi. Iar când Gorun se înfățişă, Mihail porunci: Turma de oi care a trecut pe aici, te aşteaptă mai la vale. E vorba s-o duci tu cu cei patru strungăraşi, sus pe Făgăraşi, pe unde ştii tu! Sunt oi sterpe pe care oamenii din valea Apusenilor le trimit în dar celor ascunşi în munții Făgăraşului, să aibă ce mânca la iarnă! Vezi Gorun? Ei, tocmai din Apuseni, s-au gândit, iar tu „bă-di-ță” te-ai grăbit să aduci sterpele acasă! Pentru ce? Ce să facem cu ele? Noi să hrănim oi sterpe în vreme ce oamenii noştri să moară de foame în coclaurii munților?

Gorun se făcu roşu şi se scărpină în cap.

— Asta aşa-i! îngână el. Dar nu-i bai. Turma care a venit a mai sta puțin să se hodinească şi până la porneală, am vreme să adun toate sterpele din cnezat!...

— Numai de la cei care le dau de bună voie! îl lămuri Mihail.

— Care să nu vrea? se întoarse Gorun din uşă. Ai noştri?

Privi aspru pe cei de față şi ieşi grăbit.

— Va să zică trebuie să avem grijă de cei adăpostiți pe Făgăraş! vorbi Mihail. Mă mir cum au dus-o până acuma!

— Vai de mama lor! vorbi Torda. Vai de sufletul lor, necăjiții!

— Anul trecut încă au dus-o cum au dus-o. Dar la început... acu doi ani... mureau cu zecile! Copiii mai ales! spuse şi Ilie. Atunci nu erau oameni de strânsură din toate părțile ca acum. Atunci erau numai cei din Țara Bârsei şi secuii cei mai sărmani. Aceştia au început răscoala din Țara Bârsei şi împotriva lor s-a sculat comitele Mihail Jakch de Căşei şi cu celălalt comite Henric de Tămăşeni cu oaste regulată, călare şi pedestră, şi au bătut pe răsculați şi i-au fugărit în munți. Şi tot ei au dat poruncі făgărăşenilor să-i urmărească şi să-i vâneze ca pe iepuri. Numai că românii făgărăşeni au găsit mai de folos să coboare ei în locul celor fugăriți, să prade şi să omoare şi să dea foc! Pentru că şi ei erau sătui de foame şi de asuprire! Şi iar s-au întors comiții şi ostaşii lor, încât s-au ascuns în munți şi românii noştri ca şi cei din țara Bârsei. Acolo nu aveau ce le face. Acolo nu-i puteau urmări ostaşii comiților! Au încercat o dată, au rămas turtiți sub stâncile şi copacii care li s-au prăbuşit în cap, şi n-au mai

încercat! De atunci oamenii trăiesc cum pot. Mai coboară din vreme în vreme şi lovesc în chiaburimea sebeşană, adună atât cât pot duce la ei sus, şi se trag înapoi. Pe urmă iar!... Şi sunt acuma de două ori, de trei ori mai mulți! Au alergat la ei toți fugarii, toți nemulțumiții, toți răsculații din toate părțile, oameni care nu mai pot răbda şi care sloboziți de acolo, ar da cu barda în Dumnezeu, să-şi facă dreptate singuri! De aceea, bine au gândit cei din sus. Să mai stea desculții, flămânzii şi deznădăjduiții aceştia încă o iarnă. Şi la primăvară să fie sloboziți o dată cu cei din sus şi cu cei de către mijlocul țării, toți va să zică! Şi dacă n-om răzbi nici atunci...!

Onuț asculta cu ochii mari, cu urechile ciulite. Abia acuma înțelegea că în adevăr el, Onuț, încă nu avea căderea să dea sfaturi în această împrejurare. Punerea la cale despre care vorbea omul acela, fără s-o numească, era prea mare şi prea încâlcită pentru mintea lui de fecioraş neştiutor. Dar până la primăvară, când vor fi sloboziți cei de pe Făgăraş şi cei din susul şi de către mijlocul țării, Onuț va avea vreme destulă să înțeleagă şi să învețe... Poate tocmai pentru aceasta îl chemase tătuța să stea şi el de față la sfat!...

— Şi până atunci noi i-om ajuta cu ce vom putea şi din vreme în vreme or mai coborî şi ei până în chiaburimea din văile Oltului, or chiar în chiaburimea din Sebeş...

— În primăvară... când? întrebă Mihail cu glasul scăzut ca de taină.

— De cum s-or scurge apele şi seniorii de la Buda ori de la Praga or veni la castele să privegheze începutul muncilor! Este de mare nevoie să fie şi ei acasă la petrecerea asta! Ilie cel Mare zâmbi larg şi

ochii lui albaştri sclipiră. Au să vie întâi oamenii trimişi într-adins să poarte sabia plină de sânge din sat în sat, ca să se ştie tot țăranul chemat să-şi dea partea lui de putere ori de sânge... căci are să fie greu!... Şi pe urmă, la zi şi la ceas potrivit, au să se aprindă focuri pe culmi!... Până atunci oamenii să fie pregătiți.

— Ai noştri şi-au găurit coasele să-şi facă lănci, vorbi cneazul Torda din Ocroinda, şi-au ascuțit topoarele, baltagele, securile, sapele, şi-au pus mutelci la capetele îmblăceilor, şi-au ghintuit ghioagele...

— Şi aici sunt gata! vorbi domol Mihail.

— La Hațeg am văzut pe unul care-şi întărea țăpoiul cu o brățară de fier! se băgă în vorbă Onuț. Un țăpoi cât toate zilele! Zicea că are să ia în coarne pe cavalerii îmbrăcați în fier, are să-i salte din şa şi are să-i bufnească de pământ.!

Ilie râse.

— N-ar fi rău! spuse el. Numai că pentru o treabă ca asta trebuie putere mare!

— Era puternic! îl lăudă Onuț, gândindu-se îndată că nici lui nu i-ar strica un asemenea țăpoi. Măcar pentru o încercare.

— Va să zică, pe la sfârşitul lui Martie! socoti Mihail.

— Aşa am socotit şi eu! întări cneazul Torda.

— Cam aşa, vorbi şi Ilie, dacă om avea o iarnă obişnuită... Până atunci, cneaz Mihaile, trebuie să ținem ochii deschişi. E vorba să iasă o lege nouă: Toți tinerii, de la anume vârstă, să fie datori să intre în oaste! Ostaşi fără voie şi fără plată! Țara, adică craiul şi seniorii au nevoie de viața lor! Ce te faci cu feciorașul acesta dezghețat şi mândru? îl dai să lupte împotriva noastră?

Onuț sări în picioare, tulburat. Cneazul Mihail îşi

stăpâni glasul şi îşi cântări vorba:

— Va trebui să am grijă nu numai de el, ci de tot tineretul din părțile acestea care ar putea intra sub o asemenea lege. Tineretul are să ne trebuiască nouă şi dacă o fi să lupte şi poate să... moară, cel puțin să fie pentru norod şi pentru dreptate, nu pentru gustul nobililor, a stăpânilor de care vrem să scăpăm! Vestea o ştiam, dar până acuma încă n-am primit porunca.

Oaspeții se ridicară să plece. Îşi luară rămas bun şi Onuț le aduse caii.

De călare, Ilie cel Mare mai spuse cneazului:

— Omul care se duce cu oile sterpe, să le dea lui Anton din Almăşel şi să-i spuie despre cele ce am vorbit noi azi. E bine ca Anton să le ştie pe toate...

Cei doi călăreți dispăruseră de mult către apa Streiului şi Onuț încă şedea rezemat de stâlpul porții şi privea în urma lor. Acuma ştia şi înțelegea totul. Va să zică cineva, oameni puternici „din sus” pregătesc o mare răscoală pentru primăvara viitoare. Țăranii ştiu şi se pregătesc şi ei schimbându-şi uneltele în arme. Porunca de începere are să vie tot „din sus”, iar el, Onuț, are să ia parte la răscoală. Altfel tătuță n-ar fi spus: „Tineretul are să ne trebuiască nouă!” Toate erau limpezi şi simple. Cum de nu le-a înțeles el până atunci, când doar sub ochii lui se petreceau toate? Numai una n-o înțelege Onuț: Cum are să facă tătuță ca să-l apere de legea aceea care-l amenință pe el şi pe toți tinerii din cnezat? Onuț fu cuprins de o mare nelinişte. Rugă pe Mihail să-l lase să se ducă şi el sus pe Făgăraş cu Gorun, la Anton din Almăşel.

— Da! îngădui tătuță. E bine să te duci şi tu, să înveți locurile şi drumul şi să vezi şi tu ce este acolo. Va merge cu voi şi Pall. Onuț alergă să se pregătească. Acuma era altă ceva. Acum ştia ce este acolo sus pe

Făgăraş şi căpătă în el însuşi mai multă încredere şi parcă şi un pic de mândrie. Iar când Gorun îi spuse:

— Bagă de seamă la drum, să-l înveți ca să-l poți străbate şi singur! Onuț înțelese că între Gorun şi tătuță fusese anume înțelegere şi sfat, care-l priveau pe el.

2

Gorun a adunat oile sterpe din Săcel, a mai luat doi strungăraşi şi patru câini şi a pornit cu Onuț şi cu Pall, călări şi mai ducând cu ei încă doi cai de ajutor. Fiecare cal purta în spinare câte două traiste pline cu sare.

— Are să fie de mare trebuință acolo când or tăia oile şi le-or pune la păstrare! lămuri Gorun nedumeririle mute ale lui Onuț.

În urma cârdului de oi mânate şi păzite din lături, din față şi din urmă de către cei şase strungăraşi şi patru câini, pe cărări cunoscute de Gorun, străbătură în curmeziş văile Ruzilor şi măgurile Sebeşului, pe marginea luncilor şi pâraielor repezi care curgeau între bătrâna şi Surian, şi poposiră o noapte între aceşti doi uriaşi ai Carpaților de miazăzi. De dincolo de apa Sebeşului, îi privea vârful Cândrelului, pe lângă măreția căruia trecură a doua zi, parcă umiliți, ca nişte gâze pe marginea de jos a unui dâmb. Iar când ajunseră în lunca Oltului, răsuflară uşurați. De acum nu mai aveau mult. Trebuia numai să treacă apa. Iar apa era repede, şi mare, şi vânătă. Ar fi trebuit un pod ori un bac. Era un pod umblător la Râul Vadului dar, ca să ajungă la Râul Vadului, trebuia să mai facă un drum lung către miazănoapte

şi oile nu mai puteau de picioare.

— Am putea să poposim aici câteva zile, să se hodinească oile! socoti Pall. Dar n-avem ce le da de mâncare. Şi iarba de aici... uite-o! Cine s-o mănânce?

În adevăr, în munte era frig, de mult în fiecare zori bruma albea ca o zăpadă subţire şi iarba era arsă.

— Ei, vorbi Onuţ, ştii ce, bădiţă? Dacă nu putem ajunge noi la ei, să vie ei la noi!

— Cum?

— Să-i chemăm cu buciumul! Munţii lor îs doar colea!

Gorun râse:

— Ştii cât îi de lung şiragul Făgăraşului? Cu oile nu-l poţi străbate în zece zile!

— Se poate. Dar un om călare nu-l străbate într-o zi şi o noapte... dacă cunoaşte drumul?

— Dacă cunoaşte drumul! Dar cine-l cunoaşte?

— Tu, bădiţă. Pleacă tu şi le dă de veste şi în vremea asta eu cu Pall om avea grijă aici şi om chema mereu din bucium. Poate om avea noroc să ne audă mai curând.

Gorun privi îngrijorat oile, caii şi pe cei şase strungăraşi tineri, toţi cât şi Onuţ. Stătu la sfat cu Pall, îi chemă pe toţi, le dădu de grijă să ţină aprinse mereu focuri mari de jur-împrejurul turmei şi îşi luă şi el un bucium.

— Eu am să-ţi răspund mereu! spuse el lui Onuţ, ca să ştii că te-am auzit. Să ai grijă, Onuţ. Eu am credinţă în tine, să ştii! Privi adânc în ochii lui Pall şi încălecă.

Primind această dovadă de încredere, Onuţ se simţi mândru şi gata să înfrunte orice primejdie. Priveghe focurile, şase focuri cu flacără înaltă şi jar mult, porunci să se adune găteje şi uscături din pădure şi

adună el însuşi de pe sub brazi, conuri uscate, cu sacul. Îi plăcea cum ard şi cum aruncă mănunchiuri de scântei... Din vreme în vreme îşi ridica buciumul şi chema: Tu-ru-tu-tu-tuuu!... Răspunsul lui Gorun venea fără întârziere de departe, din ce în ce mai de departe: Tu-ru-tu-tuuu! şi de la o vreme se stinse. Onuț înțelese că Gorun ajunsese foarte departe şi dintr-o dată siguranța pe care o simțea până acum îl părăsi. Privi fără voie pe Pall şi se apropie de dânsul. Vâjâitul apei se auzea puternic. Undele veneau repezi, vinete, duşmănoase parcă şi la mijlocul albiei făceau ca o coamă zbirlită. Iar dincolo de apă costişele munților creşteau uriaşe, abia îmbrăcate de păduri, mai mult piatră sură cu rare mâncături întunecate de muşchi. Şi tot mai înalte, din ce în ce mai înalte, întunecând tot cerul către răsărit, Surul, Negoiul, Moldoveanul, Vârtoapele... Onuț ştia cum le cheamă, după cum le ştia toată lumea muntenilor, dar care anume este Negoiul, care Surul, sau celelalte, nu ştia. Le privea numai cu înfiorare şi cu umilință pentru că în fața lor se simțea din cale-afară de mic. Îi era ciudă pe strungăraşi. Cu toate că se întunecase şi sus în înălțimi licăreau stele, ei nu păreau îngrijorați de loc. Îşi scoseseră din traiste turtele de mei, le încălziseră în spuză, le mâncaseră şi acum jucau capra, tocmai departe, de cealaltă parte a turmei. Ei ce ştiau? Ei nu erau „căpitani” ca el! Pentru că doar acum el era „căpitan”. Răspundea de oi, de cai, de strungăraşi... Pall nu era decât ajutorul lui! Onuț îşi înălță capul cu mândrie, strigă să se hrănească focurile şi puse mâna pe bucium: Tu-ru-tutu-tuuu!... mereu, mereu, zădarnic...

— Culcă-te! îl îndemnă Pall şi glasul lui gros era domol, bun, părintesc. Am să mai veghez eu!

Când Găinuşa coborî către asfințit şi dispăru după vârfurile de piatră, Pall rândui schimburile de pază pentru toată noaptea, iar Onuț se înveli în tohoarcă şi se culcă. Era hotărât însă să nu doarmă şi să stea mereu cu urechile la pândă. Poate tot va mai auzi o chemare de bucium. Dar la anii lui somnul este puternic şi greu. Onuț căzu în el ca într-o prăpastie...

3

Îl treziră în zori sunete de bucium şi mare hămăit de câini. Onuț sări în picioare. Focurile ardeau, Pall aştepta în picioare departe, pe malul apei şi strungăraşii erau la locurile lor. Onuț buciumă şi buciumul lui Gorun îi răspunse bucuros, aproape. O ceată de oameni cobora costişele şi în fruntea tuturor alerga Cojocar. Ceata trecu apa călare. Erau oameni bucuroşi şi grăbiți.

— Mare pomană şi-a făcut cu noi cneazul Mihail, Onuț, fecioraşule! strigă Cojocar. El şi Ilie cela din Almaş! Aici este o lume întreagă flămândă şi nu-i chip să cobori nici către Țara Bârsei, nici către Sibii. E pază mare!...

— Am eu un plan! Vorbi Onuț tainic. Om socoti şi om pune la cale!...

Oamenii sosiți îşi scoaseră securile pe care le purtau cu cozile băgate sub cingătoare, la spate, şi, până la amiază, o plută largă, bine legată, fu gata. Ciopliră prăjini tari, încărcară o parte din oi şi porniră în curmezişul apei. În scurtă vreme trecură dincolo toate oile şi pe strungăraşi, şi drumul către tabără începu. Era un drum greu. Oile mergeau încet. Erau flămânde şi trudite şi nici o grăbire nu era cu putință.

Buciumară de sus, din Făgăraş, şi în întâmpinarea lor veniră alţi oameni, femei şi copii. Erau foarte multe femei şi copii, zdrenţăroşi, cu picioarele învelite în cârpe, cu chipurile galbene, trase, de oameni bolnavi sau flămânzi. Aduseră căruţe, cărucioare, roabe, trase cu braţele. Încărcară oile cele mai neputincioase şi alcătuiră un şirag nesfârşit în nesfârşirea, pădurilor. Numai când ajunseră în tabără, Onuţ îşi dădu seama că strânsura de oameni fugăriţi din porunca stăpânirii şi adăpostiţi acolo înfăţişa o putere.

Un luminiş larg, nesfârşit, era presărat cu corturi, bordeie clădite din buşteni, din copaci întregi, adăposturi între stânci întregite cu acoperişuri de lemne, de copaci tăiaţi, completate cu muşchi şi coajă de copac. Străjeri îmbrăcaţi în cojoace privegheau zările, de pe vârfuri de stânci bătute de vânt şi de soare, focuri mai mici fumegau în faţa bordeielor şi forfota neîntreruptă a bărbaţilor, femeilor şi copiilor, mişcându-se fiecare după treburile lui, aducea aminte de forfota de la gura unui furnicar.

Anton din Almăşel ieşi înaintea oaspeţilor, privi darul adus şi se bucură. Era un om voinic, cu mustaţa galbenă, subţire, lăsată pe lângă colţurile gurii, ca nişte şfichiuri, cu ochii albaştri ca ai lui Ilie cel Mare şi glasul puternic.

— Aţi venit la vreme! spuse el către musafiri. Nu mai aveam merinde. Acuma are să trebuiască să facem un rost de mei şi de grâu, ori mazăre, ce-om găsi. Nu ştiu cum om face!

— Trebuie făcute toate chipurile ca să puteţi ţine până la primăvară! vorbi Onuţ cu îndrăzneală şi povesti toate cele spuse la Săcel de către Ilie cel Mare şi cneazul Torda din Ocroinda.

Anton rămase îndelung pe gânduri.

— Apoi să ținem până în primăvară! hotărî el într-un târziu. Musai să ținem! Privi peste furnicarea din luminiş şi vorbi iar către cei din jur: Are să trebuiască să coborâm după mei şi grâu.. şi poate o râşniță!...

Ceilalți îl priveau tăcuți, cu capetele plecate. Focurile pâlpâiau înălțând flăcări palide în lumina cenuşie şi pale subțiri de fum învăluiau oameni si tufişuri.

— La noi merge vorba că aici, pe Făgăraş, se află nişte oameni din valea Sibişelului care au fost chinuiți la castelul episcopului, spuse Onuț.

— Da, sunt câțiva şi de acolo, răspunse Anton.

— Şi mai merge vorba că acolo, la castelul acela, s-a strâns bogăția de pe lume, grâie, şi vite, şi porci, şi oi, şi frupt... urmă Onuț. Dacă oamenii aceia cunosc drumul într-acolo...

Anton fluieră a mirare şi îşi dădu căciula pe ceafă.

— Până acolo e cale lungă! spuse el. Şi dacă e mare avuție, trebuie să fie şi mare pază! Dar să întrebăm pe Carciu.

Şi îndată Carciu şi oamenii din valea Sibişelului veniră şi sfatul care urmă fu lung şi tulbure. Dar a doua zi în zori cincizeci de oameni hotărâți porniră la drum. Erau printre ei cei şapte sibişeni care fuseseră chinuiți în beciul episcopului. Se cunoşteau după chipurile slăbite, cu pielea lipită de os şi după ochii lor înfundați şi cerniți. Mai era Cojocar, şi Gorun, şi Pall, şi Onuț, toți aceştia socotind că chiar abătându-se din drumul lor de întoarcere, ca să fie de față la întâmplare, tot se cheamă că se mai apropie de casă. Şi mai era câinele Gruno, cel care pedepsise pe intendentul de la castel pentru purtarea lui neomenească. Gruno nu mai era şchiop. Se vindecase şi mergea bucuros alături de Onuț care-şi ducea calul

de frâu şi păşea sprinten, cu o mână băgată sub zgarda lui. Se împrieteniseră...

Coborâră coastele Făgăraşilor, se strecurară prin trecătorile Cândrelului şi dădură în valea Sebeşului. Drumul era în adevăr lung şi greu, dar Carciu cunoscu locurile şi păşi în fruntea cetei. Măgurile erau pustii. Oile coborâseră de mult spre adăposturi. Apele scăzute de secetă lunecau la vale sub cerul vânăt. Iar când văzură de departe aşezările castelului se opriră şi se sfătuiră. Toate trebuiau făcute cu socoteală şi cu folos. Se înţeleseră, se apropiară şi bătură în poartă ca nişte iobagi necăjiţi care s-au învrednicit să aducă dajdiile. Şi odată intraţi în ogradă cerură să vorbească cu intendentul...

Pe urmă lucrurile se petrecură repede şi puternic. Mai întâi Gruno l-a cunoscut pe intendent şi i-a sărit în gât. Când a năvălit slugărimea în apărare, oamenii au scuipat în palme şi şi-au strâns ciomegele în mâinile lor groase ori şi-au tras topoarele de sub cingătoare. Cei câţiva ostaşi aflaţi de strajă îşi aruncară suliţele şi o rupseră de fugă. În scurtă vreme toată împrejmuirea rămase fără apărare, pentru că păzitorii de la porci, de la oi, de la cai şi de la vite nu se amestecară în bătaie. Stăteau rezemaţi în bâte şi priveau ca la petrecere, rânjind. Păreau chiar bucuroşi de întâmplare.

Numai într-un colţ, spre grajduri, un om înalt şi slab, trăgea de frâu un cal încercând să-l încalece din fugă şi, în sfârşit, izbutind. Întoarse îndată şi izbind cu deznădejde în cal cu călcâiele şi cu capătul frâului încercă să se strecoare spre poartă. Şi poate că ar fi izbutit, dacă n-ar fi fost văzut de departe de Carciu, care ducea în spinare ţepoiul lui cel lung. Dar Carciu se repezi, întinse arma aceea ciudată asupra

fugarului, îl prinse între coarne şi se opinti. Rămas slobod de orice povară, calul îşi urmă goana speriat şi uşurat în vreme ce călărețul spânzurat în aer se zbătea ca o gâză cu picioare lungi, să scape de capcana ceea neprevăzută şi nemaipomenită. Carciu scăpă țepoiul şi prinsul se prăbuşi la pământ, ca un sac de lut. Într-o clipă Carciu fu peste el.

— Încotro? ocărî el cu glasul gros şi puternic, întorci spatele şi o ştergi aşa, fără binețe, fără nimic? Doar ne cunoaştem, domnule vătaf. Nu ne-ai dus tu la Alba şi ne-ai pârât episcopului să ne bată cu năpârca? Ia! Copăcel, să te vadă şi ceilalți biciuiți!

Cu nasul mare şi vânăt, şi cu gâtul lung înfăşurat într-o cârpă pestriță, fugarul clipi din ochişorii lui şterşi şi apropiați de rădăcina nasului şi gemu scâncind:

— Nu te cunosc!

— Ia stai, ia stai! mârâi de la spatele lor glasul lui Pall. Nici pe mine nu mă cunoşti? Măăă! Râmă scârnavă! Bine te-a botezat cum te-a botezat! Mi-ai dat o pungă cu dinari să ucid pe cneazul Săcelean! Nu-ți aduci aminte? Gorun!... Onuț! strigă el. Iaca vătaful Râmă, cel care m-a plătit să-l ucid pe cneazul Mihail! Voia s-o şteargă! Noroc de țepoiul lui Carciu! Se ducea să spună domnului episcop cele ce se petrec acum aici! Ce fac cu el?

— Să vedem, socoti Gorun minunându-se de întâmplare... Dacă Gruno a isprăvit cu domnul intendent, eu zic să treacă şi la domnul vătaf!

Prinsul gemu înfricoşat şi se zvârcoli ca o adevărată râmă.

— N-ar fi mai bine să-l ducem tătuții? întrebă Onuț. Să-l judece el!

— Dacă-l judecă cneazul, mârâi Pall, mă tem că-l

iartă!

— Şi pe urmă află cneazul că ne-am abătut pe aici fără ştirea lui!

— Nu-i nimic! vorbi Onuț. Iau toată vina asupra mea!...

— Iar dacă-l iartă cneazul, nu-l iert eu! hotărî Carciu. Arma asta a mea, urmă el, nu-i rea, numai că până să salți pe călăreț din şa, trebuie s-o sprijini cu coada în pământ. Altfel e grea de mânuit...

Legat şi purtat ca un câine de lanț, Râmă trebui să arate toate polatele, şoproanele şi hrubele, iar oamenii încărcară toate carele aflate în cuprinsul gospodăriei aceleia nesfârşite, înjugară boii aflați în ocoale, înhămară caii găsiți în țarcuri şi porniră carele şi căruțele spre munte, în vreme ce haidăii, ciobanii şi porcarii se bucurau în gura mare, mânând în urma lor, cu glasuri mari şi bucuroase, oile, porcii şi vitele, în ciurde lungi, păzindu-le şi îndemnându-le de-a călare.

Iar când ajunseră la izvoarele Sibişelului, Onuț cu ai lui îşi luară ziua bună de la soții lor şi porniră către Săcel, numai cu Râmă mereu legat şi cu Carciu care nu voia să-l scape din mână.

4

— Nu-i drept să-l judec eu singur şi după dorința mea de pedeapsă! hotărî cneazul Mihail. Să-l judece dieta locală de la Hațeg, iar tu, Pall, să stai martor.

Carciu privi crunt pe sub sprâncene.

— Până la urmă, bodogăni el, mă tem că tot eu am să-l judec!

Şi merseră la judecată la Hațeg. Numai că până la

Hațeg, până să se adune dieta, sosi işpanul de la Orăştioara, cu poruncă să-l ridice pe Râmă şi să-l ducă spre judecată domnului episcop la Alba, el, Râmă, fiind om al domnului episcop. Şi pentru că dieta se împotrivi să sloboadă pe vinovat, sosi în grabă poruncă nouă de la castelan şi chip de împotrivire n-a mai fost.

— Va să zică ne uităm cum ni-l ia din mână ca să-l scape şi stăm cu brațele încrucişate! se indignă Carciu, peste măsură de supărat.

Izbi cu pumnul în căciulă dându-şi-o pe ceafă, scuipă apăsat într-o parte şi porni singur cu țepoiul pe umăr, pe drumul care ducea spre Săcel, spre Strei, spre Făgăraş... Curând nu mai fu zărit decât ca un punct negru pe zăpada albă...

În amurgul acelei zile omul işpanului şi omul castelanului, care fuseseră la judecată la Hațeg se întorceau la Orăştioara. În urma lor călărea Râmă, bucuros că scăpase ieftin şi răsucind în mintea lui un anume plan de răzbunare: „Ce căutaseră la prada „castelului” oamenii cneazului Săcelean?” Râmă strângea din dinți şi se bucura dinainte alcătuindu-şi în minte darea de seamă pe care avea s-o facă în fața domnului episcop...

Ajunseră la Strei şi căutară vadul. Apa era mică, dar ei nu ştiau dacă gheața va putea suporta greutatea cailor. Găsiră vadul la un cot alături de o groapă peste care apa înghețase ca oglinda. Deasupra, pe mal, copacii încremeniți de ger nu mai foşneau pentru că nu mai aveau nici o frunză.

Râmă prinse să coboare malul în urma celor doi soți ai săi, când o cracă lungă şi uscată se aplecă din copacul de deasupra, îl apucă între coarnele furcii, îl săltă din şa şi îi dădu drumul de sus în groapa

înghețată. Gheața crăpă pârâind, se sparse cu clipocit adânc de apă şi trupul negru al vătafului dispăru. Peste întinderea albă numai calul slobod se grăbi să ajungă pe cei doi călăreți care i-o luaseră înainte.

CAPITOLUL VI

1

În iarna aceea Mara fu dusă la Haţeg la sora mamei sale, iar Gorun cără la Râuşor alţi saci cu merinde şi spuse babei Ana locul unde o va putea găsi pe Mara la nevoie.

— Pentru că, lămuri el, s-ar putea ca la Săcel să nu mai găsească pe nimeni o bucată de vreme!

Baba Ana rămase în poartă cu ochii duşi pe urma lui Gorun, a cărui umbră se zugrăvea întunecată pe zarea cenuşie, depărtându-se.

Şi tot în iarna aceea se răspândi peste plaiuri porunca de la Orăştioara care făcea cunoscut legea apărării ţării şi hotăra ca în ziua sfinţilor arhangheli toţi tinerii care au împlinit sau urmează a împlini până în 1437, 18 ani să se înfăţişeze işpanului având a fi îmbrăcaţi ostaşi.

— Pregăteşte-te! spuse cneazul Mihail lui Onuţ care încremeni nepricepând.

— Chiar să mă duc, tătuţă?

— Prostule! îi răspunse cneazul şi Gorun fu chemat la sfat,

— Îi ştiu pe toţi cei care trebuie să se pregătească, spuse el şi am să am grijă să fie gata la vreme! Ochii lui ascundeau un zâmbet tot aşa cum ascundeau şi ochii cneazului.

— Ei se înţeleg fără vorbe! gândi Onuţ necăjit. Ce-or

fi punând la cale? Doar înțelesesem că tineretul trebuieşte celor ce se pregătesc pentru primăvară!

— Îi duci tu! spuse Mihail către Gorun.

— Îl duc, şi zic să plecăm chiar cu o zi înainte, ca nu cumva în ziua aceea işpanul să ne trimită vre-o călăuză.

Cneazul îl privi adânc.

— Da... s-ar putea. E bine cum spui tu. Şi vezi de haine. Iarna-i grea!...

Iarna era în adevăr grea. Viscolul venea de undeva dinspre Ruzi, izbea în măgurile hațegane, se răsucea în sus şi se amesteca cu ceața într-un vârtej fără sfârşit, care umplea lumea, izbea în stâncile înalte: şi se spulbera într-un fel de fum subțire de zăpadă. Vântul vâjâia gonind peste întinderi, se sfâşia fluierând ascuțit în costişele de piatră şi cobora în văiugi cu gemăt lung, adânc, dureros. Undeva, pe creste, brazii se frământau cu ramurile rupte într-un zbucium fără sfârşit, în vreme ce palele uriaşe ale viscolului se abăteau albe, înghețate, tunând peste suişurile vinete, de cremene.

După sfatul lui

Gorun, flăcăii din cnezat îşi durau din blană de oaie cojoace lungi, cuşme înalte şi, pe dedesubt, cojocele sprintene, îşi ascuțeau coasele transformându-le în lănci şi se obişnuiau să umble cu toporul înfipt în cingătoare, la spate. Ştiau toți unde se vor duce şi când, iar la ziua hotărâtă se adunară şi plecară către răsărit având în frunte pe Gorun şi pe Onuț...

De pe prispa lui înaltă cneazul Săcelean îi privi până când umbrele lor întunecate, zugrăvite pe zăpada albă, se făcură din ce în ce mai mici şi se şterseră în depărtare către Ruzi, către Făgăraş. O întunecare de tristețe căzu peste ochii lui ațintiți într-acolo: îşi va mai vedea oare feciorul vreodată? Mihail îşi scutură îndărătnic umerii şi intră în casă. Afară, în urma lui, Pall îşi strânse pumnul, zobind un capăt de vreasc şi-i aruncă pulberea în vânt. Şi el privea cu ochii întunecați într-acolo, pe unde dispăruse Onuț...

Peste două zile vătafii işpanului sosiră în goana cailor.

— Unde-s tinerii sorociți pentru oaste?

— Au plecat din ajunul sfinților arhangheli.

— N-au ajuns nici până azi!

Cneazul strânse din umeri.

— Or fi rătăcit drumul!

— Să nu-şi fi rătăcit mințile!

Cercetară bordei cu bordei.

— Au plecat! strigau iobagii la vătăji.

Vătăjii trebuiră să se lase păgubaşi.

— Are să iasă bucluc! mai spuseră ei.

Şi cneazul Mihail strânse iar din umeri.

Sărbătorile trecură fără veşti şi fără întâmplări.

Părăsită de copii, casa cneazului din Săcel părea pustie. Posomorât, Pall păşea neauzit cu opincile lui mari, făcea cărări în zăpadă şi când ajungea la poartă,

rămânea mut, cu privirile duse către miazănoapte şi cu urechile la pândă. Cu urechile la pândă stătea şi cneazul şi tot aşa stăteau şi iobagii. Ieşeau noaptea din bordeie, cercetau cu ochii zările pustii şi întunecate, şi ascultau îndelung, zădarnic. Țiuia vântul şi atât.

Numai dinspre valea Sebeşului veniră unele veşti. Oastea domnului episcop, care umblase o vreme să prindă şi să pedepsească pe făptaşii de la „castel”, se lăsase păgubaşă, părăsind în rătăcăniile munților pe ostaşii căzuți acolo cu capetele crăpate, cu picioarele rupte. Acolo, se ştia, lumea desculților era mai tare şi izbea fără milă, iar din înălțimi bolovanii curgeau ca ploaia...

Târziu, către sfârşitul lui februarie se auziră pe măguri şi pe culmi sunete de bucium: „Tu-rutu-tu-tuuu! Tu-ru-tu-tu-tuuu!”

Oamenii îşi părăseau bordeiele şi alergau către cei doi călăreți care se iveau fără veste, strigau veşti şi porunci venite „din sus” şi vânturau în aer o sabie însângerată... Pe urmă călăreții aceia plecau şi buciumul lor se auzea pe alte măguri, pe alte culmi: „Tu-ru-tu-tu-tu-tuuu! Tu-ru-tu-tu-tuuu!”

O nelinişte fără margini puse stăpânire pe toată suflarea iobagilor din Sebeş, din Hațeg, din Hunedoara, din Făgăraş... Oamenii umblau grăbiți, vorbeau repede şi tare, cu gesturi mari, fără pază, fără frică. Şi ochii lor erau mereu ațintiți către miazănoapte. Dintr-acolo aşteptau porunca, semnul.

Pe urmă, cu pârâit prelung ca sfâşierea unui munte de cremene, gheața râurilor crăpă şi movile uriaşe de sloiuri zăgăzuiră apele, care ieşite din albiile astupate, îşi făcură loc peste maluri şi porniră spre văi. Porniră şi sloiurile unul după altul şi în scurtă vreme drumul

apelor se statornici. Câteva zile văile fumegară, apoi începură a se zbici. Şi într-o noapte, departe, către miazănoapte, dincolo de Mureş, părea că cerul cu stele căzuse pe pământ. Focuri nenumărate pâlpâiau în întuneric din ce în ce mai multe, din ce în ce mai aproape. Un strigăt uriaş pornit din toate părțile odată, puse stăpânire pe întinderi şi focuri de răspuns fură aprinse pe măgurile şi pe culmile Sebeşului, Hațegului, Făgăraşilor:.. Şi toată noaptea aceea flăcările dansară, buciumele se îngânară şi umbrele şi glasurile oamenilor se încrucişară nedomolite, nerăbdătoare...

2

Cum curg şuvoaiele de munte primăvara, aşa porniră spre văi râurile de oameni. Ieşeau din bordeiele lor săpate în pământ ca din nenumărate muşuroaie de cârtițe, toți flămânzii, toți desculții, ciolănoşi, zburliți, cu pletele peste obrajii traşi, răcneau ceva să-i audă oamenii, locurile şi soarele care răsărea şi porneau la vale învârtind deasupra capului toporul, sau coasa, sau ghioaga, sau îmblăciul... Se întâlneau la răscruci cu alții, se însoțeau şi se duceau împreună în grămezi mari, către alte grămezi mari, până alcătuiau un şuvoi lung, des, neîntrerupt. Alte şuvoaie veneau pe lături, şi toate se întâlneau la o răscruce din valea Sebeşului unde se topeau în fluviul cel mare care curgea năvalnic din Făgăraş – şi vuietul lor umplea munții şi văile, şi stăpânea totul.

Astfel călcară prin sate după sate şi oamenii locului porneau cu ei alături, cu coasa, cu toporul, cu sapa

pe umăr, fără să întrebe unde merg şi pentru ce. Iar în urma tuturor veneau femeile şi copii desculţilor şi flămânzilor, mai desculţi şi mai flămânzi decât toţi copiii desculţilor şi flămânzilor din lume...

Bătea peste toţi un vânt de libertate şi de cutezanţă ca o beţie pe care nu o mai simţiseră până atunci. Iată, umblând aşa, toţi la un loc, puteau vorbi tare, puteau striga şi chiar ar fi putut cânta, dacă cuiva i-ar fi venit poftă să cânte, fără frică de stăpân şi de slugile lui, şi aceasta era o simţire nouă, ameţitoare, fericită, ne mai încercată până atunci.

Aşa ajunseră la „castel” şi înconjurară aşezarea. Sparseră poarta cea mare cu topoarele şi ostaşii domnului episcop care făceau acolo de pază fură nimiciţi şi înecaţi în mulţimea năvălitorilor. Atunci Gavril din Şugag, şi Toma din Sibişel, şi Farcaş din Miercurea, şi Carciu din Rod, şi ceilalţi care fuseseră bătuţi cu năpârca din porunca domnului episcop, aprinseră cu mâna lor şirele de paie, şi stogurile de fân, şi bordeiele de lemn, şi poieţile şi magaziile, şi toată aşezarea aceea nesfârşită, şi ridicară spânzurători în poarta cea mare, ţinură judecată şi suiră în juvăţ pe slugile cele mai mari în grad şi mai îndărătnice. Pe celelalte le spânzurară porcarii, şi ciobanii, şi haidăii, şi argaţii care se alăturară dintru început răsculaţilor şi acuma plăteau slugilor toate ticăloşiile pe care le înduraseră din mâna lor.

— Noi n-am fost decât slugi! încercau să se dezvinovăţească unii. Am făcut aşa cum am avut poruncă!

— Şi noi am fost slugi! răspundea un porcar, ori un cioban, dar n-am asuprit pe nimeni! Şi-i coborau ştreangul pe gât...

Iar Anton din Almăşel puse să se încarce care cu

merinde şi să se înjuge boi care să le poarte în urma mulţimii, căci, spunea el, drumul este lung şi greu şi de ce să nu mănânce oamenii dacă este ce mânca?

Părăsiră „castelul” când din tot ce-a fost acolo nu mai rămăseseră, decât mormane de cenuşă şi tăciuni străjuite de spânzuraţii din poarta cea mare, rămaşi singuri să se legene de vânt şi să păzească pustiul.

Prin poarta cu spânzuraţi Onuţ ieşi scuturându-şi umerii ca de frig şi privind în altă parte. El înţelegea dreptatea şi mânia celor care osândeau, dar nu putea pune mâna să împlinească osânda şi nici măcar nu putea să privească împlinirea ei. „Şi acasă se dădea de partea lui Pall, care striga să se ucidă toţi asupritorii mari şi mici”, gândea Gorun iscodindu-l cu coada ochiului şi ascunzând un zâmbet fugar sub colţul mustăţii lui scurte şi groase.

De la „castel” femeile şi copiii, cu o parte din carele pline, luară drumul întoarcerii. Nu înapoi, spre Făgăraş, ci spre bordeiele lor părăsite de atâta vreme. Acolo trebuiau să aştepte întoarcerea oamenilor lor porniţi să aducă acasă dreptatea. Iar ei făcură popas de noapte pe măgurele Miercurii şi aprinseră focuri nenumărate în dumbrăvile jilave. Tăiară oi şi coapseră pe jeratic turte de grâu şi de mei. În jurul lor depărtările sclipeau de focurile celor care se sculaseră ca şi ei şi porniseră către miazănoapte să statornicească o lege pentru tot omul necăjit.

— Mâine trecem Mureşul şi mergem la Alba să ne răfuim cu domnul episcop! vorbi Carciu, aşezat la un foc alături de Anton din Almăşel.

— Ba mergem înainte pe stânga Mureşului în sus şi fără să-l trecem pentru că asta ar însemna să ne abatem din drum şi să întârziem! răspunse Anton. Şi asta nu se cuvine! Suntem aşteptaţi! arătă el cu mâna

spre focurile mari care ardeau undeva departe la marginea zării. Şi pe urmă, de Alba şi de domnul episcop au grijă alții, îşi întinse el brațul către focurile dinspre culmile Apusenilor, Zarandului, şi Trascăului. Numai dacă domnul episcop a găsi cu cale să aştepte răfuiala. Anton râse şi îşi ridică iar brațul arătând o steluță care clipocea uşor sus, deasupra focurilor celor mari şi parcă mai aproape spre miazănoapte. Noi om avea mâine treabă acolo, spuse el, şi pe urmă mai departe, spre Ocna, unde mă tem că lucrurile nu merg aşa cum se cuvine. Se sculă în picioare şi privi cu grijă către miazănoapte, numără flăcările depărtate şi vorbi iar îngândurat şi posomorât: Nu, nu merg cum ar trebui.

Ce-i acolo? întrebă Onuț ridicând şi el mâna către steluța mai apropiată.

— Acolo-i felinarul pe care seniorul de la Ludoşel îl aprinde în tumul chindiei din poarta castelului său, de câte ori binevoieşte să vie la moşie, înseamnă că acu-i acasă – şi noi nu avem decât a ne bucura...

— Şi la Ocna?

— La Ocna ar trebui să ne aştepte tăietorii de sare şi văd că nu ne aşteaptă. Şi întorcându-se către Carciu şi către ceilalți adăugă: Nu, nu mai putem întârzia abătându-ne pe la Alba, oameni buni. Noi nu ne-am sculat împotriva unui singur om, a domnului episcop. Noi vrem să răsturnăm asuprirea întregii nobilimi şi să nimicim iobăgia! Popa Lepeş a mai aştepta, şi n-a păgubi nimic, n-aveți grijă!

Carciu îşi înclină capul şi Onuț gândi iar că mai are multe de învățat şi de priceput din mişcarea uriaşă care se zvârcolea în jurul lui. Împrejur, cât țineau măgurile Miercurii, poienile şi dumbrăvile până spre pădurile întunecoase de departe, se luminau de

focurile de popas şi larma răsculaților umplea cuprinsul. Numai din vreme în vreme se mai auzea vuietul râului care curgea devale izbind pietrele cărate din munte, sărind peste ele şi coborând fără răgaz.

— Are dreptate tătuța! şopti el, întinzându-se în cojoc, lângă Gorun. Eu nu le pricep şi nu le ştiu pe toate!

— Cneazul are totdeauna dreptate! mârâi Gorun cu glas gros şi îşi potrivi şi el un culcuş alături...

3

Dar a doua zi ajunseră la Ludoşel abia sub seară, pentru că pâraiele din drum, de pe partea stângă a Mureşului, erau umflate, poduri nu se vedeau şi vadurile le erau necunoscute.

Ludoşelul nu era un sat şi nici o aşezare mai mică sau mai mare. Ci numai o adunătură neînsemnată de cocioabe şi bordeie pustii, împrăştiate în jurul unei fântâni, la piciorul unei măguri pe muchea căreia se înălța falnic castelul seniorial. O dumbravă tânără îmbrăca tot povârnişul acelei măguri şi un drum bătut ducea prin mijlocul ei până sus, la poarta turnului de strajă, în care se aprinsese iar felinarul pentru că se făcuse întuneric. În vale, în jurul bordeielor, oamenii sosiți îşi aprinseră focurile, iar Anton din Almăşel trimise călăreți în urmă să zorească pe codaşii care întârziaseră cu carele la vadurile apelor.

Câțiva oameni urcară măgura şi se apropiară de poartă. Era o poartă uriaşă, grea, de stejar, bătută cu piroane negre cu capetele late. Chiar deasupra ei se înălța masiv, pătrat, turnul chindiei, iar într-o parte şi în alta pornea zidul de piatră înconjurător, înalt de

aproape două staturi de om.

— Cetate! mârâi gros Gorun.

— Cetate! răspunse pe acelaşi ton, Anton.

Dincolo de zid nu se auzea nimic şi nu se simţea nici o mişcare. Numai grămădirea uriaşă de umbre ale castelului întunecat stăpânea trufaşă, nedesluşită.

— Măcar de am avea o scară! se scărpină în cap Gorun, să vedem ce e dincolo de zid!

— Am eu ţăpoiul! se oferi Carciu. Care vrea, îl urc până pe coama zidului. Unu mai uşurel...

— Eu! sări Onuţ bucuros să încerce cum e între coarnele acelea şi întinzându-şi braţele în lături se lăsă prins de subsuori şi ridicat în văzduh, în vreme ce oamenii apăsau pe vârful cozii ţăpoiului, ca să-i facă mânuirea mai uşoară.

— Întuneric şi pustiu! spuse Onuţ ajuns pe coama zidului.

— Nu poţi sări de acolo în ogradă să ne deschizi poarta? întrebă careva.

— Nu sări că te rup câinii! se auzi fără veste un glas necunoscut. Era un glas gros, domol, care venea de sus şi vorbea rar şi fără mânie.

O clipă tăcură toţi peste măsură de miraţi. Apoi Anton întrebă:

— Cine a vorbit?

— Eu, străjerul! fu răspunsul. Şi pentru că tăcerea se prelungea iar, urmă tot el: Vă duceţi „în sus”?

— În sus! răspunse Anton fără să vrea.

— La focuri?

— La focuri! Mergi cu noi? întrebă Anton.

— Staţi puţin să închid câinii şi să vă deschid! vorbi domol acelaşi glas care cobora din întuneric de deasupra felinarului.

În tăcerea care urmă, oamenii se priviră înfioraţi. Va

să zică străjerii, slujitorii cei mulți şi mărunți, ciobanii, porcarii argații erau cu ei, erau prietenii lor şi duşmanii stăpânilor. Ar fi trebuit să se aştepte doar la dovedirea acestui adevăr, dar niciodată până la această întâmplare adevărul nu li se arătase mai limpede şi mai puternic.

Zăvoarele de dincolo de poartă scrâşniră şi străjerul se arătă în prag. Era un om cărunt, îmbrăcat cu cojoc şi purtând cuşmă înaltă. Sub nasul gros mustața sură îi cădea de o parte şi de alta a gurii.

— Ați ajuns la vreme! vorbi el domol. La noi e prăpăd. De când a venit stăpânul, geme iobăgimea de ți-e mai mare sila. Stăpânul cere să i se plătească dijma din urmă. Cu ce s-o plătească oamenii dacă n-au? Toamna trecută au vrut oamenii să plătească măcar cât de cât, în roadă. N-a vrut stăpânul să primească roadă. Cere florinți! că aşa-i şi pe pământurile eminenței sale! De unde să ia omul florinți? Dumineca trecută au venit oameni din sate să se roage de iertare şi să cadă la învoială. N-a vrut stăpânul să cadă la învoială. Vrea florinți. Şi i-a închis în hrubele castelului. Gem hrubele de oameni care stau acolo de o săptămână şi mai bine, fără o fărâmă de pâine, fără un strop de apă. Zice că să vie satele cu florinți şi să-i scoată! Acu, dacă ați venit voi, poate li-ți da drumul!...

— Unde-s hrubele? întrebă Anton.

— Dacă nu se face vuiet mare, să ne audă stăpânul, eu vi le arăt pe toate precum se cuvine. Stăpânu-i departe, în fund, stă singur, se plimbă ca un câine închis şi-şi bate turetcile cu biciul...

— Şi slujitorii?

— Slujitorime este multă, dar la ceasul ista s-a tras la culcare departe, în fund, că aici, cât ține măgura

numai castel îi. Intrarea lor îi de partea cealaltă. Pe aici nu intră decât stăpânul şi oaspeții lui.

— Ostaşi sunt?

— Nu-s!... Iaca, oameni buni, pe aici se coboară în hrube... sunt zăvoare şi închizători!... Li-ți sfărma!... Pe dincoace se urcă la stăpân... sunt odăi multe şi goale şi întunecate... luați felinarul din chindie, de sus, şi primprejur, către fund, dai de cămări şi magazii şi iar cămări şi magazii pline cu bunătățile de pe lume!... Păcat să rămâie! Eu zic, întâi să slobozim oamenii!

Şi aşa făcură. Coborâră trepte întunecate, bătură cu toporul în zăvoare şi răsuciră belciuge, împinseră uşi grele lăsând să scape afară duhoare puternică şi ridicară felinarul să se vadă ticăloşia în care zăceau zecile de trupuri aproape goale, zdrențuite, întinse, covrigite, unul peste altul, pe jumătate fără cunoştință. Trebuiră să pună umărul sau să-i ridice în spate ca să-i poată scoate afară şi să-i întindă pe lespezile curții să-i bată vântul...

Făcură foc mare în mijlocul curții şi câțiva, cu străjerul în frunte, porniră să aducă pe stăpân...

Aduseră o stârpitură pipernicită purtând cuşmuliță cu pană de vultur, cu obrazul galben tăiat în curmeziş de mustăți negre, subțiri, cu încălțăminte din piele roşie, înaltă până peste genunchi, şi cu pinteni de argint la tocuri. Nu părea speriat. Arăta mai mult surprins şi indignat. Răcnea, împotrivindu-se.

— Cum îndrăzniți? Cine sunteți voi? Unde-i straja? Străjer, tu, ticălosule! O sută de bice am să pun să-ți tragă!

Fără să se sperie însă, străjerul îşi întinse bățul şi zbură de pe capul stăpânului căciulița cu pană.

Oamenii hohotiră.

— Mai încetişor, stăpâne! vorbi străjerul cu acelaşi glas gros şi potolit. S-a isprăvit cu bicele. Iaca oamenii iştia vor să te judece pentru bunătăţile domniei tale!

În jur unii râseră, alţii înălţară glasuri mânioase. Curtea de onoare a castelului era plină de oameni înghesuiţi care priveau ca la petrecere.

— Să mă judecaţi pe mine? îşi dădu stăpânul capul pe spate. Voi?

— Noi! Pe tine! se răsti mânios Carciu şi seniorul tresări indignat. Ce ţi-au făcut oamenii iştia de i-ai ţinut în hrube, flămânzi şi însetaţi atâta vreme?

— Ce, ţi-au făcut toţi oamenii de pe domeniu de-i ţii în sărăcie cumplită şi-i jupeşti ca pe oi? îşi înălţă glasul şi străjerul.

— Nu şi-au plătit datoriile! ţipă stăpânul, rău, furios. Şi până n-or plăti...

— Dar de ce să muncească ei până la moarte şi să sufere şi să plângă de foame ca să-ţi deie ţie totul? se înălţă fără veste glasul tânăr al lui Onuţ.

— Pentru că eu sunt stăpânul! ţipă iar seniorul. Stăpânul! Iobagilor, ţărănoilor, pulberea pământului! Stăpânul! Am să pun...

Dar nu se mai înţelese ce ar fi vrut să spună, pentru că glasul lui se pierdu în răcnetele furioase ale mulţimii. Iar un desculţ din cei coborâţi de pe Făgăraş îşi întinse braţele către picioarele lui şi cu un deget tremurător arătă spre încălţările roşii, înalte, cu pinteni.

— Uitaţi-vă, fraţilor, ce încălţări are şi eu umblu desculţ de când mă ştiu!

— Descalţă-l! strigă către el cineva. Ia-ţi-le ţie!

Omul întoarse capul rânjind, parcă nu-i venea să creadă.

— Descalţă-l! strigară şi alţii. Ia-ţi-le!

Desculțul se cinchi în fața stăpânului şi-i cuprinse glezna cu palma. Seniorul îşi trase piciorul şi pintenul zurui ca un clopoțel, tăind o urmă roşie pe mâna care apucase. Omul prinse din nou, mai puternic, cu mânie şi trase smucit. Pierzându-şi echilibrul, stăpânul căzu pe spate, încercând zadarnic să se prindă de ceva. Dar desculțul lepădă de la dânsul cu scârbă şi lehamite piciorul acela încălțat.

— Cum are să intre laba mea în încălțarea stârpiturii ăştia? întrebă el dezamăgit.

Onuț rămăsese cu pumnii strânşi, parcă gata să sară asupra celui care credea că lumea iobagilor trebuie să moară pentru el, numai pentru că el e stăpânul!

Anton rândui să se golească magaziile şi cămările şi întrebă pe străjer care au fost slujitorii cei mai răi şi mai neînduraţi. Pe urmă, după ce-i avu şi pe aceştia înfăţişaţi la răfuială, vorbi către cei sloboziţi din hrube:

— Acu judecați-i şi osândiți-i voi! Iată ştreanguri şi iată copaci în dumbravă câți vă sunt de trebuință!

Iar oamenii aceia slabi ca nişte schelete şi galbeni ca nişte morți aflară putere să se scoale şi să facă dreptate… Pe stăpân îl spânzurară de cârligul felinarului aflat sus, lângă parmaclâcul chindiei, iar pe ceilalți în dumbravă. Pe urmă puseră foc castelului din toate părțile, îşi aruncară cuşmele în sus şi hăuliră în lumina flăcărilor care dănțuiau lingând zidurile…

Pe sub picioarele încălțate cu încălțări roşii, cu pinteni, care se legănau deasupra intrării, Onuț ieşi fără să ridice ochii. Gorun îl privi cu acelaşi zâmbet în colțul gurii.

— Ai sărit la dânsul să-l judeci! spuse el domol, dar

iaca încă nu îndrăzneşti să-i priveşti în faţă osânda. Se cheamă că mintea îţi este mai călită decât inima! Dar nu-i nimic. Până s-a isprăvi petrecerea asta, ai toată vremea să-ţi întăreşti şi inima.

Onuţ îl privea înfiorat şi cu gândurile vraişte...

4

Un foc înalt izbucni spre miazănoapte, către dreapta. Anton tresări.

— În sfârşit! răsuflă el. S-au trezit şi tăietorii de la Ocna!

— S-au trezit de mult! vorbi străjerul. De la început. Dar acolo se vede că este bucluc mare. Focul lor cel dintâi s-a stins îndată. Am crezut că tăietorii au plecat singuri. Pe urmă am văzut de sus, din chindie, alte izbucniri care se stinseră pe loc. Acum iar. Să vedem, ţine?

Dar focul nu ţinu. Se micşoră şi se stinse brusc. Anton clătină din cap.

— Are să trebuiască să ne abatem din drum să vedem ce este.

Sus pe măgură, castelul de la Ludoşel ardea cuprins de flăcări din toate părţile. Argaţii seniorului ieşiseră toţi, pregătiţi de drum, cu topoarele şi coasele pe umeri şi acum se aciuiau să aştepte zorile. Lumina pojarului era atât de puternică, încât la marginile ei noaptea părea neagră ca smoala, în întunecimea aceea se auzi dintr-o dată galop de cai oprit scurt. La focurile lor oamenii se neliniştiră. Se simţeau cercetaţi din întuneric. Acolo nu se mai auzi nici un sunet. Apoi tropăiră copite şi alt vuiet de galop izbucni şi se depărtă stingându-se în noapte şi în depărtare.

— Am avut musafiri de la Bețа! rânji străjerul, dar n-au cutezat să se apropie! Au şters-o! Acolo aud că s-au strâns fel de fel de oaspeți. Petrec! Aşa-i acolo. Au țigani robi, cântăreți, şi domnițe, şi bucătari, şi pivniceri! A fost şi stăpânul meu la ei duminecă seara şi a venit topit de beat! A dat să taie cu sabia o femeie care-l slujea, dar a adormit în curmezişul patului cu sabia în mână.

— Ne-om opri şi noi la Bețа! făgădui Anton.

— Apoi ne e în drum! îngădui străjerul...

În zori porniră înainte, pe stânga Mureşului.

În adevăr, la Bețа, unde ajunseră într-a doua seară, trebuie să fi fost petrecere mare. Erau toate ferestrele luminate, încât de departe părea că arde castelul.

— Ia uitați-vă câte mii de lumânări ard acolo numai într-o noapte, îşi dădu Anton cuşma pe ceafă

— Şi la noi nu găseşti un opaiț într-un sat întreg! spuse careva.

— Acolo nu-s numai lumânări! socoti străjerul.. Ard şi oale cu dohot de jur împrejurul castelului.. Ca la nuntă!

Cercară la poarta înaltă de gratii şi un glas; duşmănos îi întrebă ce vor. Glasul venea din turnul de pază aflat în întuneric. Privirä printre gratii. O namilă de urs, legată cu un lanț lung, păzea intrarea.

— Ia te uită! se minună Gorun. Asta strajă! şi zgâlțâi de poartă. Ursul mormăi mânios şi trase de lanțul lui.

— Ce vreți, măi? răsună acelaşi glas duşmănos. Vedeți-vă de drum! Stăpânul nu găzduieşte haimanale!

— Dacă a găzduit un nătărău ca tine, are să ne găzduiască şi pe noi! râseră oamenii. Sus, fraților! şi câțiva răsăriră pe umerii altora şi se aburcară pe

creasta zidului.

În clipa aceea izbucni speriat un sunet de clopot şi din întuneric, din fundul aşezării, se auziră uşi trântite şi tropot de picioare multe pe lespezile curţii. Străjerul din turn trăsese clopotul de alarmă şi soţii lui îi veneau în ajutor. Strigară, se grămădiră în faţa treptelor de piatră care urcau în castel şi îşi întinseră suliţele. Poarta însă rămăsese să fie păzită de ursul înlănţuit care, neliniştit, se zbuciuma cât îi îngăduia lungimea lanţului.

— Doi oameni cu furcile să sară în curte! strigă Gorun şi el însuşi sări cu suliţa în mână şi înaintă către urs. Împungeţi din lături! strigă el către cei cu furcile.

Ursul mormăi fioros, se înălţă în două labe şi îşi căscă fălcile. Fulgerător, Gorun îi repezi suliţa în fundul gurii, împingând din toate puterile şi îndată sări într-o parte.

— Împungeţi! strigă el. Şi în aceeaşi clipă fiara căzu pe toate cele patru labe şi coada suliţei se rupse ca un vreasc. Se înţelege că Gorun n-ar fi avut vreme să se ferească, dacă cele două furci cu câte patru colţi de fier nu s-ar fi înfipt adânc în coastele ursului care, scoţând un mormăit uriaş, se prăvăli pe o coastă. Gorun îşi scoase toporul de sub cingătoare şi-l izbi în ţeastă cu ascuţişul...

Abia atunci oamenii cei cu suliţi de lângă scara castelului se mişcară şi prinseră glas:

— A mai rămas un urs! strigă unul.

— Cu două picioare! strigă altul arătând către chindie.

În pragul turnului un om cu pielea întunecată şi cu mustaţa subţire – glasul duşmănos din turnul de pază – îi privea cu ochi răi. Şi când oamenii se întoarseră

către dânsul, el apucă funia clopotului şi începu să sune iar, puternic. Un îmblăciu îl izbi peste cap şi omul dispăru în mulțimea năvălitorilor. Dar acum uşile mari din susul treptelor de piatră se deschiseră cu vuiet şi câțiva seniori se iviră în capul scării. De la spatele lor doi slujitori înălțau fachii aprinse, cu flăcări pâlpâitoare. Unul din seniori întinse o arbaletă şi o săgeată zbură zbârnâind şi se pierdu undeva în întuneric. Un altul întinse o puşcă şi trase. Un fulger scurt țâşni şi se stinse şi unul din străjerii cei cu suliți căzu văitându-se. Ceilalți se întoarseră cu fața spre trepte şi unul îşi aruncă sulița asupra stăpânilor. Nu nimeri. Dar ceilalți urcară o treaptă şi îşi întoarseră capetele către mulțime:

— Ce stați? Haideți!

Într-o clipă treptele fură urcate şi cu răcnet cumplit mulțimea năvăli în castel pe urmele seniorilor care fugeau încuind uşă după uşă. Topoare grele izbiră pe rând, aşchii de lemn zburară în toate părțile şi cei doi slujitori cu fachii se sileau să lumineze toată treaba aceasta a mulțimii.

— Izbeşte în ivăr!

sfătuiau ei bucuroşi. În ivăr, nu pierde vremea!

Şi ivărul sărea, uşa trosnea sub apăsare şi mulțimea se pomenea în altă încăpere. Aşa ajunseră sub o boltă uriaşă, cu masă întinsă şi luminată de sute de lumânări, cu o lume de domnițe, seniori, servitori şi muzicanți, toți speriați, toți în picioare, înghesuiți în fund, cu gurile căscate de țipete de groază.

— Înapoi! răcni unul dintre ei şi în acelaşi timp două fulgere urmate de bubuituri străbătură încăperea.

Două strigăte sfâşiară aerul şi îndată o furcă cu colții înainte țâşni dinspre năvălitori, şi alta, şi încă una. Răcnetele celor loviți urcară sub bolta vânătă şi dintr-o dată țăpoiul lui Carciu se întinse ca un deget nemăsurat, prinse între coame pe unul din cei înarmați cu puşcă şi-l înțepeni grămădindu-l într-un stâlp de piatră.

— Luați-i puşca şi legați-l! strigă Carciu şi cineva se repezi.

Dar depărtarea era mare şi ceata celor îngrămădiți în fundul sălii nu avea de gând să se predea atâta de uşor. Atunci Anton puse mâna pe o bancă de lemn, lată, lungă, grea, făcu semn şi altora şi o împinseră în lungul încăperii. Un țipăt de spaimă slobozit de glasuri de femei şi de bărbați umplu încăperea. Fachiile luminară trupurile înghesuite unul în altul.

— Acu aduceți-i la judecată! hotărî Anton şi străjerii, cei cu sulițele, se grămădiră:

— Îi aducem noi!

— Se găsesc oameni închişi în beciuri?

— Sunt! Să-i scoatem?

— Scoateți-i să judece!

Şi curând judecata începu în curte, la lumina unui

foc aprins în mijlocul ei şi în fața tuturor oamenilor grămădiți în curte, suiți pe ziduri, în turn, pe treptele de piatră. Şi toate se petrecură întocmai ca la Ludoşel.

Onuț ieşi la lărgime, să nu fie de față. Numai când văzu o bătrână îngenuncheată în colbul drumului, cu fața către cei spânzurați, făcând cruci şi bătând mătănii, Onuț tresări.

— De-o viață de om – striga bătrâna – de-o viață de om mă rog lui Dumnezeu să le plătească şi iaca acum le-ați plătit voi!... Să vă dea Dumnezeu sănătate, oameni buni! Şi de câte ori se înclina şi săruta pământul, de atâtea ori bătrâna îşi umplea ochii cu viziunea celor ce se legănau în văzduh, parcă pentru a se încredința că ceea ce vede e adevărat.

Când flăcările izbucniră pe ferestrele castelului şi încunjurară toată clădirea luminând cuprinsul, cete de oameni înspăimântați țâşniră prin toate ieşirile dosnice, năvăliră în curte şi se opriră aiuriți, nemaiavând încotro fugi, iar în urma lor, urlând cu gurile larg deschise, cu capetele goale, zburlite, învârtind în mâini pari, ciomege, topoare, ghioage, altă ceată năvăli pe urma celor dintâi, le ajunseră şi bătaia pe viață şi pe moarte se încinse.

— Asta-i altă răfuială! râseră străjerii cei cu suliți. Haidăii, ciobanii, porcarii, argații plătesc slujitorilor celorlalți facerile lor de bine!... Au înțeles şi ei că le-a sosit mântuirea.

Incendiul uriaş al castelului lumina priveliştea colorând-o în roşu şi întunecând-o brusc acolo unde flăcările scădeau...

— Aşa lumina aseară şi pojarul de la Ludoşel! spuseră aceiaşi străjeri. Am fost acolo călări. Ne-au trimis stăpânii să vedem ce arde de se luminase tot cerul. Şi noi am înțeles cine sunteți, am ştiut că vă

duceți „în sus”, dar stăpânilor le-am spus că arde un stog de fân. Nu voiam să fugă de pedeapsă!...

5

Acuma ceata care coborâse din Făgăraş, din Hațeg, din Hunedoara, din Sebeş era neînchipuit mai mare. Iar şiragul de care ce venea scârțâind în urmă părea fără capăt. Pe dreapta Mureşului, departe, se vedeau fumuri înălțându-se şi cuprinzând cerul, iar noaptea incendii uriaşe luminau ca ziua.

— Lucră, lucră ai noştri şi acolo! Lucră şi grăbesc şi ei către miazănoapte! se bucura Anton din Almăşel. Către Ocna Mureşului.

Umblau acuma pe drum bătut, „drumul sării” care, împărțindu-se în trei, cobora către Alba, suia către Cluj şi Maramureş şi trecea Mureşul la Aiud şi la Vinț ca să pornească spre Arad. Erau drumuri vechi de când lumea, pe care călătoreau bulgării de sare scoşi de „ocnaşi” la Ocna Mureşului sau Ujvar cum îi spuneau ungurii, bulgării de sare care constituiau cea mai sigură şi mai neîntreruptă curgere de bogăție în visteria crăiască. Pentru că sarea era a regelui şi în numele regelui stăpânea ocna – poruncea şi asupra armatei de cămăraşi şi paznici de la Ocna Mureşului. Tăietorii erau iobagii regelui, ei nu aveau decât să muncească şi să asculte de poruncile cămăraşilor. Altfel tortura şi, în cazurile cele mai uşoare, amenda. Amenda din bietul lor câştig de robi muncitori în adâncul pământului... iar cămăraşii se purtau cu ei mai rău decât nobilii cu iobagii plugari, mai rău decât cu câinii!

Cu mult înainte de a se vedea barăcile, bordeiele,

şoproanele şi saivanele de la Ocna, o mică ceată de oameni ieşi înaintea convoiului.

— Vă duceți „în sus”? strigară ei de departe.

— În sus! Sunteți de la Ujvar?

— De la Ujvar!

— Îndrăzniți mai aproape. Ce-i acolo?

— Mânia lui Dumnezeu! oftară „ocnaşii” apropiindu-se.

— Voi nu mergeți?

— Nu putem. De când s-a mâniat craiul pe noi ne-au dublat paza. Sunt acolo oşteni, străjeri, cămăraşi, încât nu-i chip să mai facem vreo mişcare! Am aprins deunăzi focuri... ca toată lumea. Au sărit să ne prindă, să ne osândească, să ne pedepsească. Pentru opt dinari ne cer să tăiem o sută de bulgări de sare! Dar ca să tai o sută de bulgări îți trebuie o săptămână şi încă dacă eşti tânăr, şi voinic, şi sătul! Numai aşa ai putea, va să zică, să scoți un dinar pe zi. Dar ce-ți ajunge un dinar pe zi dacă toate merindele se află în mâna cămăraşilor şi ei pun prețurile, de nouă nu ne mai rămâne nimic şi veşnic ne ghioráie mațele de foame? Ne-am jăluit, am izbutit să trimitem o dată vorbă craiului şi a venit poruncă să se stârpească asuprirea şi prada cămăraşilor. Şi atunci am prins oleacă de curaj ş-am început a ne aduna, a ne spune necazurile şi a ne jălui. Dar ne-au pârât cămăraşii şi craiul le-a dat lor dreptate. Iar nouă ne-a trimis poruncă să nu ne mai adunăm şi să nu ne mai jăluim, pentru că dacă ne prinde, ne schilodeşte şi tot ce avem acasă, în bruma noastră de gospodărie, ne ia în folosul craiului! Cum să te mai scoli? Hoții cei mari sunt cămăraşii. Noi ar trebui să primim de la craiul, de patru ori pe an, anume merinde şi anume câtime de vin, carne, pâine şi câte o pereche de schimburi de

cânepă. Dar cine le vede? Cămăraşii le primesc, cămăraşii le împart cui vor ei, mănâncă merindea, beau vinul şi noi răbdăm. Acu au simțit că s-a sculat sărăcimea şi ei țipă de frică să nu ne sculăm şi noi. Ne păzesc zi şi noapte şi nu putem face nici o mişcare pentru că niciodată nu ne putem strânge toți la un loc: când o jumătate dintre noi iese la soare, cealaltă jumătate coboară în ocnă, şi tot aşa...

— Haidem, se grăbi Anton. Cunoaşteți aşezările?

— Ca-n palmă! Numai băgați de seamă că oştenii şi paznicii sunt înarmați. Şi cămăraşii...

— Nu te îngrijora. Sunt toți acolo?

— Toți! Îi puteți lua ca din oală, dacă înconjurați ocna şi odăile. Iaca, o parte din oameni o poate lua pe drumul de acolo şi cealaltă parte la stânga, pe aici. Capetele se pot întâlni tocmai acolo sub dumbravă şi atunci nu mai scapă nici pasărea...

Anton împărți porunci.

Înconjurară toată aşezarea şi începură să strângă cercul, pornind anume cercetaşi către bordeiele ocnaşilor. Acolo trebuiau să afle schimbul de ciocănari ieşiți la odihnă, în vreme ce celălalt schimb se şi afla trudind în măruntaiele pământului. Pe cei de la odihnă trebuiau să-i scoale şi să se unească cu dânşii... Dar, fără veste, trosniră câteva puşti şi oamenii se speriară.

— Arcele! strigă Anton şi, îndată, sub mâna lui alergară arcaşii cu Gorun şi Onuț în frunte.

Grindina de săgeți porni şi strigăte de durere şi mânie urcară în văzduh. Un alt trăsnet de puşti îi răspunse şi îndată altă grindină de săgeți îi urmă acoperită şi ea de blesteme şi urlete de durere.

— Asta poate dura până mâine! se scărpina Anton în cap. Era evident că fără o năvală puternică şi

repede, care să dea peste cap ceata ostaşilor puşcaşi aflată între bordeie şi gura ocnei, bătălia aceasta, la care nu se aşteptaseră, ar fi putut dura cine ştie cât.

— Un cămăraş a scăpat şi a fugit călare! se înălţă un strigăt fără veste şi un tropot se auzi îndepărtându-se.

— S-a dus după ajutor! se auzi alt strigăt îngrijorat.

— Năvală cu toţi odată! ar fi vrut să strige Anton din Almăşel, dar nu mai avu când. Ca din senin se dezlănţui asupra ostaşilor o năvală la care nimeni nu se gândise: înarmaţi cu ciocanele lor cu coadă lungă, cu care ieşiseră de curând din fundul pământului, ocnaşii aflaţi sus, la odihnă, îşi părăsiră bordeiele şi se repeziră furioşi asupra ostaşilor şi cămăraşilor. Năvăliră o dată cu ei şi iobagii cu furci şi topoare şi în scurtă vreme cămăraşii, ostaşii şi paznicii fură făcuţi nevătămători.

În seara aceleiaşi zile se făcu judecată.

Oamenii au legat pe paznici şi pe cămăraşi şi i-au tras până lângă gura ocnei. Ş-acolo s-a sculat un tăietor:

— Unde-i merindea, şi vinul, şi straiele pe care ni le-a trimis craiul de Anul nou?

— Vi le-am împărţit! a îndrăznit un cămăraş.

— Mie mi-aţi dat partea mea?

— ... Dacă n-a ajuns!

— De ce ne trageţi din plată toţi dinarii numai pentru mâncarea pe care ne-o zvârliţi ca la câini? De ce nu ne mai lăsaţi nici un ban? De ce nu ne daţi voie să ne cumpărăm noi, din, sate, ce-om putea şi cum om putea? strigă altul.

— De ce ne jăfuiţi ca-n codru?

— De ce ne schilodiţi cu călăul?

— Şi mie de ce mi-aţi tăiat mâinile amândouă?

strigă dintr-o dată un glas gros şi un tăietor scurt şi îndesat ieşi la vedere ținându-şi înălțate amândouă brațele, cu labele tăiate. Mânecile largi ale cămăşii îi căzuseră spre umeri şi cioantele acele lipsite de labe păreau două lemne uscate, castanii, lustruite şi acoperite cu puf scurt, auriu. O mişcare de groază trecu ca un freamăt printre răsculați şi înainte de orice întrebare, un alt tăietor înalt şi cu umerii înguşti se ivi lângă omul fără mâini.

— Şi mie pentru ce mi-ați scos ochii? întrebă el cu un glas înalt, gâtuit, aproape de țipăt. În locul ochilor avea două găuri sângerii, afunde. Mai făcu un pas şi se răsuci ca să-l vadă şi să-l audă toată lumea, şi un murmur de indignare şi milă străbătu mulțimea. Oameni buni, țipă el, când am văzut că nu mai pot răbda, că mă fură craiul şi mă pradă cămăraşii lui şi mă schingiuieşte călăul lor, am gândit să fug, eu şi tovarăşul ista al meu. Şi ne-au prins. Nu-i voie să fugi de la muncă şi să aduci pagubă drăguțului de crai! şi atunci au chemat călăul.

— Uite-l, întinse ciungul un braț calic către o mogâldeață cu chipul smolit şi plete peste obraji, care căuta să se ascundă la spatele cămăraşilor.

— A venit şi el? întrebă orbul. Vedeți să nu-i scăpați. Şi pe tovarăşul meu l-au lăsat fără mâini – i le-au tăiat cu securea – iar mie mi-au scos ochii ca să fim de pildă altora!...

— Acu amândoi abia facem un singur om, strigă din nou ciungul. El are mâini, eu am ochi... aşa ne întregim şi trăim cum putem, pentru că aşa au vrut cămăraşii şi călăul măriei sale!...

Jos, la picioarele lor, se zvârcoleau şi scânceau cămăraşii legați şi îngenuncheați să dea seama.

— Acu judecați-i voi şi osândiți-i după fapte! se înălță glasul lui Anton.

— Osânda-i una! strigă dintr-o dată un tăietor care tăcuse până atunci, întunecat. Călăul, mâinile şi ochii!... Fiecăruia!... Şi uite gura ocnei! Îi aşteaptă! Vreți, fârtaților?

— Osânda-i una! strigă uriaş mulțimea tăietorilor sculată în picioare, gata să făptuiască ea însăşi osânda.

Călăul fu silit să-şi aducă singur trunchiul şi pedeapsa începu.

Onuț îşi duse palmele la ochi şi părăsi mulțimea clătinându-se.

— Adevărat, vorbi fără veste Gorun în urma lui, ca să poți vedea şi să te poți bucura de o asemenea pedeapsă trebuie să fi suferit şi îndurat atât cât au suferit şi îndurat cei care pedepsesc acu!...

În noaptea aceea la Ujvar, după judecată şi pedeapsă, se aprinse pojar şi arse toată aşezarea până rămase numai cenuşă şi scrum. Iar dincolo de Mureş

alte învăluiri de fum şi de flăcări însemnau drumul de foc şi de sânge pe care înaintau către miazănoapte alți asupriți, flămânzi, desculți şi schiloditi…

6

Acuma convoiul răsculaților, mărit cu tăietorii de sare de la Ocna şi cu târgoveții şi meşteşugarii care i-au aşteptat la Vinț şi alți târgoveți şi meşteşugari de la Aiud, care-i ajunseră din urmă, devenise în adevăr uriaş. Vremea era frumoasă, deşi nopțile erau încă reci. Noaptea oamenii dormeau în căruțele cu covergi făcute din țoale găsite în castelele prădate şi la Ocna.

Ziua, oamenii mergeau pe jos într-un şirag nesfârşit şi într-o larmă care urca până la cer. Din toate aşezările prin care treceau şi de pe toate drumurile lăturalnice se apropiau de ei alți oameni, care-i aşteptau cu coasa pe un umăr, cu traista cu merinde pe altul. Nu întreba nimeni de unde şi încotro. Cei ce aşteptau se alăturau, îşi potriveau pasul şi mergeau şi ei. Acuma urcau pe valea Someşului şi primăvara se făcea simțită în albăstrelele ce se iveau dintre frunzele vechi căzute sub copaci, în mâțişorii sălciilor din luncă, în zborul pițigoilor speriați de larma care umplea cuprinsul. Castelele şi conacele senioriale întâlnite arătau pustii. Fuseseră părăsite în grabă de stăpânii care simțiseră primejdia. Oamenii intrau în ele dărâmând porțile şi spărgând uşile, luau ce era de luat şi puneau foc. Era prima pedeapsă pe care o aplicau celor ce goneau să se pună la adăpost, ori să-şi alcătuiască o apărare şi o răzbunare. Câmpiile erau pustii. Nimeni nu ieşise la muncă. Iobăgimea se mişca spre miazănoapte, ca un val nesfârşit, către un loc

încă necunoscut, unde, nu se ştia cum, avea să se hotărască soarta ei. Şi către ea alergau să-i sprijine opintirea, sprijinindu-şi interesele lor, târgoveți, meşteşugari şi mulți mici nobili sătui să mai rabde teascul sub care-i apăsa şi pe ei marea nobilime...

Dar înainte de a ajunge la Gherla – de cum dădură să ocolească un cot de dumbravă – o ceată mare de oştire regulată, călări şi tălpaşi, le ieşi înainte.

— Ostaşii voievodului Ciacu! îi cunoscu Gorun după straie. Asta e isprava cămăraşului care ne-a scăpat aseară!

În fruntea cetei ieşi un călăreț, îşi struni calul drept în fața țăranilor şi strigă cu glas puternic:

— Încotro?

Oamenii se opriră, şirurile se buluciră şi capetele se înălțară curioase. Anton dădu să iasă înaintea călăreților când glasul lui Gorun îl opri:

— Ia stai! Voi care sunteți în față, aplecați-vă, să nu vă pălim!... Aşa!

Şi în clipa următoare o săgeată zbârnâi pe sus şi călărețul trase o dată de frâu. O mână i se înălță scurt ca pentru a da o comandă şi el căzu cu fața în coama calului. Ceata de ostaşi rămase năucită. Nu-şi putea închipui atâta îndrăzneală.

— Acu! Toți arcaşii! strigă Gorun şi în aceeaşi frântură de clipă un vârtej de săgeți se abătu asupra ostaşilor. O seamă dintre ei căzură, o seamă de cai rămaseră fără călăreți, împiedecând năvala cu care ceilalți porniseră asupra iobagilor. Iar avântul oştirii mai fu oprit de un alt val de săgeți şi de împotrivirea fără seamăn de cutezătoare a unor ghiogari şi cosaşi care îşi ridicară armele ca o pădure într-un iureş fără nume. Pietre, lemne, crengi din dumbravă se abătură grindină asupra călăreților şi o perdea de furci cu

colții de fier sfârşi prin a speria caii înțepați şi loviți fără milă, a izbi în oşteni, a-i copleşi cu numărul lor şi a-i împrăştia. Caii sângerând se îndesau să se adăpostească în dumbravă, şuiere şi răcnete de comandă chemau ostaşi la o fugă fără nici o rânduială şi în scurtă vreme drumul se arătă slobod. Ici, colo leşurile ostaşilor şi cailor arătau că acolo fusese un câmp de luptă.

Încălziți peste măsură, țăranii păşeau acuma voiniceşte înainte, veseli.

— Nu vă bucurați prea tare! le strigă Gorun. Păcătosul de cămăraş care ne-a scăpat de la Ocna se vede că a cerut ajutorul cetei aceleia pe care o fi găsit-o undeva în drum. Dar asta, desigur, a fost fără ştirea voievodului. Când are să trimită voievodul oştire asupra noastră, atunci să vă vedem!

Dar prevestirea aceasta nu strică avântul şi bucuria nimănui!...

La Gherla-i aştepta o ceată de meşteşugari care le aducea căruțe pline cu arme: arcuri, arbalete, săbii, săgeți şi... puşti! Pentru cea mai mare parte dintre țărani, puşca era o armă nouă, necunoscută. Le lăsară deci în căruțele lor şi porniră cu ele înainte, mereu înainte. La Ocna Dejului îi aşteptau tăietorii de sare de acolo, care îşi căpătaseră singuri slobozenia şi alcătuiau acuma o ceată de oameni dârzi, înarmați şi nerăbdători. Iar la Olpret le ieşiră înainte cneazul Torda din Ocroinda şi Ilie cel Mare.

— Bădiță Torda! alergă Onuț cu brațele deschise. Ai venit şi domnia ta?

Cneazul Torda râse.

— Cum s-ar fi putut fără mine? Dar ce are să se bucure Mihail!

— A venit tătuța? sări Onuț ne mai aflându-şi

astâmpărul!

— Încet! îl domoli cneazul. Ai să-l vezi curând.

— Bine, dar dacă a fost să fie aşa, de ce nu m-a luat cu el? De ce singur?

— Tu ai venit pe unde a fost mai uşor, îl lămuri Torda. Pe unde totul era gata făcut şi nu mai rămânea de împlinit decât drumul fără primejdii. Noi... şi Torda dădu din mână voind să arate că drumul făcut de el şi Mihail fusese mult mai greu şi Onuț tăcu, înțelegând din nou că sunt în isprava aceasta multe lucruri pe care el nu le pricepe încă...

Ilie cel Mare îndreptă mulțimea către înălțimile care urcau înverzite, gheboşate, până în fundul zării, stăpânite parcă de un deal mai mare şi mai lung: muntele Bobâlna.

— Unde-i tabăra? întrebă Anton şi cneazul Torda îşi întinse brațul într-acolo.

— Uite-o! zâmbi el, cât vezi cu ochii tot tabăra noastră are să fie. Deocamdată numai muntele Bobâlna e prins de ai noştri şi întăriturile acolo au şi început. Celelalte dealuri, podişuri şi poiene sunt slobode, dar trebuie să le prindem noi, ca să nu intre în mâna nobililor. Şi numai de am încăpea şi noi, căci curge lume iobagă într-acolo, de te sperii! Iată – şi cneazul le arătă pe rând cu mâna întinsă: Iată, la dreapta şi la stânga Bobâlnei şi până în fundul zării, cât vezi cu ochii Dealul Pustiu, Dealul lui Andrieş, Dealul lui Crai, şi dacă vreți mai aproape, opriți şi întăriți-vă în Poiana Banciului, alături de Dealul Peşterii, uite colo la stânga... Trimit chiar acum cu voi pe cineva să vă arate locurile şi au să vie alții să vă învețe cum să faceți întăriturile, după meşteşugul husit. Care şi căruțe aveți destule?

— Câtă frunză!

— Atunci e bine! Duceți-vă. Am să vin să vă văd!... Du-te cu ei, feciorașule! vorbi el către Onuț. Are să vie tătuța la tine. Acu are altă treabă.

Onuț se supuse mâhnit...

Până a doua zi, dealurile, poienele şi dâmburile până în fundul zării fură prinse de cei sosiți şi mulțimea curgea mereu şi cuprindea toată întinderea cât vedeai cu ochii. Erau acuma prinse, pe lângă muntele Bobâlna, Poiana Banciului, Dealul lui Crai, Valea Rea, Dâmbul lui Rotilat, Dealul lui Andrieş, Dealul Pustiu, şi la Cruce şi Valea lui Stan şi Poiana Cerului. Tot olatul Olpretului din hotar în hotar, cu văi, văiugi, dâmburi, podişuri şi culmi fu cuprins de iobăgime şi întărit după regula husită: de jur împrejurul taberei şanț cu pământul scos aşezat ca o coamă pe margine, iar pe partea din lăuntrul şanțului, tot de jur împrejur, câte trei, patru rânduri de căruțe, una lângă alta, legate cu lanțuri şi cu ulubele ridicate, ca să nu cuprindă mult loc. Între rândurile de căruțe, tot locul gol fu umplut cu buşteni şi copaci întregi tăiați şi aduşi din dumbrăvile vecine, iar în mijlocul acestei întărituri se alcătuiră țarcuri din răzlogi pentru cai şi boi şi se ridicară corturi ca pentru şedere mai lungă. Din loc în loc, unele căruțe puteau fi trase înăuntru, lăsând în întăritură o deschidere ca o poartă adâncă, pentru cei care ar fi trebuit să iasă, ori să intre, iar un pârâu care izvora din deal şi care cobora spre răsărit, către Someş, fu abătut din cale şi lăsat să umple şanțul înconjurător. Alergători anume umblau de la tabără la tabără purtând veşti, aducând porunci şi ducând răspunsuri. Fiecare tabără avea conducătorii ei, iar în tabăra cea mare țineau sfat conducătorii răscoalei, cei care purtau în mintea lor putințele biruinței şi mântuirii. Deasupra cortului lor

flutura steagul răsculaților având un corb negru zugrăvit pe o pânză care fusese cândva albă.

CAPITOLUL VII

1

Vestea marşului cetelor ţărăneşti către miazănoapte, năvala lor asupra castelelor întâlnite în cale, judecata cu ştreangul a stăpânilor prinşi şi incendierea locuinţelor senioriale străbătuse ca fulgerul de la un capăt la altul al ţării şi goana nobilimii să scape de primejdie începuse. Alergau călări, înspăimântaţi, bătând cu călcâiele în coastele cailor şi uitându-se înapoi cu gurile căscate de groaza morţii. Alergau acolo unde socoteau să afle putere şi mântuire: la Lorand Lepeş, vice-voievod al Transilvaniei şi frate al reverendisimului Gheorghe Lepeş şi la însuşi voievodul contele Csaky. Şi contele Csaky, socotind că niciodată mânia norodului nu izbucnise cu atâta putere şi îndrăzneală ca acuma, dădu sfoară în ţară, adună întreaga nobilime cu oştile ei şi ale lui şi porni în fruntea tuturora să înfrunte cutezanţa iobagilor şi să pună regulă în ţară. Asta nu putea fi greu. Ce putere puteau înfăţişa desculţii şi flămânzii ale căror arme nu erau decât uneltele lor de la câmp? Şi totuşi, pentru orice împrejurare, trimise vorbă şi comiţilor secui şi astfel întărit porni împotriva iobagilor. Se cutremură pământul de greutatea cailor îmbrăcaţi în zale şi a călăreţilor acoperiţi de platoşe şi scuturi, şi investmântaţi în armuri strălucitoare, şi zurui văzduhul de vuietul armelor care se ciocneau de

zale şi armuri. Cine să îndrăznească să lupte împotriva unei atât de strălucite puteri? Iar când i se spuse că gloata iobagilor se oprise şi se întărise pe muntele Bobâlna şi în jurul acestuia, contele Csaky îşi opri oastea nu departe, lângă Someş, şi îşi alcătui şi el tabăra, o tabără mai rânduită, mai mândră, mai strălucitoare, ca pentru asemenea obraze... În mijloc un cort mare, alb, pentru luminăția sa voievodul, alături unul mai mic pentru vice-voievod şi pentru fratele său reverendisimul şi de jur împrejur câte unul pentru fiecare nobil. Bineînțeles, în vârful fiecărui cort fâlfâia în vânt blazonul familial al strălucitului nobil care binevoia să se odihnească sub el...

Toate acestea le ştiură la timp conducătorii răscoalei care chibzuiau acum cum să înceapă mai potrivit lupta...

Câteva zile Onuț stătu să privească munca celor care alcătuiau tabăra şi întăriturile şi puse şi el mâna la greu. Pe urmă

stătu seara la focuri cu alții, le ascultă necazurile şi îndreptățirile şi cu mare mirare le cercetă armele care de care mai ciudate şi nemaivăzute. Erau unii care purtau un ciomag gros şi lung în vârful căruia, legată de un lanț, se legăna o ghiulea de fier cât un pumn mare.

— Ce faci cu ea? întrebă el pe unul.

Omul învârti ciomagul şi izbi cu ghiuleaua într-un copăcel dintr-o latură. Şi copacul pârâi ca lovit de trăsnet, se frânse şi îşi culcă alături coroana retezată ca de un topor nevăzut. Alții purtau ciocane grele cu coada lungă, alții nişte cârlige lungi ca nişte căngi negre, pline de funingine, iar alții furci nemăsurate, pârlite în foc, gemene parcă cu țăpoiul cel vestit la lui Carciu. Toți aceştia erau muncitori de la băile de fier, „cocători”, „spărgători de stânci”, „ciubărari”, „cuptorari”, cum îşi spuneau ei singuri.

— Coacem stâncile! povestea unul. Cărăm lemne din pădure, le clădim în jurul stâncilor în care se văd vine de fier şi le dăm foc. Ard aşa zi şi noapte, să se înfierbânte piatra până în măruntaiele ei şi atunci turnăm peste ea apă rece pe care o cărăm cu ciubărul de la râu. Şi când turnăm apa rece, piatra sfârâie, scoate aburi şi crapă. Şi atunci, în aburul cela ca un nor fierbinte, tăbărâm noi cu dalta şi ciocanul şi batem şi batem până scoatem afară numai bucățile cu vâna de fier, pe care le trecem celor de la cuptoare care muncesc ca şi noi să țină focul nestins, suflând din foalele pe care le mânuie cu brațele ori cu picioarele. Le mânuie fără răgaz, fără hodină, fără sărbători, fără simbrie... ca şi noi. Doar atât cât să mâncăm ca să nu murim de foame ni se dă! Ca robii! Pentru că şi noi şi ei suntem iobagi... Acu socot că s-a mântui cu robia. Iaca ne-am adus furcile şi căngile cu

care răscolim în cuptoare, ciocanele cu care zdrobim stânca şi ne-am făcut şi câte o armă mai lungă şi mai grea: o ghiulea de fier cu lanţ... Să-i ferească Dumnezeu!...

Onuţ îşi scutură umerii ca de frig şi căută pe Gorun. Nu văzuse încă pe cneazul Mihail şi asta îl îngrijora şi îl nedumerea. Plecă cu Gorun să-l caute. Coborâră în vale şi urcară pe Bobâlna. Strigară către paznici, spuseră ce vor şi fură lăsaţi să treacă. Întâlniră pe Pall.

— Pall! strigă Onuţ îmbrăţişându-l, unde-i tătuţa?

— Mă tem că n-ai să poţi să-l vezi, Onuţ, feciorașule! vorbi Pall cu glasul lui parcă mai gros decât totdeauna. Cneazul Mihail se află la sfat cu cei mari, uite colo, în cortul cela cu flamură. Nu-i chip să străbaţi acolo.

— Măcar să-l văd de departe! stărui Onuţ. Se apropiară şi prin intrarea cortului, lăsată descoperită, Onuţ putu să vadă toată adunarea. Stăteau roată aşezaţi pe buturugi, sub lumina unui felinar atârnat în mijloc, lângă stâlpul cortului.

— Cine sunt? şopti Onuţ.

— Conducătorii! răspunse Pall. Uite, de la mijloc către dreapta, cel cu mustăţi lungi cu şfichi îi magistrul Pavel din Voievodeni, stegarul, alături e Vincenţiu din Olpret, judele, lângă el magistrul Anton şi alături tot un Anton, un iobag din Bogata, iar în dreapta lui îi unul Gal din Chendru. La stânga lui Pavel: magistrul Toma din Sic, Ion, feciorul magistrului Iacob din Cluj, şi Ladislau din Anteş, iar lângă el, cneazul nostru...

Onuţ îi făcu semn să tacă. În cort vorbea Mihail şi lui Onuţ i se părea că obrazul tatălui său e mai roşu ca oricând, roşu ca atunci când e tare supărat, iar

dunga dintre sprâncene, mai întunecată şi mai adâncă decât totdeauna. Făcu un pas mai aproape şi ascultă.

— Nu-l cunoaşteți pe voievod! striga Mihail şi glasul lui arăta aspru, nerăbdător, mânios. Nu se coboară el să vorbească cu un răsculat, ori cu un iobag, ori chiar cu un magistru sau un cneaz. Trimiteți oamenii degeaba! îi trimiteți la tăiere! Nu ne-am sculat şi n-am venit până aici, trăgând țara după noi, ca să ne rugăm acu de nobilime! De rugat am fi putut să ne rugăm şi de acasă...

— Nu ne rugăm! se înălță glasul puternic al stegarului Pavel... Vrem să încercăm o învoială ca să nu facem vărsare de sânge degeaba.

— Crezi că pentru învoială a venit aici toată nobilimea gătită de război? întrebă Mihail.

— Le-am prins iscoadele! strigă Pavel. Acuma nobilii ştiu ce putere înfățişăm noi! Le-o mai fi căzut nasul!...

— Nu-i cunoşti! clătină din cap Mihail. Avem putere, oameni buni! Să izbim şi să isprăvim! Altfel, ce? Să zicem că avem să ne învoim, pentru că n-au să ne poată gâtui pe toți odată! Cum ne-or vedea împrăştiați, au să calce învoiala şi au să ne gâtuie pe rând! Iar nobilul tot stăpân are să rămâie şi iobagul tot iobag! Pe când dacă-i nimicim, răsturnăm puterea lor şi venim noi stăpâni pe pământul şi pe viața noastră! Pentru asta am venit aici!

— Vreau să încerc să nu vărs sânge de iobag! se încăpățână Pavel. Am dreptate, fraților?

În fața încuviințării tuturora, cneazul Mihail trebui să se dea bătut. Onuț îi văzu chipul întunecat şi mâhnit înclinându-i-se încet pe piept.

— Precum vezi, nu-i chip să vorbeşti astăzi cu tătuță, Onuț, feciorașule! şopti trăgând pe Onuț la o

parte. Hai! Iar pentru cneaz vino mâine, ori mai bine să mă reped eu să-ți dau de veste... Azi nu-i chip, nu vezi?

Onuț se lăsă încredințat şi porni spre tabăra lui, gândindu-se că, în adevăr, treaba pe care o începuseră era mult mai grea şi mai încurcată decât i se păruse lui la început.

2

Abia a doua zi, spre seară, se încredința Onuț de câtă dreptate avusese tatăl său să se împotrivească încercării de împăciuire cu nobilimea. Se juca trimițând cu arcul săgeți în scorbura depărtată a unui ulm, când un strigăt de groază scos din mii de piepturi îl înfioră, speriindu-l. Alergă spre întărituri, o dată cu toată lumea care părea înnebunită.

— I-au ucis! strigă Gorun de undeva. Pe toți solii i-au schilodit şi i-au ucis! Acu i-au adus aici să-i arunce în şanțuri! Să vedem noi adică cine sunt nobilii!

— Şi tătuță? strigă Onuț îngrozit.

— Cneazul n-a fost acolo! îl linişti Gorun. El nu-i iobag. Nu avea ce căuta!

— Vra să zică a ştiut el ce spune aseară! şopti Onuț încercând să-şi domolească tulburarea.

— Cneazul Mihail ştie totdeauna ce spune! şopti şi Gorun cu adâncă încredințare. Dacă l-ar crede şi l-ar înțelege...

Seara cneazul Mihail veni în tabăra lor. Mergea încet, cu capul plecat, greoi, tăcut. Prinse pe Onuț de după gât şi rămase o vreme aşa, fără grai, cu privirile duse departe.

— Te-am auzit, tătuță, când te-ai împotrivit trimiterii solilor… şi acuma i-au ucis!…

Cneazul Mihail clătină mâhnit din cap şi se lăsă greu pe un braț de fân, în cortul fecioraşului său.

— Onuț, pruncule! oftă el cu glas străin. Onuț pruncule, şi tu, bădiță, am sculat toată țara, am târât-o aici după noi, i-am făgăduit marea cu sarea şi acu mă tem că n-o să facem nimic!… Glasul lui se frânse.

— Niciodată n-am crezut că în fața celei dintâi înfrângeri cneazul Mihail al meu are să se mărturisească bătut! se înălță glasul lui Gorun, mai aspru decât oricând.

O vreme Mihail se mulțumi să clatine din cap cu deznădejde. Apoi vorbi:

— Gorun, bădiță, ceea ce a fost astăzi nu înseamnă numai pierderea celor doisprezece oameni pe care i-am trimis la moarte cu voia noastră. Ci înseamnă mai cu seamă că oamenii noştri nu-şi cunosc duşmanul şi – ceea ce este mai amarnic – că ei singuri nu ştiu ce fac! Eu nu mă socot bătut cum te temi tu şi cât am să pot, am să lupt pentru izbândă. Dar în sufletul meu s-a înfipt cuiul îndoielii… chiar de acuma, de la început!… Nu mai sunt sigur de izbândă!…

Nu-şi isprăvi vorba. Alergători veniți de la Bobâlna strigau porunci:

„Nobilii din tabăra lor pornesc încoace! Sunt mulți, mânia lui Dumnezeu! Pregătiți-vă! Dacă atacă dealul Bobâlna, voi coborâți pe Valea Peşterei şi săriți-le în spate! Băgați de seamă să nu vă simtă înainte de vreme! Luați coasele! Tăiați chişițele cailor! Dacă vă atacă pe voi, au să le sară în spate cei de pe Dealul lui Crai!… Izbiți cu nădejde şi cu putere!”…

Crainicii s-au dus.

Un val de îngrijorare şi încordare căzu peste tabără.

Oamenii îşi căutară armele, îşi strânseră brâiele şi îşi coborâră cuşmele pe ochi. Apoi scuipară în palme şi strânseră în mâini coporâiele, cozile topoarelor, furcilor, țăpoaielor, baltagelor...

Un vuiet surd se iscă undeva spre Bobâlna şi crescu puternic.

— Vin! strigă cineva.

— Năvălesc spre Bobâlna! Să coborâm pe Peştera!

— Aşteptați! îi domoli glasul lui Anton din Almăşel care se suise într-un ulm. E prea devreme şi ne simt! Aşteptați să vă spun eu!... Şi toți cătau în sus, la ulm, nerăbdători, porniți, abia stăpânindu-se.

În timpul acesta, pe dealul Bobâlnei se făceau repezit cele din urmă pregătiri. Porți largi se deschideau din loc în loc în întărituri, căruțele şi buştenii lunecând încet înăuntru şi lăsând locuri goale, fără apărare, în vreme ce oamenii care împingeau cu umărul la „deschiderea" acestor porți se făceau nevăzuți sub căruțe. Alți oameni, înarmați cu lănci făcute din coase, se culcară sub căruțele de la margine, cu fața către şanț, aşteptând. Deasupra lor, în căruțe, se culcară, ascunzându-se, alții, strângând în mâini țepoaie şi furci cu coada lungă. Astfel, de departe, întăritura părea fără apărare.

Vuietul cavalerilor care atacau se apropia uriaş. Şi dintr-o dată cei dintâi cai se iviră pe creasta de pământ a şanțului. Nevăzuți, apărătorii de sub căruțe întinseră coasele şi sângerară chişițele cailor care îngenuncheară neputincioşi. Surprinşi de această înclinare neprevăzută, călăreții se pomeniră alunecând pe gâtul cailor, în vreme ce apărătorii ascunşi în căruțe sprijiniră între coarnele țăpoaielor trupurile lor greoaie strălucind de platoşe şi le împinseră cu furie în partea dimpotrivă, în apă. Alți

nobili se înghesuiră să ia locul celor dintâi şi pătimiră la fel, lăsând locul altora care veneau dezlănțuiți îngrămădindu-se. Şi în timpul acesta golurile lăsate de „porțile deschise” în întărituri se umplură de năvălitori. Nici unul dintre ei nu simți când porțile de buşteni şi căruțe începură a luneca îndărăt, la locul lor, închizând spărtura cu o mişcare puternică, continuă, implacabilă, în vreme ce de undeva, de sub căruțe, arme ucigaşe curățau locul de cei care se mai împotriveau. Astfel năvălitorii dinafară se văzură despărțiți de cei care apucaseră a intra, şi cărora li se tăiase orice putință de retragere. Atunci înlăuntrul întăriturilor măcelul începu...

— Acu! strigă în tabăra vecină Anton din Almăşel, coborând din ulmul din care văzuse toate cele petrecute pe podişul alăturat. Se lăsară în goană pe Valea Peşterei şi se pomeniră la poalele Bobâlnei, în spatele atacatorilor. Cu un chiot care cutremură cuprinsul, făgărăşenii, tăietorii de sare, cocătorii de

stânci şi meşteşugarii şi târgoveţii din Aiud, din Gherla, din Dej, din Olpret, atacară. Coase se întindeau cu tăişul lung ca un şarpe, tăiau chişiţele cailor, ori le spintecau burţile şi căutau alţii, în vreme ce furcile cuptorarilor răsturnau din şa trupurile strălucitoare de fier ale călăreţilor, iar ciocanele spărgătorilor de stânci, bâtele ciobanilor, baltagele pădurarilor şi ale haidăilor, ghiulelele de fier ale cocătorilor pârâiau ca o grindină nemaipomenit de puternică în armurile argintii, crăpându-le, sfârtecându-le, străpungându-le cu trupuri cu tot. Nici toporaşii haţegani, nici cei făgărăşeni nu stăteau degeaba. Ajutau cuptorarilor să împingă jos de pe cai pe nobilii înzăuaţi şi când aceştia bufneau la pământ cu toată greutatea fierăriei de pe ei, se repezeau, trânteau pe pieptul lor o opincă uriaşă şi ridicau toporul. Cu tăişul sau cu muchea, nu alegeau, dar era de ajuns o lovitură să străbată chivăra de argint şi să zdrobească capul de sub ea.

Carciu îşi aruncase ţăpoiul. Se rupsese. Şi furios, se rugase de un cocător rănit de o împunsătură de suliţă să-i împrumute ghiuleaua lui măcar pentru un sfert de ceas. Cocătorul i-a dat-o şi a apucat cu stânga un baltag… să mai schimbe… Iar Carciu învârti ghiuleaua şi izbi atâta de cumplit încât din două lovituri zvârli de pe cal un călăreţ, rupse picioarele calului şi turti sub el pe cavalerul prăbuşit…

— A-ha-ha-ha! strigă el, învârtind mereu ghiuleaua. Asta-i armă, nu ţăpoiul! Şi în jurul lui se făcu locul gol.

Astfel ajutorul pe care nobilimea rămasă în vale şi pe povârniş trebuia să-l aducă celor care începuseră a lupta pe Bobâlna slăbise şi se împuţinase. Iar acolo, sus, cei care izbutiseră să intre pe „porţile” întăriturii

aproape nu se mai vedeau. Intraseră într-un vârtej de lovituri atât de repezi, atât de violente, încât curajul lor slăbise. Mulțimea apărătorilor îi înecase, grindina loviturilor care curgea din toate părțile îi năucise, înfricoşându-i. Iar avântul şi îndrăzneala apărătorilor care-i înghesuiau trăgându-i de pe cal şi lăsându-i să se zbuciume răsturnați pe iarbă ca nişte cărăbuşi uriaşi de fier, până când o muchie de topor le sfărâma chivără şi capul, erau fără margini.

Apărătorii din căruțele şi de sub căruțele de lângă marginea taberei ieşiseră acum la iveală. Se ațineau pe coama şanțului cu coasele (deprinseseră meşteşugul) şi rar caii care le scăpau. Nefericitele animale îngenuncheau cu picioarele dinainte tăiate şi cavalerul împlătoşat şi încurcat cu picioarele în scări se apleca o dată cu calul să primească lovitura cea din urmă.

Răcneau conducătorii nobilimii vânturându-şi în aer buzduganele de argint cu şase muchii, roşii de indignare, nedumerire şi ruşine. Dar răcneau degeaba. Nobilii cavaleri nu mai aveau nici o încredere în atotputernicia lor şi în nemernicia iobagilor care ar fi trebuit să cadă cu fața la pământ numai văzându-i! Socotiră deci nimerit să se lase păgubaşi şi, pentru că erau apăsați din spate de năvala iobagilor coborâți pe Valea Peşterii, porniră spre dreapta să afle altă cale de retragere, mai lesnicioasă. Fuga – îşi aduseră ei aminte – o fi ruşinoasă, dar tot e mai sănătoasă. Numai că aici, spre dreapta, îi aşteptau iobagii care coborâseră din Dealul Pustiu şi care se dovediră chiar mai răi şi mai lipsiți de bunăcuviință decât cei de pe Bobâlna. Chiuiau ca la nuntă şi îmblăteau ca la arie! Cum să te pui cu ei? Mai bine ar fi fost s-o ia spre stânga. Şi o luară spre stânga. Dar aici îi aşteptau cei

coborâți din Dealul lui Crai. Ce să ştie nişte iobagi, nişte desculți, nişte flămânzi de cinstea pe care ar fi vrut să le-o facă nobilimea omorându-i chiar cu mâna ei? Desculții şi flămânzii au urlat şi s-au repezit ca lupii. Auiau văile, se cutremura văzduhul şi fluturau frunzele copacilor ca de vânt, când se grămădeau iobagii să lovească. Mureau şi ei, dar cei de lângă morți nu dădeau îndărăt. Apucau cu cangea, împungeau cu furca, izbeau cu toporul...

Ori aşa... cine a mai văzut război! Nobilii mai bine întoarseră caii şi o rupseră de fugă. Băteau cu pintenii în burta animalelor şi fugeau încotro vedeau cu ochii, numai să scape. Dar nu scăpau. Iobagii îi vânau ca pe iepuri, atacau calul şi îndată ce acesta devenea neputincios, nobilul învelit în platoşe, rostogolit la pământ cu zdrăngănit de fierărie, nu se mai scula. Trupurile lor au fost găsite după luptă, risipite în tot cuprinsul dintre dealuri, pe povârnişuri, în văiugi, până departe cât țineau hotarele Olpretului.

Cei care mai rămăseseră pe povârnişul Bobâlnei, văzându-se covârşiți, pierduți, năuciți, întoarseră caii, se strânseră scară la scară şi, cu sufletul la gură, coborâră dealul. Cu moarte multă, cu pagubă mare, dar îl coborâră şi o luară la goană spre tabăra lor, către Someş, lăsându-şi morții şi răniții în mâinile biruitorilor. Băteau în cai cu sulițele, le sângerau coastele cu pintenii şi fugeau fără să se mai uite în urmă!

Un strigăt uriaş de izbândă urcă spre cer, de pe Bobâlna, de pe Dealul Pustiu, de pe Dealul lui Crai, de pe Valea lui Stan, din Poiana Cerului, din Poiana Banciului...

Iar în vremea aceasta, în cortul însemnat cu flamura cu corb negru de pe Bobâlna, cneazul Mihail

Săcelean striga cu glasul aproape răguşit şi înălţându-şi pumnii în aer:

— Rău faceţi! Rău şi fără cale şi are să vă pară rău toată viaţa. Voi greşiţi când îi socotiţi oameni ca oricare! Nobilii nu-s oameni! Îs mai răi decât câinii! I-am biruit, dar nu i-am nimicit. Să năvălim acuma, să-i nimicim! De istov, oameni buni! De istov, Pavele... Antoane! De istov! Sunt slăbiţi, sunt bătuţi, ce mai aşteptaţi? Nimiciţi-i până la unul! Până la unul. Nici sămânţa lor să nu mai rămâie! Numai aşa le luăm puterea şi ne încredinţăm de izbândă! Altfel...

Ostenit, asudat, cu o vânătaie largă sub ochiul stâng şi mâneca ruptă, stegarul Pavel din Voievodeni clătina încet din cap, încercând un zâmbet silit în colţul gurii.

— Cneaz Mihaile – vorbi el trudnic – noi îţi suntem tare mulţămitori pentru sfaturile pe care ni le-ai dat până acum. Toate au fost bune şi înţelepte, iar atunci când nu te-am ascultat, am greşit. Dar acuma, nu te mai putem urma! Am biruit, da! Dar ştii câţi iobagi au căzut în lupta de azi? Dacă mai cad pe atâţia, cine rămâne să se bucure de izbândă?

— Copiii noştri şi nepoţii şi strănepoţii până-n veac! strigă Mihail Săcelean, pornit. Noi nu dăm lupta pentru mine, ori pentru tine, Pavele stegarule, ori pentru tine, Anton magistrule! O dăm pentru tot norodul nostru de iobagi care umblă după o altă viaţă mai omenească şi să mănânce pe săturate...

— Şi pe care suntem datori să nu-l ucidem cu nechibzuinţa noastră! vorbi atunci magistrul Toma din Olpret. Nu moarte aşteaptă norodul de la noi, cneaz Mihaile!

— Dar bine, nu înţelegeţi că un singur nobil rămas în putere ne primejduieşte toată jertfa?

— Acu au văzut cât putem! se împotrivi Toma.

— Să le spunem ce vrem, vorbi iar stegarul, şi dacă n-or vrea, om vedea atunci ce facem!

— Destul sânge de iobag s-a vărsat până acuma! întări Anton magistrul.

— N-am venit până aici să ne neguțăm sângele! strigă cneazul Mihail sculându-se. Dacă vreți voi aşa, aşa să fie, dar faceți o greşeală pe care poale s-o plătim toți cu sângele nostru. Porni să iasă şi se întoarse din uşă înălțând brațul: Să nu uitați vorba mea: Pentru nechibzuința voastră de azi are să pătimească tot norodul! Şi încă ceva să nu uitați: Dacă primim să stăm de vorbă cu nobilii, înseamnă că toată jertfa noastră a fost zadarnică! N-a murit atâta omenire pentru ca noi să ajungem la învoiala după care stăpânul să rămână tot stăpân şi tot el să hotărască soarta norodului. A murit ca să răstoarne orânduirea cea ticăloasă şi peste viața noastră să rămânem stăpâni noi! Dar dacă e vorba să ne supunem iar lor, ce mai stăm de vorbă? Haidem acasă! Şi ieşi. Era încălzit, mânios, îndurerat că nu se poate face înțeles, că nu poate înlătura greşeala pe cale să se făptuiască…

— A venit Onuț, cneaz Mihaile, şi ar vrea să te vadă! îi vorbi Pall cu glasul jos şi parcă mângâietor. Pall ascultase cearta şi se dădea cu tot sufletul de partea cneazului. El o spusese de mult: „Numai un leac este pe lumea asta! Seniorul numai când îi mort nu-ți mai poate face rău!” Şi iată acum cneazul a venit la vorba lui şi ceilalți nu vor să înțeleagă şi se împotrivesc. Cum oare li s-ar putea lumina mintea? Pall era tot atât de mâhnit ca şi cneazul Mihail. Căută pe Onuț şi-l aduse tăcând morocănos cum nu-i era obiceiul.

— Tătuță! îşi cuprinse părintele cu brațele Onuț, şi

se aplecă să-i sărute mâna. Iar te-ai supărat, tătuță!

— Mă tem c-o să mergem amândoi înapoi acasă! îi răspunse Mihail cu glasul străin, obosit.

Onuț a înghețat. Ce-i asta? De mult nu şi-a văzut tatăl atâta de descurajat.

Îi trecu prin minte întâmplarea de deunăzi şi mâhnirea de moarte a tatii. Nu l-au ascultat atunci şi au pierit atâția oameni! Şi acuma ce? Tot nu vor să-l asculte? Sau... Onuț îndrăzneşte:

— Aici s-a isprăvit?

— Aici mă tem că abia începe! îi răspunse Mihail cu acelaşi glas trudit. Numai că aici strugurii încă nu s-au copt, pruncule!

— Aşa, aşa! mârâi Pall clătinând din capul lui mare. Şi Onuț iar nu înțelege. Întoarce capul către corbul de pe flamură şi ridică din umeri nedumerit...

În cort însă discuția urmează cu aceeaşi patimă şi încordare.

— Eu ştiu că el are dreptate, îşi urmează vorba Pavel stegarul. Cine are încredere în nobili? Dar vorba lui Anton: „Iobagii n-au venit aici să moară!” Au venit să-şi capete o dreptate şi să plece cu ea acasă. Ia să mai vedem o dată ce le cerem?

Judele Vincențiu scoase o însemnare şi fu gata să citească.

— Înseamnă înainte de orice, vorbi magistrul, Toma, că țăranii care s-au sculat păstrează deplină supunere împăratului Sigismund... Asta ca să se ştie!

— Şi să nu le vie în minte seniorilor să răstălmăcească cum că ne-am sculat împotriva împăratului...

— Am însemnat! spuse judele.

— Şi mai înseamnă să se ştie că noi ne-am sculat numai ca să ne dobândim din nou vechile noastre

drepturi, pe care dumnealor, nobilii, ni le-au sugrumat şi ni le-au nimicit cu totul! vorbi tot Toma.

— Am însemnat! spuse judele. Şi acuma să vă aduc aminte cele însemnate până azi.

— Aşa, citeşte! strigară conducătorii.

— Țăranii să nu mai plătească none nici din bucate, nici din vin.

— Aşa, aşa! încuviințară mai multe glasuri.

— ...Să fie slobozi a se strămuta de pe o moşie pe alta...

— Asta numaidecât!

— Să aibă dreptul să-şi lase, după moarte, avuția cui or vrea ei şi în fiecare an să aibă dreptul a se aduna chiar aici, pe muntele Bobâlna, ca să cerceteze dacă „domnii” nu şi-au călcat cuvântul dat în această învoială de împăcăciune.

— Aşa! tunară glasurile tuturor, încălzite.

— Darurile, censurile şi muncile celelalte luate azi cu puterea să se facă numai după regula sfântului Ştefan, pentru care să se ceară încuviințarea împăratului, iar până atunci țăranii să dea „domnului” lor numai un cens de zece dinari pe an şi să-i facă numai o singură zi de lucru la coasă, ori la secere...

— Aşa! apăsară iar cei de față, în vreme ce glasurile celor care se înghesuiau în jurul cortului ascultând se umflară ca un ecou: „Aaaşşaaa!”

— ...Dijmă din porci şi din stupi să nu se mai plătească, iar în vreme de război, numai căpitanii țăranilor să aibă dreptul a statornici prețul merindelor cumpărate de la norod...

— Întocmai!

— ...Iar nobilii care vor bate un țăran, ori îl vor ucide, ori vor călca actul de împăcăciune, ori vor

împiedica pe căpitanii țăranilor să-şi facă slujba lor cinstită, să fie proscrişi!

— Aşa! tunară toate glasurile odată şi cele dinăuntru şi cele dinafară şi Gal din Chendru, cu toată firea lui domoală, îşi aruncă în sus căciula, ca feciorii la nuntă!

Acuma stegarul Pavel din Voievodeni ieşi afară să citească norodului condițiile puse de iobagi împăcăciunii şi să capete învoirea tuturor.

3

Un ostaş de rând se înfățişă călare pe coama şanțului. Purta în vârful suliței o flamură albă.

— Ce vrei? îi strigă un străjer de dincolo de căruțe.

— Să vorbesc cu mai-marele vostru.

Curând Pavel stegarul pătrunse printre căruțe cu câțiva soți ai săi. Oamenii din tabără se suiră pe întărituri, pe buşteni, pe căruțe, să privească şi să audă.

— Ce vrei?

— Luminăția sa voievodul vrea să stea de vorbă cu voi!

Un hohot batjocoritor porni dintre oameni. Pavel întoarse capul fulgerându-i cu ochii.

— Spune voievodului că noi nu ucidem solii! Dacă are ceva de spus, să poftească!

Ostaşul întoarse calul şi porni.

Răsculații aşteptară mult. În tabăra nobilimii se găsea mai multă îngâmfare decât curaj. Cine să cuteze să intre în cuşca leului după ce solii iobagilor fuseseră atât de mişeleşte ucişi? Cu mare greutate se aflară câțiva nobili mai neînsemnați care se lăsară

încredinţaţi: Laszlo, fiul lui Fornasi Benedek, celălalt Laszlo, fiul lui Szamosfalvi Gyero, Tsuki Benedek, Farnasi Deneş... şi porniră în sfârşit, cu împuternicirea tuturor nobililor din tabără, să stea de vorbă cu ţăranii.

Se înfăţişară pe dealul Bobâlnei strălucitori de platoşe şi armuri, zuruind din pinteni, dar cu ochii fugari în toate părţile, să vadă dincotro porneşte primejdia. Primejdia însă nu mai pornea de nicăieri. Ţăranii erau hotărâţi să le cruţe viaţa şi să ajungă la o înţelegere. Şi atunci nobilii mai prinseră puţin curaj. În cortul cu flamură, în faţa tuturor conducătorilor taberelor ţărăneşti şi înconjuraţi de toată mulţimea răsculaţilor grămădiţi de jur împrejur, afară, să audă, să vadă, împuterniciţii nobililor ascultară întâia condiţie a iobagilor: Să nu mai plătească none nici din bucate, nici din vin... Şi condiţia aceasta li se păru atât de monstruoasă, atât de fantastică, încât rămaseră încremeniţi, privindu-se cu spaimă.

— Împuternicirea noastră nu merge chiar până acolo! bâiguiră ei, minţind. Va trebui să ne ducem în tabăra noastră şi să supunem această cerere aprobării tuturor!

— Asta nu este o cerere – răspunse stegarul, dârz – ci o condiţie. Vreţi, bine! Nu vreţi? Război! şi dădu într-o parte pânza de la intrare ca împuterniciţii să vadă mulţimea învingătorilor care aşteptau cu armele în mână.

Nobilii îşi plecară capul şi ieşiră să încalece şi să ducă în tabăra lor întâia lovitură a ţăranilor...

În urma lor Mihail Săcelean intră în cort. Era tot atât de mânios şi pornit ca şi ieri.

— Ştiţi cu cine staţi de vorbă şi umblaţi să faceţi pace? strigă el cum nu făcuse încă până acum. Iată

ne-au sosit veşti din ţară... Ticăloşii care n-au putut să ne biruie aici se răzbună pe femeile şi copiii voştri rămaşi acasă fără apărare! Îi schingiuiesc, le dărâmă bordeiele, îi lasă pe drumuri flămânzi şi goi! Ascultaţi!... Ascultaţi cum bat a primejdie clopotele bisericuţelor. Ne vin în tabără şi cei care rămăseseră acasă! Aici se ştiu mai apăraţi! Şi toţi cer moartea nobililor cu care voi vă împăcaţi!... În adevăr, de afară se auzeau strigăte nesfârşite şi dangăt depărtat de clopote. Vin din miazăzi, urmă cneazul Săcelean, şi din apus şi din răsărit, şi vin din sus, din Maramureş, din Solnoc, de pe moşiile voievodului Csaky! Vin meşteşugarii şi micii neguţători din Cluj şi Dej. S-au aprins iar focurile pe dealuri şi aleargă iobăgimea îngrozită încoace, la noi, şi noi... ne împăcăm! Ne-au sosit prin Maramureş cneazul Costa din Râuşor şi cneazul Stanciul din Şerel şi popa Vâlcul, toţi fugari în Moldova de răul nobilimii şi ne-au spus că în Sătmar şi în Nir iobăgimea condusă de judele Martin a făcut o răscoală a ei! Şi însuşi palatinul Ungariei, Hedervar, care ţinea judecată la Sătmar, a trebuit să fugă cât i-au putut caii şi să scape! Fierbe acolo tot comitatul Sătmar. Numai că aceia, după cum vedeţi, nu vin la noi! Nu au încredere! Aceia luptă şi ucid, nu se împacă!

— Ai dreptate! strigă Pavel stegarul, intrând. Ai dreptate, cneaz Mihail. În ţară e prăpăd! Trimitem vorbă nobililor să înceteze prigoana şi dacă nu vor, izbim!

— Chiar azi izbim! strigă mulţimea de afară, înfuriată peste măsură.

Când împuterniciţii nobililor veniră din nou cu răspunsul la cea dintâi condiţie ţărănească, dădură înapoi înfricoşaţi în faţa primirii duşmănoase care li se

făcu. Trebuiră să iasă conducătorii şi să-i apere până la cort. Printre răcnetele şi insultele care li se aruncau, împuterniciții păşeau palizi, înfricoşați, cu sufletul la gură.

— Nobilimea a primit condiția voastră! încercă unul să îmblânzească furtuna.

— Nu mai e vorba de nici o condiție de împăciuire! strigă la el stegarul. Nu mai stăm de vorbă cu voi până nu încetează prigoana pe care ați dezlănțuit-o în țară împotriva familiilor noastre! Mergeți şi le spuneți aşa! Şi dacă până într-o săptămână nu primim veşti care să ne încredințeze, nu mai îngăduim nici o împăcăciune! Ne-om război şi vă stârpim! Vă stârpim! mai strigă el o dată ridicând pânza de la uşa cortului, să iasă împuterniciții pe care-i duse până la şanțuri, să-i apere de norod.

— Şi când te gândeşti că până în ceasul acesta i-am fi nimicit pe toți şi am fi mântuit țara! spuse amărât Mihail Săcelean în cortul său în care găzduise pe preotul Vâlcul, pe cneazul Costa şi pe cneazul Stanciul din Şerel.

Stăteau toți îngândurați, consternați, muți. Nimeni nu avea încredere în împăcăciunea cu nobilii.

— Se pleacă acu pentru că se văd strânşi de puterea tuturor iobagilor uniți şi primesc orice condiție, numai să-i vadă mai repede împrăştiați, slăbiți! izbucni cneazul Costa. Să-i vezi însă mâine când ne-om împrăştia, când ne-or vedea singuri şi fără apărare în fața puterii lor cu ostaşi, şi slugi, şi intendenți, şi călăi! Am să mă duc eu să vorbesc cu conducătorii aceia!

— Degeaba, Costa! oftă Mihail. Am vorbit eu şi degeaba! încă nu s-au copt strugurii!

Şi Onuț iar nu pricepu despre care struguri este

vorba. Se apropie de popa Vâlcul şi-l întrebă şoptit:

— Ce face Uca?

— Uca a rămas cu Mara să ne ducă dorul!

— Mara e în Moldova? se miră Onuț.

— În Moldova! A dus-o Cojocar pe ea şi pe baba Ana. Te aşteaptă, fecioraşule!... Acasă, la voi, la Săcel, e jale şi pustiu! S-a ştiut că ați plecat încoace, au dat năvală slujitorii castelanului, au nimicit tot şi au pus foc!... La noi, la Râuşor şi la Şerel, tot aşa!... Nu mai avem casă, fecioraşule! Pribegi!... Înțelegi?...

Popa Vâlcul îşi ascunse în palme capul sur, cu obrajii slabi, ciolănoşi şi Onuț rămase încremenit, cu ochii țintă într-un ungher şi cu un nod de plâns în gât... În vreme ce Mihail se jeluia către Costa:

— Sunt atâta de dezamăgit încât mă gândeam să-mi iau feciorul şi să plec acasă! Acuma când ştiu că am rămas pe drumuri şi eu... unde să mă mai duc? Să mai stăm, Costa, şi să mai încercăm? Poate izbutim să pornim un iureş... să nimicim de istov...?

Cneazul Costa clătină din cap cu neîncredere.

— Ori poate mergi cu noi în Moldova, Mihaile! şopti el mâhnit.

4

Gorun şi Cojocar fuseseră trimişi din tabără, iscoade. Cneazul Mihail şi cneazul Costa nu se puteau mulțumi cu ceea ce se îndurau împuterniciții nobililor să le spună despre cele ce se petrec în tabără şi în mintea seniorilor.

— Îngăduie să mă duc şi eu! se rugă Pall de Mihail. Eu sunt ungur şi nobilimea mai mult ungureşte vorbeşte. Am să fac treabă mai bună decât Gorun şi

Cojocar! Ce să fac eu aici, dacă bătaie nu-i?

— Du-te! îngădui cneazul, numai vezi să nu te cunoască! în tabăra lor cea mare e fostul tău stăpân: contele Csaky!

Pall încercă un zâmbet şi glasul lui urui ameninţător:

— Tocmai! El pe mine nu mă cunoaşte, că nu s-a uitat niciodată la mine! Dar eu aş vrea să mă uit în ochii lui măcar o dată!

Pall căută una din armurile nobililor căzuţi, o potrivi pe el, o încătărămă şi îşi puse pe cap un coif cu vizieră şi astfel gătit încălecă. În jurul lui ţăranii care-l ajutau la isprava aceasta hohoteau:

— Dacă n-am şti că eşti tu, te-am doborî cu ţăpoaiele!

— Vedeţi să nu mă doborâţi când m-oi întoarce! le spuse Pall şi coborând pe Valea Peşterei se pierdu, încolo, spre tabăra nobilimii...

De o săptămână împuterniciţii veneau iar în fiecare zi la sfatul de împăcăciune. Şi curând aduseră vestea că seniorii au primit toate condiţiile puse de răsculaţi. Vestea iscă mare tulburare şi bucurie. Numai în cortul cneazului Săcelean nu era bucurie. El nu mai lua parte la sfaturile conducătorilor iobagilor.

— Trebuie să împiedecăm cu orice preţ împrăştierea ţăranilor! hotărî Mihail către Costa. Stanciul şi popa Vâlcul şi toţi cei de faţă fură de aceeaşi părere. Numai popa clătină din cap cu neîncredere.

— Are să fie greu! spuse el. Ţăranii vor să-şi vadă gospodăriile, familiile... să se îngrijească de hrană pentru iarna care vine... Voi aţi uitat că, iaca, intrăm în iulie şi pământul n-a fost lucrat anul ista? Şi chiar aici merindea a ajuns puţină... Sunt atâtea guri...

— Oricât de greu! strigă cneazul Costa. Atâta vreme

cât sunt aici împreună, țăranii înfățişează o putere. Dar odată împrăştiați iobagii, proşti ar trebui să fie nobilii să mai respecte învoiala. Să vorbim cu ei, să-i sfătuim, să-i facem să înțeleagă... Am şi văzut pe unii pregătindu-se de drum!

— Da! Ei nu mai aşteaptă decât ca actul de împăcare să fie întărit la conventul din Cluj-Mănăştur...

— Au şi plecat acolo! aduse vestea Onuț intrând chiar atunci în cort.

— Cine a plecat? întrebă cneazul Mihail.

— Stegarul Pavel din Voievodeni, Ioan fiul magistrului Iacob din Cluj, magistrul Toma din Sic. județele Vincențiu şi încă şase conducători, Ladislau, Gal, Anton din Bogata ungurească., peste tot, zece.

Cneazul Săcelean îşi stăpâni o mişcare de mânie. Pe dânsul nu-l întrebaseră! Li se făcuse lehamite de mânia şi sfatul lui! Mihail slăbise. Aproape nu mai dormea şi nu mai mânca. Noaptea, când se deştepta, Onuț îl găsea cu capul sprijinit în palmă şi cu privirile ațintite într-un colț în care nu se vedea nimic.

— Nu dormi, tătuță?

El făcea un gest cu mâna a lehamite şi Onuț se întorcea pe cealaltă parte, oftând şi lăsându-l singur cu gândurile lui.

Oftă şi cneazul. El pornise în războiul acesta cu alte planuri şi nădejdi. Acuma, când se lovea de neînțelegerea răsculaților ca de un zid de nepătruns, se gândea că-şi primejduise zădarnic viața şi starea pe care o avusese: cneaz pe viață şi cu drept de moştenire! În cazul unei împăcări, el nu se mai putea întoarce la locul şi la slujba lui! Împăcarea îi punea în primejdie viața lui şi celor ai lui şi iată împăcarea se făcea, stăpânii rămâneau tot stăpâni şi ei, răsculații,

vor rămâne să le plătească stricăciunile, şi pagubele, şi cutezanța cu care s-au sculat...

În adevăr, cei zece împuterniciți ai iobagilor s-au dus la Cluj-Mănăştur, au sprijinit pe masa conventului pumnii lor mari şi puternici, au primit actul de împăcare întărit după lege şi s-au întors în tabără.

În toată noaptea aceea vuietul bucuros al glasurilor răsculaților, sfaturile în jurul focurilor pe culmile dealurilor din jurul Bobâlnei, punerile la cale şi planurile făcute pentru ziua de mâine, binecuvântată cu noile rânduieli dintre iobagi şi stăpâni, urcară până la cer. Şi tot în noaptea aceea sosi în tabără Gorun aducând o veste: Nobilii nu-şi desfac tabăra şi nici gând nu au să se împrăştie.

— Aşteaptă să ne împrăştiem noi! strigă Mihail Săcelean în cortul conducătorilor, unde alergase cu vestea. Să ne păstrăm puterea, oameni buni, măcar acuma! Să rămânem uniți şi noi!

— S-o păstrăm, îngăduiră şi conducătorii, înțelegând însemnătatea acestei rânduieli. Dar cât?

— Cât vom putea mai mult! Nici lor nu le dă mâna să întârzie la nesfârşit, vorbi Mihail. Să aşteptăm măcar o lună, dacă nu mai mult... ca să fim gata pentru orice împrejurare.

În adevăr, iobagii mai putură fi opriți în tabără o vreme. Micii nobili, care se alăturaseră lor, însă plecară unul câte unul.

— Nu mai putem întârzia! se îndreptățeau ei. Ne piere pâinea pe câmp. Calicim! Seniorilor le dă mâna, că ei au! Noi...

Şi s-au dus...

În cortul lui Mihail, Gorun, întors în tabără, povestea:

— În tabăra nobilimii e mare frământare. Hojma pleacă alergători în toate părțile... duc veşti... porunci... cine-i ştie?

— N-ai intrat în tabără?

— N-a fost chip! Am vorbit însă cu străjerii lor... Numai Pall a intrat. Purta armură şi chivără cu vizieră... Numai după glas l-am cunoscut, că nimeni n-are glasul lui! Are să vie şi are să ne spună...

— Dacă a scăpa! se îngrijoră popa Vâlcul care părea foarte descurajat.

— Dacă nobilii hrănesc cine ştie ce planuri ticăloase, le vom şti! îi încredință Mihail.

Curând aduse veşti şi Cojocar.

— Nobilii pregătesc o dietă la Turda! spuse el gâfâind. Venise în galop de la Someş până în tabără. Au trimis veşti în toate părțile să adune pe cine trebuie, iar din tabăra lor au să se ducă la dietă, şi voievodul, şi vice-voievodul, şi popa cel mare de la Alba...

— N-ai făcut bine că nu te-ai dus şi tu până la Turda să vezi ce este! îl ținu de rău Mihail.

— S-a dus Pall! M-a întâlnit, mi-a poruncit să-ți spun să trimiți pe Gorun la Turda şi s-a tot dus! El a fost în tabără! A cerut să vorbească voievodului şi l-au dus la voievod! A început să-i spună o minciună pe ungureşte şi a cerut să vorbească numai între patru ochi. Au rămas singuri şi a îndrugat că vine din Sătmar, că l-a trimis însăşi luminăția sa, palatinul Hedervar, să spună voievodului că şi la Sătmar s-au sculat iobagii... Voievodul îşi scosese chivăra şi o pusese alături, că era cald... Şi cum stătea aşa, Pall, vorbind, s-a aplecat şi i-a băgat mâna în plete, a tras o dată, şi când luminăția sa a boldit ochii şi a dat să răcnească, Pall i-a băgat pumnul în gură. „Să nu

răcneşti, zice, că te ucid! Tu, zice, ai pus călăul să mă bată şi să-mi scoată unghiile, cu cleştele şi eu n-am răcnit! Iaca, eu nu te bat şi nu-ți scot unghiile, dar dacă pui la cale vreo ticăloşie împotriva iobagilor, să ştii că de mâna mea nu scapi!” Şi după ce i-a spus aşa, i-a scos pumnul din gură, şi când l-a pălit o dată sub barbă şi-a muşcat limba luminăția sa de i-au dat lacrimile. Iar Pall s-a aruncat pe cal şi a şters-o! L-am întrebat: „Ce faci acu cu armura asta? Te duci cu ea la Turda?” „O țin, zice, cât mi-a trebui. Pe urmă o zvârl, zice, într-un şanț, că pe dedesubt am straiele mele!”... Aşa că acu Gorun să se ducă la Turda...

Şi Gorun s-a dus la Turda. Unde însă să-l afle pe Pall? Din unul, din altul, a aflat că în casa consiliului orăşenesc urmează să se țină dieta nobililor.

— Vor să dea peste cap înțelegerea de la Bobâlna şi să ne robească din nou! spuse Gorun cizmarului cârpaci care tocmai îi dădea această veste, tot reparându-i încălțămintea cu talpa spartă.

— Asta-i dieta lor? întrebă cizmarul cu sula în mână.

— Asta-i!

— Şi noi să ştim şi să-i lăsăm

Cât ai clipi, toată ulița aceea cu oameni sărmani, cârpaci, meşteşugari mărunți, aflară vestea.

— Năvălim peste ei! propuse careva.

— Suntem puțini! socoti Gorun. Ei, dacă am avea aici şi nişte țărani cu coasele... să vedeți ce nuntă le-am face!

Şi chiar în ziua aceea meşteşugarii au alergat către satele din jur şi clopotele bisericuțelor au început a suna a primejdie. Se umplu târgul de iobagi mânioşi şi puşi pe bătaie.

— Ce-i? strigară ei către cârpaci.

— Ce să fie? strigau şi cârpacii. Iaca-aşa şi aşa.

— Unde?

— În casa consiliului orăşenesc!

— Hai acolo!

Şi s-au dus. Gorun în fruntea ţăranilor, iar Pall, cu care se întâlnise, în fruntea sărăcimii târgului pe care o scociorâse şi o adunase din toate ulicioarele şi bordeiele mărginaşe. Aşteptară să sosească mai-marii nobilimii şi când îi ştiură pe toţi adunaţi în casa aceea, năvăliră. Porţile se prăbuşiră sub topoare, paznicii fură făcuţi una cu pământul şi nobilii care încercară o împotrivire fură luaţi în furci şi în ţepoaie. Ceilalţi socotiră mai cuminte să sară pe ferestre şi să dispară pe uşi dosnice. Dar, chiar aşa, puţini scăpară. Mulţimea furioasă îi urmări răcnind, doborându-i şi nimicindu-i. La isprava aceasta barosul potcovarilor şi sula cizmarilor şi cârpacilor se dovediră a fi arme nepreţuite. Nu-i armură care să reziste unei lovituri de baros şi nici scut din piele de bivol prin care să nu pătrundă o sulă ascuţită şi furioasă...

Numai voievodul şl fratele reverendisimului au scăpat mai ieftin. Simţiseră din vreme şi se puseseră la adăpost. Altfel...

— Poate n-oi muri eu fără să dau ochii cu dânşii! ameninţă Pall tot învârtind o armă ciudată, smulsă unui nobil. Era o bilă rotundă de oţel, cât un măr mijlociu, cu colţi lungi şi foarte ascuţiţi de jur împrejur, prinsă printr-un ax de o coadă ca de bici. Era grea şi foarte lesne de mânuit. Numai una să dau cu ea – spuse el către Gorun – şi gata! Dar tot mai bine mă împac cu bila cuptorarilor!

Aşa s-a sfârşit dieta de la Turda.

— Să vă spună ei cum a fost,ca să vedeţi şi voi cu cine aţi făcut împăcarea! strigă cneazul Mihail în

cortul conducătorilor.

Şi Pall şi Gorun povestiră toate cum au fost şi cum săreau luminățiile lor pe ferestre şi alergau peste şanțuri să-şi caute caii şi să fugă!

Se veseliră conducătorii de o asemenea petrecere, dar pe urmă rămaseră pe gânduri şi cu inima îndoită: parcă, în adevăr, avusese dreptate cneazul Mihail, de la începutul începutului!... „Să fim cu luare-aminte”, îşi spuseră ei şi iscoade istețe fură trimise în grabă spre tabăra nobilimii...

5

Nu întârziară mult iscoadele. Într-o săptămână se întoarseră toate cu veşti foarte însemnate: iar era mare frământare în tabăra nobilimii, iar umblau alergători şi soli trimişi undeva în josul țării şi nobili încă neştiuți până atunci sosiră în tabără zuruindu-şi armele şi armurile şi rămaseră acolo. Se zicea că noii sosiți aveau sfaturi lungi cu conducătorii taberei, după care sfaturi, alți alergători porneau în goană în toate părțile.

— Ceea ce n-au putut pune la cale la Turda – socoti cneazul Mihail – înjgheabă acum la adăpostul taberei. Adică n-am putea noi pune mâna pe unul din aceşti noi sosiți la sfat, să-l strângem până ne-a spune tot ce ştie?

— Tocmai mă gândeam şi eu! răspunse cneazul Costa. Numai să nu ne socoată drept călcători de învoială şi de aici să rupă împăcarea.

— Poate că atâta aşteaptă! bănui Mihail.

— Dar dacă am prinde unul fără să ne simtă cei din tabără şi să nu ne mai ştie nimeni? întrebă Pall, aflat

de faţă.

— Cu oleacă de chibzuială, se poate! Eu zic să mergem la faţa locului şi să hotărâm acolo…

Numai popa Vâlcul rămase în tabără. Cneazul Mihail, cneazul Costa, cneazul Stanciul, Pall, Gorun, şi Cojocar, şi Onuţ încălecară şi coborâră prin Valea Peşterei. Gorun şi Onuţ îşi luaseră arcul şi tolba.

— Cine ştie la ce pot fi bune! socotise Gorun.

Pe malul Someşului se opriră. Dincolo începea tabăra nobilimii. Trecură pe pod umblător şi priviră îndelung. Din valea râului povârnişul urca lin, cuprinzând măguri şi dealuri până departe.

— Până unde? întrebă Mihail. Să-i facem un ocol ca să ne dăm seama! şi porniră la pas.

— Până la Căpâlna! lămuri Pall. Iată dealul de colo îi zice Căpâlniţa. În spatele lui se află târguşorul. Colea, pe podişul din stânga căruia îi zice Podul Curţii, s-au statornicit luminăţia sa voievodul, şi vice-voievodul, şi reverendisimul. Iaca acolo trei corturi vinete. Ale lor sunt! Am fost eu de am vorbit cu luminăţia sa şi atâta de tare ce i-a plăcut, încât ajunsesem dincolo de apă şi el încă nu ieşise să mă petreacă!

Ceilalţi râseră.

— Bine, dar văd străjeri în jurul cortului! se miră Mihail. Nu te-au simţit?

— Ce puteau să-mi facă? râse Pall. Aveam pe mine armură şi arme de nobil şi purtam chivără cu vizieră! Eram de-ai lor! Iată mai încolo dealul Delniţelor şi alte corturi şi pe urmă povârnişul cela care se cheamă Coasta Măzărichii. Acolo stau străjerii şi ostaşii de rând. Pe urmă aşezările acele de corturi albe sunt locuite numai de nobili: Poieniţa, Dealul Malului şi în stânga, ocolind încoace, vine Valea Rea, Vârful Rodului, Ponoarele şi Coasta Florii. Toate la un loc,

vra să zică, alcătuiesc tabăra luminățiilor lor nobilii! Podul pe care am trecut noi se cheamă că nu cade chiar în tabăra lor... de aceea eu zic că tot la pod să aşteptăm! Podul acela umblă hojma încoace şi încolo... altă trecere nici nu-i! Este podar, dar parcă ce, eu nu pot să fiu podar? Stau frumuşel în bordei, aştept să-mi pice un iepure, îl las să se suie pe pod, îl trec dincolo şi acolo îi pun mâna în gât!

— Şi dacă se află că noi, din tabăra iobagilor...

— Şi dacă se află, ce? Doar n-are să răspundă toată suflarea țărănească pentru podarul luminățiilor lor!

— Haidem! hotărî cneazul Costa întorcând calul şi pornind spre râu. Pall îl ajunse din urmă.

— Lasă-mă pe mine! se rugă el. Eu îl cunosc pe podar şi am mai vorbit cu dânsul... În dreptul podului Pall descălecă şi intră în bordei.

Mult mai târziu Onuț îşi aducea aminte că niciodată nu s-a ştiut ce a făcut Pall în bordeiul podarului, ci numai că peste o vreme a ieşit singur, liniştit, a cercetat prăjina bacului, şi pe urmă s-a aşezat pe o buturugă şi a prins a aştepta muşterii, ca orice podar cumsecade.

— Descălecați! spuse el către ceilalți. Este loc pe bac şi pentru domniile voastre şi pentru cai şi pentru cel pe care-l aşteptăm...

— Nu, se împotrivi Mihail. O ceată atât de mare ar putea lesne stârni bănuieli pe Podul Curții.

— Bine! îngădui Pall. Atunci să meargă cu mine numai Gorun, ca să țină calul luminăției sale pe care-l văd că vine!...

În adevăr, dinspre Podul Curții cobora pe cărare un călăreț strălucit, urmat de un ostaş de rând. Îi scânteiau la soare armura, şi zaua calului, şi chivăra a cărei vizieră fusese ridicată lăsând descoperită fața

tânără şi palidă a cavalerului.

— Onuț, feciorașule, șopti Pall, ostaşul acela ne strică toate socotelile. Scoate arcul, dă-te după bordei şi când a fi să pună piciorul pe bac, păleşte-l. Ştiu că păleşti straşnic!

Onuț şovăi.

— Unde să-l pălesc? întrebă el.

— Unde vrei! zâmbi Pall, numai să nu mai poată merge nici pe jos, nici călare!

Onuț trecu în spatele bordeiului şi se pregăti.

Cavalerul păşi măreț către bac. Pall se plecă până la pământ în fața lui şi Gorun alergă şi prinse calul de căpăstru.

— Ar fi bine ca luminăția ta să descalece! vorbi Pall ungureşte. Calul poate să se sperie şi apa-i adâncă!...

Fără şovăire, călărețul descălecă şi pintenii lui de argint zuruiră pe pod. Pall puse mâna pe prăjină. Gorun trase calul după el şi în urma lui păşi şi ostaşul, trăgându-şi calul de dârlogi. Onuț îşi potrivi săgeata. Spatele lat şi fără platoşă al ostaşului înfățişa o țintă uşoară. Onuț însă plecă arcul, ochi lung şi dădu drumul săgeții. Ostaşul căzu în genunchi şi săgeata tremură în pulpa piciorului lui.

— Na! O săgeată rătăcită! se miră Pall.

Cavalerul se întoarse, îşi privi însoțitorul şi întrebă necăjit:

— Ce să fac acum cu tine?

— Poate să rămână la mine în bordei! se grăbi Pall. Îl tămăduiesc eu!

Cavalerul întoarse spatele dispreţuitor, ostaşul rănit fu tras jos de pe bac şi bacul porni. Din spatele bordeiului ceilalți priveau cu sufletul la gură, privind mereu şi cu grijă spre tabără. Bacul pluti liniştit şi când ajunse dincolo, Gorun ținu calul, iar Pall ținu

scara ca luminăția sa să încalece...

Decât că piciorul călărețului, în loc să nimerească în scară, nimeri în palma lui Pall, palmă care se închise, trase cu putere şi luminăția sa se pomeni în patru labe, nepricepând ce i se întâmplă. Abia rând Pall îl încălecă, îl strânse între genunchi şi îl mâna aşa, în patru labe, până după o tufă de răchită, începu a pricepe.

Când săriră şi ceilalți, fiind aduşi de Gorun cu bacul, Pall era tot călare.

— Legați-l! spuse el cu glasul acela nemaipomenit de jos şi fără răsunet. Să-l ducem undeva, pentru că aici poate trece lume şi ne stinghereşte...

Îl duseră în lunca Someşului, departe, şi descălecară.

— Îl prăjim? întrebă Pall pe ungureşte.

Ceilalți îl priviră nedumeriți.

— Ştiți, urmă Pall, straiul ista de fier se poate înfierbânta până se face roşu şi atunci cel închis în el se prăjeşte... dacă are cap însă să spună înainte tot ce ştie, scapă numai cu oleacă de căldură.

— Să-l prăjim! hotărî cneazul Costa pentru toți.

Făcură focul. Un foc uriaş în care toți se aflară datori să arunce câte un braț de vreascuri. Legat şi trântit pe o coastă, călărețul îi privea înspăimântat.

— Ce vreți de la mine? izbucni el pe ungureşte.

— Să ne spui ce treabă ai avut în tabără şi ce se petrece acolo! răspunse Pall.

O clipă prinsul tăcu. Apoi întrebă iar:

— Cine sunteți?

— Suntem oameni străini! răspunse Pall, privind la ceilalți. Venim din Sătmar şi din Nir unde am făcut o răscoală a noastră şi ne-a trimis judele Martin. Zice: „Duceți-vă în jos, dați peste tabăra iobagilor de acolo

şi întrebaţi-i ce este cu împăcarea pe care au făcut-o cu nobilimea?” Şi noi am venit, am dat peste tabăra de la Podul Curţii şi am voit să intrăm. Dar ne-au luat paznicii la goană. Dacă am văzut aşa, am aşteptat, ne-ai picat domnia ta, şi...

— Aţi nimerit în tabăra nobililor! izbucni prinsul. Tabăra iobagilor e către apus, pe muntele Bobâlna!

— Ia te uită! se minună Pall, parcă nevenindu-i să creadă. A nobililor! De aceea ieşeai domnia ta de acolo!

— De aceea! răspunse călăreţul parcă bucuros că aflase pricina încurcăturii.

— Aşaaa! răsuflă Pall. Apoi atunci, poate ni-i spune ce căutai domnia ta acolo şi unde te duceai?

— Eu sunt credinciosul comitelui celor şapte scaune săseşti, răspunse mai curajos prinsul, am fost aici în tabăra contelui Csaky cu comitele, care fusese chemat la sfat împreună cu comiţii scaunelor secuieşti şi acum mă duceam acasă!...

La auzul acestei destăinuiri, cneazul Mihail, cneazul Costa şi cneazul Stanciul se priviră cu înţeles şi înălţară capetele. Mihail făcu semn lui Pall şi întrebă el:

— Comitele saşilor şi comiţii secuilor, spui? Ce fel de sfat cu voievodul? Au luat şi ei parte la luptele de până acum?

— Numai comiţii secuilor au luat parte. Saşii n-au luptat până acuma şi nici n-au trimis ajutor aici.

— Şi s-au trezit abia acuma, când lupta s-a terminat?

— Nu s-a terminat! Abia începe!... răspunse repede tânărul, dar tăcu brusc şi îşi plecă ochii.

O clipă Pall privi chipurile îngrijorate ale celorlalţi şi înţelese că aici stă greutatea tainei pe care o ducea

prinsul. Vru să întrebe şi el, dar Mihail i-o luă înainte:

— Cum „abia începe”? Noi auzisem că s-a isprăvit! Au făcut pace şi au iscălit învoială... şi tocmai de aceea am venit!... Vra să zică domnia ta spui că începe din nou războiul?

Neliniştit, prinsul se zvârcoli în legăturile lui şi tăcu cu încăpățânare.

— Să mai punem pe foc! strigă Pall cu glas de poruncă. Nu vedeți că luminăției sale i-i frig? Să-l încălzim oleacă! Şi apucându-l de un picior, îl trase mai lângă foc.

— Spun! răcni prinsul.

— No, păi spune! se necăji Pall. Cum adică abia începe? Ce începe?

— Voievodul cu comitele sas şi cu comiții secuilor au făcut o învoială... să se sprijine ca frații împotriva oricărui duşman răzvrătitor de țară... adică...

— Adică împotriva iobagilor! tună Mihail.

— Şi împotriva iobagilor!...

— Cu oaste?

— Cu oaste! Comitele să aducă oaste săsească, ceilalți oaste secuiască şi voievodul oastea lui...

— Aşaaa! răsuflă din adânc Mihail. Şi... când?

— De îndată! Eu tocmai plecam să duc porunci!

Încremeniți, ceilalți tăceau cu chipurile întunecate, cu ochii crunți.

— Gorun – vorbi parcă trudit Mihail – du-te şi adu aici pe Pavel stegarul. Să audă cu urechile lui. Altfel te pomeneşti că nu mă crede!

CAPITOLUL VIII

1

Târziu, când credinciosul comitelui sas repetă şi în fața lui Pavel destăinuirile lui, porniră spre tabără toți, afară de Pall care rămase să-şi ducă prinsul acolo de unde-l luase.

L-a dus şi s-a înapoiat şi el în tabără peste vreo două ceasuri.

— L-am dus degeaba! se jălui el către ceilalți.

— De ce degeaba? vru să ştie Mihail.

— A vrut numaidecât să stea călare pe bac...

— Şi?

— Şi calul s-a speriat şi l-a trântit în apă!

— Şi?

— Şi cine să scoată din apă atâta greutate? Că doar era numai fier!... Am adus calul, că tot n-aveam eu şa!

Mihail îl privi adânc. Pall privi în altă parte şi faptul acesta n-a mai avut alte urmări pentru că afară tabăra fierbea. Oamenii păreau prinşi de un vânt de nebunie. Strigau toți odată, înălțau brațe furioase în aer şi se zbuciumau fără hodină.

— Doar au fost sfătuiți să nu înceteze lupta! strigau. Să nu facă învoiala! De ce au făcut-o? Dacă mai luptam o zi, îi nimiceam pe toți şi acum eram acasă!

— Îi auzi? vorbi Gorun către Onuț. Iar dăunăzi, când a fost vorba de învoială, numai nu cântau de bucurie!

Aşa era cum spunea Gorun, dar acum răsculații se dovedeau a fi foarte mânioşi împotriva căpitanilor lor. În aceeaşi noapte îi înlăturară deci şi puseră în locul lor pe Mihail Românul din Vireag, pe Anton cel Mare din Buda, pe Toma cel Mare din Sic, pe Gal din Chendru şi pe Ioan, magistrul din Cluj.

Cneazul Mihail clătină din cap mâhnit. Nu avea încredere nici într-aceştia...

Cu toate acestea, îndată ce fură aleşi, noii căpitani se puseră pe treabă. Alergători călări porniră în toate părțile, către anume oameni cu anume porunci şi curând noi focuri se aprinseră pe culmi, din ce în ce mai multe, din ce în ce mai vii, şi în tabără începură să curgă alți iobagi cu coasele, oticele, topoarele şi furcile pe umăr, alți meşteşugari înarmați cu ciocane şi baroase, alți tăietori de sare şi cocători de stânci cu căngi, cu furci de fier, cu țăpoaie de lemn, cu junghere şi săbii, arce şi arme „domneşti” aduse din castelele şi curțile care le stătuseră în cale şi care acuma ardeau pe toate dealurile, întunecând lumea cu fum şi împroşcând cerul cu snopi de scântei. Şi mai venea în tabără sărăcime săsească şi secuiască sătulă de binefacerile comiților ei. Şi – ceea ce încă nu se făcuse până acum – țăranii începură să învețe a lupta. Nu doar că nu s-ar fi priceput şi până acu, dar noii căpitani socoteau că o învățătură pentru mai mult folos şi rânduială n-ar avea ce să strice! De aceea nu se mai mulțumeau să ştie cum se taie chişița la cai şi cum se izbeşte pe urmă cu toporul. Aceasta era o ştiință bună de la adăpostul de căruțe, dar acum căpitanii se gândeau să atace ei tabăra nobililor! Puseră deci să încalece pe caii lor armurile care le rămăseseră din lupta cea mare de pe dealul Bobâlnei şi le legară puternic. Goniră apoi caii cu bicele şi

învăţară cum era mai bine să atace armura, s-o împingă jos de pe cal şi s-o dărâme cu toporul. Se înţelege că nici tactica tăierii chişiţelor ori a spintecării cailor nu era de lepădat, dar când nu stai la adăpost sub căruţă, şi se repede calul la tine, e greu să-i stai împotrivă tu, cu coasa! Călăreţul cu armură are suliţă lungă şi lance de oţel, ori sabie lungă cu două tăişuri şi năpârcă de plumb cu coadă lungă... Şi dacă stai tu să i te împotriveşti de jos cu coasa, ori să-l iei în coarne pe călăreţ, dă peste tine calul! De aceea atacul trebuie să-l dai numai din lături! Se dovediră a fi de mare folos cuptorarii cei cu cange. Căngile lor erau nişte tije lungi şi subţiri, negre de cărbunii şi funinginile răscolite în fundul cuptoarelor. Cuptorarii le mânuiau fulgerător. Le repezeau în sus, le aplecau apucând armura de apărătoarea gâtului şi se opinteau. Şi cât ai clipi armura era la pământ. Atunci trebuia să se aţină un ajutor cu toporul. Câteodată armura se răsturna pieziş şi piciorul ei rămânea în scară. Atunci începea un fel de luptă între cel cu cangea şi cal, până când armura ruptă cădea la pământ cu vuiet. Mare căutare la această învăţătură aveau herghelegiii de la hergheliile luminăţiei sale vicevoievodul Lorand Lepeş şi ale fratelui său reverendisimul, şi care veniseră în tabără cu arcanele cu care îşi făceau slujba lor prinzând şi domolind din fugă armăsarii sperioşi şi nărăvaşi. Herghelegiii aceştia lăsau să le treacă pe dinainte calul cu o armură goală pusă călare şi aruncau în urma lui arcanul. O clipă, ori o frântură de clipă, funia plutea în aer ca un şarpe negru deasupra călăreţului, apoi cădea înfăşurându-l şi smulgându-l de pe cal. Erau mulţi care ar fi vrut să înveţe meşteşugul acesta, dar pentru o asemenea armă este nevoie de anume funie

şi alte asemeni funii nu se aflau în tabără. Mihail Românul din Vireag căută şi găsi şi alte mijloace de luptă. Astfel aflã căruțele cu puşti aduse de către meşteşugarii de la Gherla o dată cu arcele, arbaletele şi săgeţile rămase până atunci nefolosite. Ţăranii îşi împărţiră arcele şi arbaletele, iar meşteşugarii luară puştile, ceaunele cu alice şi iarbă de puşcă. Dar aceasta din urmă se dovedi a fi o treabă grea şi zăbavnică. Puştile trebuiau încărcate prin ţeavă cu o anume varga, după care urma să ţinteşti şi s-o aprinzi cu un fitil şi cu o cremene. Numai că ţinta nu aşteaptă până să aprinzi tu fitilul. De aceea meşteşugarii le părăsiră şi căutară să înveţe mânuirea arbaletelor. Nici săgeata nu putea aduce mare pagubă unor duşmani îmbrăcaţi în fier, dar împotriva ostaşilor de rând, care nu aveau platoşe, săgeata era binecuvântată. De mare folos se dovediră a fi însă cocătorii, cei care îşi prinseseră cu lanţ o bilă de fier în vârful unei prăjini zdravene. Acestora nimic nu le putea sta împotrivă. Iar cei care purtau furci de fier începură să le ascută colţii şi să se deprindă cu mânuirea lor din toate părţile. Şi tot atunci ieşiră învăţăcei la o armă încă neîntrebuinţată în luptele ţăranilor: sabia. La această învăţătură cneazul Mihail, cneazul Costa şi Stanciul, Onuţ şi Gorun trebuiră să muncească din greu. Din zori şi până noaptea târziu, „şcolarii” se rânduiau cu schimbul în faţa lor şi se arătau neobosiţi. Mişcare cu mişcare, atac cu atac, apărare cu apărare, erau arătate o dată şi încă o dată şi mereu, la câte zece inşi odată înşiraţi în faţa unui singur meşter. Iar răbdarea meşterilor era pusă la grea încercare, pentru că elevii înţelegeau unul mai mult, altul mai puţin şi se mişcau care şi cum putea. Şi, totuşi, cu mare bunăvoinţă şi îngăduinţă,

învățătura sporea. Noaptea „meşterii” răsuflau obosiți, iar Onuț cădea frânt şi adormea fără să mai mănânce.

În vremea aceasta iscoade iscusite cercetau zilnic mişcările nobililor şi aduceau veşti. Întreaga lor tabără se muta acum de pe malul Someşului, departe, în jurul unui sat aşezat cale de o zi, cu calul, către răsărit-miazăzi. Satul se numea Apatiu şi arăta a fi bogat şi întins, cu livezi, cu vii, cu dâmburi, şi măguri, şi pădure adâncă, într-o lăture. O săptămână a muncit oastea nobilimii să se mute cu toate ale ei, de la Podul Curții şi Căpâlna la Apatiu.

— Vor să ne tragă în câmp deschis! vorbi Mihail Românul către cneazul Săcelean pe care-l poftea acuma cu mare cinste la sfat zilnic.

— Desigur. Şi acuma sunt mai tari decât la început. Dacă aş fi fost ascultat atunci...

— Ce-a fost, s-a isprăvit! vorbi paşnic Mihail Românul. Să fim mai înțelegători măcar de acum înainte!

— Când pornim?

— Să rânduim sutaşi peste fiecare fel de armă în parte, să-i învățăm ce au de făcut şi să pornim.

Aşa făcură. Răsculații fură grupați în cete şi fiecare ceată îşi căpătă căpitanul dăscălit cu răbdare pentru toate împrejurările în care s-ar fi putut afla. Iar ostaşii lor fură sfătuiți cum să asculte de porunci şi cum să le împlinească fără murmur şi cu deplină ascultare...

Iar când toate fură gata, steagul cel alb cu corb negru fu smuls din fața cortului conducătorilor, corturile fură strânse şi încărcate în căruțe, caii înhămați şi cetele rânduite fiecare sub ochiul căpitanului de ceată sau sutaşului cuvenit. Intraseră în această tabără şiraguri de oameni fără rânduială şi fără cunoaştere a faptelor ce se aşteptau de la ei şi

acum, la sfârşitul lui septembrie a anului una mie patru sute treizeci şi şapte, ieşea de acolo aproape o oaste regulată...

2

Când li se aduse vestea că răsculații de la Bobâlna s-au adăpostit în pădurea de lângă tabăra lor fără să-şi mai alcătuiască tabără de care întărită, nobilii adunați la Apatiu se bucurară şi râseră. Nici nu se putea o mai bună capcană. Nobilii aveau acuma oaste destulă să înconjoare pădurea şi să pătrundă în ea sfărâmând pas cu pas împotrivirea țăranilor.

Şi conducătorii țăranilor se bucurară când văzură pe nobili pornind ca două brațe de cleşte să înconjoare pădurea. Se bucurară şi îi lăsară să-şi facă voia fără să se împotrivească. Pe urmă, oastea îmbrăcată în fier a nobilimii şi oastea de rând pătrunseră între copaci din toate părțile deodată, să strângă cercul. Abia atunci, şi cu mare fereală, o altă oaste țărănească, coborând pe Valea Viilor, porni să înconjoare pădurea cu tot ce se afla în ea, şi nobili, şi țărani, şi abia atunci bătălia începu.

De sus, din frunzişul copacilor, o negură de săgeți se abătu asupra ostaşilor de rând care nu aveau platoşe şi zale şi care fuseseră mânați înainte, să deschidă drumul, şi le frânse avântul şi rânduiala înaintării. Conducători călări, îmbrăcați în armuri, strigau la ei să le dea curaj şi-i amenințau cu buzduganul şi cu sulița. Dar de pe crengile de jos cocătorii îşi învârteau ghiulelele de fier prinse cu lanț şi izbeau. Chiverele acelor conducători curajoşi pocneau turtindu-se şi coborând peste ochii lor, iar ei,

năuci şi orbi, porneau să-şi învârtă calul în neştire până când o nouă lovitură îi dobora la pământ. Împotrivirea țăranilor se dovedea a fi atâta de înverşunată, încât oastea de rând, împuținată de săgeți şi năucită de avântul iobagilor, socoti că i-ar fi mai cu priință să dea îndărăt şi să iasă la lumină. Şi chiar începu o asemenea mişcare când în ajutorul lor năvăli oastea nobililor cu zuruit măreț de arme, şi armuri, şi scuturi, şi pădurea răsună până în adâncuri. Astfel, mai prinzând curaj, ostaşii de rând porniră din nou să înainteze sub ploaia de săgeți, în vreme ce parcă toți copacii prinseră suflet. Căngi subțiri şi negre, aproape nevăzute în umbra pădurii, coborau de undeva, apucau de apărătoarea gâtului un viteaz călare, îl țineau o clipă spânzurat în aer şi-i dădeau drumul să se prăbuşească la pământ cu zuruit năprasnic de fierărie. Lănci făcute din coase coborau din înălțimi, se strecurau ca şerpii sub gulerul armurilor şi se înfigeau cu sete în grumazul luptătorilor. Brațe zdravene se înclinau dintre crengile de jos şi ciocane cu coadă lungă, ori baroase înfiorătoare se abăteau cu vuiet turtind, sfârtecând platoşe, chivere, capete şi trupuri. Funii negre coborau din întunecimea frunzelor, pluteau o frântură de clipă deasupra călăreților şi se lăsau fără veste să-i cuprindă, să-i smulgă din şa şi să-i lase spânzurați la îndemâna celor cu ciocane, cu ghiulele legate cu lanț, cu baltage, cu topoare... Furci largi ieşeau din umbră, apucau între coarne trupurile împlătoşate şi le împingeau jos, lăsându-le târâte cu piciorul în scară şi călcate de copitele cailor care dădeau peste ele.

— Înapoi! răcneau nobilii înspăimântați, întorcându-şi caii şi lovind cu săbiile în chiar ostaşii lor de rând, care, pedeştri fiind, le împiedicau fuga.

— Înapoi! strigau comandirii, învârtindu-şi buzduganele şi zorind spre marginea pădurii, unde socoteau să-şi scape viaţa.

— Pe ei, măi! Acu! strigară şi ţăranii, coborând din copaci şi năvălind cu toată puterea asupra fugarilor.

Şi pârâitul loviturilor crescu şi urcă vijelios către bolţile de frunze. Urlau ţăranii şi izbeau cu sete, cu puteri fără margini, fără milă, fără pauză, fără îndurare. Urlau nobilii cu groază şi cu deznădejde, şi se apărau ca fiarele încolţite cu cele din urmă puteri. Împungeau cu suliţa, izbeau cu buzduganul, tăiau cu sabia, crăpau cu halebarda, străpungeau cu boldul subţire al şişurilor oţelite, hăcuiau cu securea... Mureau ţăranii mai izbind, cu scrâşnet, o ultimă lovitură, înainte de a închide ochii pentru totdeauna şi alţii le luau locul în luptă.

Astfel bătălia se mută din nou către marginile pădurii, unde însă oastea nobilimii, pusă pe fugă, se pomeni în faţa oştirii coborâtă pe Valea Viilor. Strigătul de deznădejde scos de nobili fu înăbuşit de strigătul de biruinţă al puterii ţărăneşti şi bătaia urmă cu aceeaşi înverşunare şi cu tot mai mulţi sorţi de izbândă pentru iobagi.

Îngenuncherea oştirii nobililor însă fu văzută din tabăra acestora şi curând o nouă oaste, cuprinzând cele din urmă puteri ale lor, fu repezită spre pădure, în goana cailor îmbrăcaţi în zale.

— Acu e vremea! ridică braţul cneazul Săcelean strigând către Mihail Românul cu care se afla într-o latură din marginea pădurii de către sat.

— Acu! strigă şi Mihai Românul, iar Anton cel Mare din Buda, aflat şi el pe acelaşi loc de cercetare şi conducere, înălţă cât putu flamura ţărănească, cu corbul zugrăvit pe pânza vânătă, şi o flutură puternic

în aer. Un chiot uriaş îi răspunse şi de după Deal, de după Poduri, de după Grădini, năvăliră răsculații ascunşi acolo încă de cu noapte din grija şi înțelepciunea conducătorilor... Acu bătălia deveni generală. Vuietele ei se urcau până la cer. Pădurea duduia, văzduhul clocotea, speriate din culcuşurile lor animalele pădurii alergau pe câmp căutând adăposturi mai liniştite şi păserile zburau țipând înspăimântate spre alte locuri. Luptau țăranii cu înverşunare şi cu dispreț de moarte, luptau nobilii pe viață şi pe moarte, şi câmpul de luptă se umplea de trupurile celor căzuți din amândouă părțile.

Soarele trecuse de crucea amiezii şi bătălia urma cu aceeaşi putere, numai oastea nobilimii părea a slăbi din nou. Atunci conducătorii din tabăra lor socotiră să trimită în luptă şi pe cei din urmă ostaşi, pe cei păstrați pentru straja lor personală şi pentru cea mai grea şi primejdioasă clipă. Păşiră deci străjerii aceia falnici, cutremurând văzduhul cu vuietul armelor şi tropotul cailor, socotind să înghețe inima iobagilor numai cu înfățişarea şi străşnicia lor.

Dar tot în minutul acela, din latura pădurii de către sat, Anton cel Mare din Buda îşi înălță flamura cu corb negru şi de la Cruce, de pe Râtu Popii şi de pe Râtu de Sus, năvăliră şi cei din urmă iobagi, ținuți acolo pentru ultima şi cea mai grea nevoie. Şi o dată cu ei intrară în bătaie şi conducătorii, strigând îndemnuri pentru alții şi izbind cu mâna lor acolo unde nevoia era mai aprigă.

Cu sabia în dreapta şi cu buzduganul în stânga, cneazul Săcelean, omul cel domol, cel înțelept, cel paşnic, se schimbase într-un vârtej ale cărui puteri arătau a fi fără margini. Sabia lui lungă cu două tăişuri străpungea scuturi, cunoştea locurile

vulnerabile ale armurilor, străbătea prin ele, căuta încheieturile umerarelor, brățărilor, genuncherelor, apărătorilor de gât, obrazele slobode şi lovea fulgerător. Sabia lui lua ochii duşmanului şi amenința din toate părțile dintr-o dată.

— Pe ei! Pe ei! striga el cu glasul puternic care răsunase în dieta de la Pojony, făcând să tremure inimile nobilimii acolo, după cum tremurau aici, auzindu-l.

— Pe ei! Pe ei! repetau iobagii, şi avântul lor părea că nu mai are margini.

La stânga cneazului Săcelean, Pall învârtea o tânjală găsită nici el nu ştia unde, o repezea cu puterea lui uriaşă şi dărâma câte trei duşmani dintr-o dată. În fața lui se prăbuşeau cai şi călăreți ca secerați fără veste şi peste trupurile lor zdrobite tânjala vâjâia din nou, doborând tot ce întâlnea în drumul ei.

La dreapta, Gorun mânuia o furcă de fier cu atâta furie şi o înfigea cu atâta putere, încât trebuia s-o smulgă ca s-o poată scoate din trupul duşmanului lovit. Iar la spatele lor, Onuț înarmat numai cu arcul, ochea numai chipurile nobililor care purtau chivără fără vizieră, şi când cei loviți se răsturnau de pe cai, fără viață, săgețile lui, fără greş, rămâneau înfipte şi tremurând încă în orbitele sau obrajii lor.

Tot izbind mereu, Gorun îi ținea seama.

— A-ha! spunea el, iată feciorașul nostru! Nu mai ocheşte în pulpă şi nu-şi mai acopere ochii cu palma să nu vadă cum mor duşmanii! S-a oțelit şi el!

Lângă ei, Mihail Românul din Vireag şi Anton cel Mare din Buda răcneau cât puteau: „Pe ei! Pe ei!” ca glasurile să le fie auzite de iobagi şi luptau şi ei lovind cu amândouă mâinile, înaintând pas cu pas. Ca un leu răcnea cneazul Costa din Râuşor, răsucind cu

ambele mâini o sabie lungă şi grea cu două tăişuri, alături de cneazul Standul din Şerel care-şi învârtea baltagul cu o iuțeală vijelioasă şi de câte ori lovea făcea: „hn!” ca tăietorii de copaci în pădure. Lângă el, Cojocar, mânuind o furcă rămasă cu un singur colț lung şi ascuțit, o înfigea furios în oameni şi cai fără alegere... Gemea văzduhul cutremurat de răcnete şi gemete, gemea pădurea de vaietele celor căzuți şi de ecourile lor, gemeau luptătorii înfrânți şi răsturnați, închizând ochii după o ultimă zvârcolire, pentru că toate rănile lor erau adânci şi mortale... Lupta ajunsese de o putere şi de o lipsă de cruțare fără seamăn...

Şi Vremea trecea fără să se gândească nimeni la odihnă, şi soarele cobora încet, încet... În pădure umbrele începură a învălui oameni, şi copaci, şi zbucium. Vlăguiți, luptătorii îşi lăsau în jos brațele amorțite şi sfârşiți de osteneală se rezemau o clipă de trunchiuri. Oastea nobililor, rămasă la mai puțin de jumătate, se desprinse cu mare greutate şi ieşi la aer liber. Semne tari o chemau la odihnă şi adăpost în tabără. Iobagii o lăsară să se depărteze fără s-o urmărească. Nu mai puteau nici ei. Erau trudiți, sfârşiți şi nu mâncaseră nimic toată ziua. Ici, colo se aprinseră focuri sărace. Unii îşi căutară merindea în traistă. Cei mai mulți adormiră trântiți pe o coastă, cu arma în mână, aşa cum se aflau...

Conducătorii hotărâră străji pentru noapte şi făcură înconjurul taberei lor. Stătură îndelung pe o măgură, privind în tabăra vrăjmaşă. Acolo nu se vedeau nici focuri, nici mişcare de oameni. Numai deasupra ardea luna şi se aprinseseră stelele în adâncuri. Cobora de sus o lumină albastră, străvezie, ca în vis. Dincolo de tabăra nobilimii, caii lăsați slobozi şi cu tare puțină

strajă păşteau urcând încet dâmburile de către miazănoapte. Sub lumina lunii părea că înseşi acele dâmburi şi acele depărtări se mişcau încet, la deal. Cneazul Săcelean întinse brațul într-acolo:

— Zece oameni cu harapnice îi gonesc şi-i risipesc de umplu coclaurii cu ei! spuse el. Şi nobilimea împlătoşată nu face doi bani fără cai. Greoi şi stingheriți de armuri cum arată când sunt pe jos, abia se mişcă. În două ceasuri, cu toporaşii, cu țăpoierii, cu căngierii şi ciocănarii noştri îi facem una cu pământul!

Mihail Românul din Vireag clătină din cap cu neîncredere şi se întoarse către tabăra țărănească.

— Uite toporaşii, şi țăpoierii, şi căngierii, şi ceilalți! spuse el arătând către trupurile adormite, ca moarte. Cu cine?

— Îi scol eu! se înflăcără cneazul. Aşa cum îi vezi, într-o frântură de ceas îi pun pe picioare şi-i pornesc!...

— Cneaz Mihaile, vorbi gros Anton cei Mare din Buda, te bizui pe puținătatea oştirii vrăjmaşe? Că adică a pierdut multă omenire? Dar morții noştri i-ai numărat, cneaz Mihaile? Am vrut să-i număr eu şi m-am lăsat păgubaş. Să mulțumim lui Dumnezeu că duşmanul a încetat lupta singur şi s-a tras înapoi!

— S-a tras înapoi pentru că s-a simțit slab, şi covârşit, şi biruit. Mâine însă, odihnit, are să fie de două ori mai tare decât noi, dacă noi am pierdut atâția oameni precum spui.

— Mâine vor fi şi ai noştri mai odihniți! Dacă ne-or ataca, ne-om apăra, iar dacă s-or socoti mai slabi, or veni să stăm de vorbă.

Obrazul cneazului Săcelean se înroşi.

— Iar să stăm de vorbă? Cu cine să stăm de vorbă?

Cu ticăloşii pe care i-am crezut la Bobâlna şi şi-au bătut joc de învoială, de jurământ şi de încrederea noastră? Tot n-ați înțeles că ei nu stau de vorbă decât ca să câştige timp, să se întărească şi să ne îngenuncheze? Dar şi un copil ar fi înțeles până acum că ei ne duc de nas. Dacă era vorba de altă împăciuire, mai bine nu începeam lupta de azi şi nu omoram atâta iobăgime degeaba!

— Degeaba?

— Degeaba, măi oameni buni! Cum nu înțelegeți voi că cu nobilimea nu se poate face nici un fel de învoială? Noi vrem să nu-i plătim dijme, adică să-i micşorăm avuția care este puterea ei. Şi voi socotiți că ea are să primească bucuroasă să sărăcească de hatârul nostru? Are să iscălească orice învoieli om vrea noi, ca să-şi facă vreme să se întărească, să capete ajutor de la saşi, de la secui, de la însuşi craiul, până ne-or pune la pământ! Asta vor, nu înțelegere cinstită! Nu sunt cinstiți, măi oameni buni! Aici stau de vorbă şi iscălesc şi acasă bat război cu muierile şi cu copiii şi ne dărâmă bordeiele şi le dau foc!

— Tocmai de aceea e bine să cruțăm țărănimea pe cât putem! se încăpățână Anton cel Mare. Să avem cu cine face față unor atacuri viitoare. Câtă vreme ne mai rămâne o putere cu care măcar să ne apărăm, tot mai întrezărim o nădejde. Altfel ce? Să ne cheltuim toate puterile şi să plecăm acasă? Ce să găsim acasă? Cneaz Mihaile, eu zic să aşteptăm până mâine dimineață să vedem ce au de gând... Or vrea să stăm de vorbă, om sta, n-or vrea? Om da atunci un iureş până la nimicirea de istov.

— Niciodată n-o să mai aflăm o clipă ca asta! clătină din cap cneazul Mihail. Le luăm caii, îi lăsăm pe jos şi

cădem asupra lor fără veste, acu, când dorm! Până în ziuă, praf se alege din oastea şi puterea lor! Şi pentru că cei doi conducători ai iobagilor clătinau din cap neîncrezători, cneazul Săcelean urmă: Nu vreți! Bine! Dar caii tot îi putem goni pe coclauri, ca măcar puterea calului să le-o luăm! Asta nu cere nici război, nici moarte de om!

— Cu cine, cneaz Mihaile?

— Găsesc eu! Ce vă pasă?

Cei doi ridicară din umeri.

— Numai să nu le scoli toată tabăra şi să sară la noi tocmai acu când oamenii noştri dorm ca morții!

Mihail Săcelean găsi pe Onuț dormind cu capul pe umărul lui Gorun. Îi sculă pe amândoi. Sculă şi pe Pall, şi pe cneazul Costa, şi Stanciul, şi pe popa Vâlcul. Le spuse planul său şi trimise pe Onuț să scoale câțiva arcaşi, apoi, strânşi într-o ceată de vreo cincizeci de oameni, ocoliră tabăra nobilimii pe departe şi ieşiră în capătul de către miazănoapte, sub dâmburile pe care păşteau caii, miile de cai, urcând încet.

O vreme stătură de veghe. De aci până în tabăra nobililor era destulă depărtare. Pândiră pe străjerii cailor şi rămaseră încremeniți de mirare, cu ochii la ei. Călări, străjerii dormeau ca acasă pe laviță. Chipurile lor palide şi cu ochii închişi, sub lumina lunii, păreau chipuri de oameni morți... Se sfătuiră în şoaptă şi se risipiră. În scurtă vreme şi în cea mai mare tăcere, în afară de un icnet repede înăbuşit, străjerii lunecară de pe caii lor şi rămaseră lungiți pe iarbă. Arcaşii săriră pe cai şi îşi încordară arcele.

— Stați! porunci Mihail. Pe cei mai apropiați îi înțepați cu săbiile, cu vârful săgeților, cu ce nimeriți. În crupă, adânc. Şi când or zvâcni înainte, trageți cu

săgețile în cei mai depărtați. Hai! Acu!

Câțiva cai săriră în două picioare, dădură peste alții şi o rupseră de fugă, trăgând după ei şi pe alții care nu fuseseră înțepați. Atunci caii din frunte, loviți puternic cu săgețile, fără veste, porniră în goană turbată cu săgețile înfipte în carne clătinându-se şi întețind durerea rănilor făcute. În urma lor alergau caii din urmă, loviți şi ei şi mânați de ceata călare a cneazului, până când fuga se făcu galop orb, dezordonat şi plin de spaime, risipind caii în toate părțile, către toate satele care se zăreau în zare. către toate dumbrăvile, şi crângurile, şi tufişurile, şi văiugile din ce în ce mai departe. Abia atunci cneazul Mihail îşi fluieră cetaşii şi porni cu ei înapoi, ocolind pe departe tabăra nobililor care dormea fără grijă.

— Mâine, când s-or vedea fără cai – spuse el – au să vină iar să stea de vorbă.

— Şi iar o să ne lăsăm înşelați, şi iar o să iscălim învoieli, şi iar au să ne păcălească! vorbi cneazul Costa mânios. Mihaile, eu m-am săturat de jucăria asta! Am lovit şi am doborât şi dăunăzi şi azi, până mi-au amorțit brațele, dar nu mă socot mulțumit. Dacă conducătorii noştri vor să se joace de-a împăciuirea şi n-au înțeles încă cine sunt nobilii, eu îi părăsesc. Mă duc să mă bat cu duşmanii singur, pe socoteala mea, şi să-i lovesc acolo unde-i doare mai tare: în avuție!

— Eu, Costa – spuse Mihail – eram să plec de mult, încă de la Bobâlna. Şi pentru aceleaşi pricini. Altfel înțeleg eu oamenii şi faptele lor şi altfel le înțeleg conducătorii țărănimii. Mi se pare că ei sunt loviți de un fel de neputință de înțelegere a adevărului adevărat. Uită-te acum în tabăra duşmanilor. Dorm ca morții. Şi dacă s-ar scula, n-au cai. Ar fi în mâinile

noastre! Numai să vrem şi îi putem nimici de istov. Şi pentru totdeauna, Costa! Numai moartea îi domoleşte pentru totdeauna! Numai aşa scăpăm de ei!

— Şi nu vor?

— Nu! Nici. Mihail Românul, nici Anton cel Mare! Nu pricep! De aceea am şi zis eu cândva: „Încă nu s-au copt strugurii!" Încă nu pot înțelege conducătorii noştri adevărul acesta atât de limpede. Şi fără el nu se poate izbândi. Eu mai aştept să văd mâine dimineață ce vor să facă nobilii. Poate s-or lumina ai noştri! De aceea am şi gonit caii. Să se vadă cât suntem noi de tari şi cât sunt nobilii de slabi. Şi dacă n-or înțelege nici acuma... mă tem că plec şi eu, Costa!...

Rămaseră mâhniți, tăcuți, înveliți în sumane şi culcați pe o parte în preajma unui foc stins. Deasupra luna îşi cernea lumina albastră-străvezie peste somnul greu al norodului vlăguit...

În dimineața limpede de toamnă urcă fără veste vuiet năprasnic de glasuri din tabăra duşmană. Țăranii se sculară şi se urcară pe dâmburi şi în copaci să vadă pricina acestui freamăt neobişnuit. O neînțeleasă furnicare de oameni năuciți se vedea acolo şi o ceată de oameni alergând pe jos urcă dâmburile de către miazănoapte şi se risipi în toate părțile.

— Caută caii! înțelese cneazul Costa. Acu să-i vedem!

Dar stătură mult şi nu văzură nimic. Caii nu erau nicăieri, ori erau atât de departe încât nu puteau fi găsiți cu una, cu două. Abia târziu, doi oameni se înapoiară în tabăra nobilimii mânând câțiva cai găsiți undeva, într-o văiugă.

Aproape de amiază, un ostaş de rând, cu o flamură albă în vârful suliței, se apropie de tabăra iobagilor.

— Luminățiile lor ar vrea să stea de vorbă cu

comandirii voştri.

— Să poftească, îngădui Mihail Românul.

Ostaşul plecă. Cneazul Săcelean se apropie,

— Socot că măcar acu ai să ţii socoteală că ei nu mai au nici o putere! spuse el. Fără milă, Mihaile! Să fii fără milă şi să nu te laşi bolmojit! Să nu-i crezi! Nici dacă i-i vedea în genunchi în faţa opincilor tale să nu-i crezi!

— Întâi să vedem ce vor! ocoli răspunsul Mihail Românul.

— Ce vor ei, aş putea să-ţi spun eu de pe acuma!

— Ce gândeşti domnia ta noi ştim de mult! răspunse Mihail Românul cu un ton stăpânit, dar din care se vedea totuşi că stăruinţele cneazului îl supără şi îl stingheresc.

Mihail Săcelean îl privi ţintă şi obrazul lui se roşi. Se trase apoi la o parte, tăcut.

— Ce-i? întrebă cneazul Costa văzându-l posomorât.

— Mă tem că ştiu de pe acuma ce zace în gândul lor! răspunse Mihail. Costa… socot că a venit vremea să ne pregătim de plecare!

Tăcură amândoi întunecaţi.

Dinspre tabăra nobililor, patru călăreţi în armură se apropiau. Înaintea lor venea un ostaş cu flamură albă. Descălecară în faţa conducătorului iobăgimii şi-l urmară către cort.

— Ia stai! Ia stai! se repezi cneazul Mihail fără veste, punându-se în faţa unuia dintre solii care purta armură întunecată şi chivără fără vizieră. Tu până mai deunăzi ai luptat alăturea cu noi, la Bobâlna! Ai plecat de acolo îndreptăţindu-te că nu eşti decât un mic nobil, sărac, şi ţi se scutură bucatele pe câmp! Cum de lupţi acuma în tabăra duşmanilor noştri şi mai faci încă şi pe solul?

Tonul cu care vorbea cneazul era puternic şi mânios, ca să-l audă toată lumea. Iar mâna lui apucă pe sol de încheietura mânuşii de fier şi strânse atâta încât marginea de sus a mânuşii se îndoi ca o simplă tinichea. Românul din Vireag se repezi.

— Cneaz Mihaile! strigă el puternic, mai mult nu-ți pot îngădui! E doar sol şi domnia ta trebuie să-l respecți!

— Şi pe scârnăvia asta s-o respect? strigă Mihail nemaiputându-se stăpâni. Ei, uite: îl respect şi pe el şi pe tine şi pe voi toți care duceți țărănimea de râpă! Vă respect şi mă duc!... Hai, Costa!...

Cearta fusese auzită de toată lumea care se apropiase şi Anton cel Mare din Buda, care se aşezase între cneaz şi sol, mârâi cu glasul lui gros:

— Aşa e mai bine! Măcar deocamdată... pentru că de înțeles, văd că nu ne mai putem înțelege!

Cneazul zvârli jos mânuşa de fier cu

care rămăsese în mână şi le întoarse spatele. Mânuşa rămase în iarbă ca un păianjen uriaş, cenuşiu...

Poate, totuşi, ne mai putea fi de folos... încercă Costa cu gând de împăciuire.

— Nu, Costa! Am pornit la drum să răsturnăm orânduirea, să dăm iobagilor pământ şi slobozenie, şi ce-am izbutit? În loc de izbituri de furcă, şi topor, şi săgeată, le-am trimis soli! Soli, ca cei umiliți şi învinşi! Le-am trimis soli „noi” lor, deşi noi eram cei mai tari! Mă mir cum de n-am murit de ruşine! Şi ni i-au ucis! I-am bătut de i-am prăpădit şi iar le-am trimis soli! Parcă noi fuseserăm bătuți! Ne-am împăcat şi am iscălit hârtii şi iar ne-au atacat şi au pus la cale uciderea noastră! Iar i-am bătut, şi în vreme ce se umileau şi primeau condițiile noastre pentru împăciuire, acasă, oamenii lor ne ucideau nevestele şi copiii şi ne aprindeau bordeiele! Câinii!... Ieri i-am bătut iar şi astă-noapte le-am luat din mână puterea lor cea mai de seamă: caii! Împuținați, rămaşi pe jos în armurile lor grele, rămânea ca astăzi să-i vedem târându-se prin praf ca nişte cărăbuşi neputincioşi, dând în genunchi în fața noastră! Şi azi am văzut pe conducătorul iobagilor înlăturându-mă pe mine ca să-i primească pe ei cu toată cinstea, alături de cei care ne-au părăsit la Bobâlna pentru că-şi temeau pielea!... Vor altă împăcăciune, altă umilință, altă pierdere din condițiile pe care le-am pus la început... Şi au să facă mereu aşa, până când puterea iobagă se va stinge cu totul şi nobilii se vor vedea din nou călare pe gâtul nostru... Eu, pentru pământul şi slobozenia iobagilor mi-am jertfit tot ce-am avut: bucățica mea de pământ, casa, scaunul meu de cneaz pe care-l aveam de la tata, tot!... Acu nu mi-a mai rămas nimic... nimic, afară de deznădejde şi amărăciune! De ce să mai

întârzii aici? Eu de mult am înțeles că pentru norodul nostru nu s-au copt încă strugurii! Dar gustul aguridei abia acu m-a otrăvit!... Hai!

CAPITOLUL IX

1

De la Apatiu porni către răsărit o ceată de zece călăreți: cneazul Mihail, Costa şi Stanciul, şi soții lor Onuț, Gorun, Pall, Cojocar, popa Vâlcul şi doi săceleni care nu voiseră să se despartă de cneazul lor. Trecură în curmeziş pământurile voievodului Csaky şi nu întâmpinară împotrivire decât la un singur „castel". Acolo văzură de departe cum slujitorii „castelului" se rânduiesc să păzească intrările, amenințând cu armele şi încercându-şi arcele. O săgeată bine țintită de Gorun trânti jos un slujbaş mai mare, un fel de intendent care poruncea acolo, din mijlocul ogrăzii. O clipă paznicii rămaseră aiuriți, apoi se lipiră de porți şi traseră şi ei cu arcul. Acuma însă, lui Gorun i se alăturară Onuț, şi Cojocar, şi Pall, şi cei doi săceleni, şi nici una din săgețile lor nu dădu greş. Apărătorii trebuiră să părăsească porțile şi să se adăpostească în ogradă, pe după colțuri, pe după stoguri. Dar acolo îi găsiră haidăii şi argații ogrăzii, repeziți cu furcile şi topoarele. Ceata cnezilor rămase o vreme să vadă răfuiala dintre argați şi slujbaşii care-i asupriseră. Apoi porțile se deschiseră dintr-o dată şi cnezii fură primiți cu bucurie.

Întreaga aşezare luă foc. Care lungi, încărcate înalt, se alăturară carelor care-l urmau pe Mihail şi ai săi şi

în spânzurătorile rânduite între stâlpii porților prinseră a se legăna credincioşii stăpânului...

Iar de aci înainte Mihail şi ai săi îşi însemnară drumul cu flăcări care se înălțară până la cer din castelele, conacele, grajdurile şi saraiurile aprinse – şi cu spânzurători rânduite în golul porților rămase în picioare între ruine. Bucuroşi că scapă de sub strânsoarea stăpânilor, haidăii, porcarii, oierii şi grăjdarii se supuseră acelei cete de călăreți şi porniră şi ei în urma lor, mânându-şi turmele, hergheliile, şi ciurdele, şi boii înjugați la corciile lungi umplute cu grâie, mereu înainte, către munți. Părăsiră Someşul la Beclean, coborâră către Bistrița şi se înfundară în munte urcând pe valea Ilvei. Străbătură trecătorile Bistriței şi Stânişoarei, trecură hotarul şi coborâră în târg la Baia. Acuma erau în Moldova, departe de freamătul şi pojarul răscoalei.

Vândură în târg la Baia animalele şi grâiele, slobozind pe haidăi, oieri şi argați să se ducă şi ei la Apatiu, după voința lor, păstrară două corcii cu grâie, caii de călărie, două vaci cu lapte şi patru porci şi porniră în jos, pe sub munte, coborând mereu către Târgul Trotuşului unde îi aşteptau fetele şi baba Ana.

Tot drumul acela de sub munte, de la Baia în jos, se arăta aproape pustiu. Din loc în loc aşezări arse, părăsite, rare arătau că toată aceasta parte a Moldovei supusă năvălirilor cetelor de răufăcători şi răfuielilor dintre oştirile acelor locuri de margine erau locuite tare puțin şi oamenii Moldovei aveau dreptate. Era doar o vreme în care puterea Moldovei de către apus se sprijinea mai cu seamă pe opreliştea pe care cursul Siretului o înfățişa în toate anotimpurile. Mai la apus de această oprelişte, şi până în munte, locurile erau aproape tăcute şi aproape pustii. Şi prin aceste locuri

pribegii ajunseră la Târgul Trotuşului unde-i aşteptau fetele şi baba Ana.

De când trecuseră hotarul, cneazul Săcelean şi cneazul Costa se arătau şi mai posomorâți şi mai tăcuți. Treceau zile întregi fără să aducă nici o schimbare în purtarea lor. Ei îşi ocoleau privirile şi nu-şi descrețeau frunțile. Gorun îi privea cu nelinişte şi Onuț cu spaimă. Pall nu-şi mai găsea astâmpărul.

— Eu m-aş duce după veşti! îndrăznise el în câteva rânduri, dar cei doi cnezi ridicaseră din umeri fără să-şi dea învoirea.

— Îi roade pribegia! şoptea Gorun.

Şi se posomorâseră şi ei, cufundându-se în tăcere şi în gânduri amare.

La Târgul Trotuşului se părea că Uca şi Mara au să aducă măcar un zâmbet mai statornic în viața pribegilor, dar şi zâmbetul lor se stinse repede şi tăcerea şi mâhnirea căzu din nou peste toți, ca un hobot.

Gorun, Pall, Cojocar şi cei doi săceleni trebăluiră în jurul casei ca să-şi alunge gândurile. Tăiară porcii şi-i puseră la sare şi la fum, făcură gropi, le arseră şi adăpostiră grâiele aduse, găsiră o moară în josul apei şi măcinară, tăiară copaci în pădure şi pregătiră lemne pentru iarnă, înălțară adăposturi pentru boi şi cai şi făcură rost de nutreț, să fie până la primăvară. Iar printre picături, vânau. În munte coborâse iarna de mult şi animalele pădurii coborau la vale după hrană. Oamenii le găsiră cărările şi stătură la pândă. Onuț avea acum două ucenice. Le învăța cu răbdare şi sârguință şi fetele prindeau meşteşugul. Cei dintâi iepuri fură aduşi de fete în spate şi baba Ana socoti să facă din această întâmplare o sărbătoare. Dar fu o sărbătoare tăcută, tristă şi întunecată. Pribegii arătau

indiferenți, muți. Când nu mai putură îndura apăsarea tăcerilor, fetele şi Onuț ieşiră să răsufle şi să zburde în zăpadă. Dar şi glasurile lor căpătaseră o teamă, o însfioşare, pe care nu o cunoscuseră mai înainte. Coborâră şi pribegii la râu şi stăteau acuma pe mal, privind goana undelor repezi şi lăsându-se învăluiți, copleşiți, năuciți de vuietul uriaş al apei care se prăvălea peste bolovani, izbindu-i, târându-i, părăsindu-i, cărând alții din munte, împiedecându-se în ei, sărindu-i, prăbuşindu-se în gropi de spumă şi urcând din nou împotriva altora într-o goană fără sfârşit... Acolo lângă apă trebuia să vorbeşti tare ca să te faci auzit.

— Vă gândiți la Strei? întrebă într-o zi popa Vâlcul.

Ei înclinară din cap, tăcuți. Desigur Streiul era mai mare şi mai cuminte decât Trotuşul, dar ei se gândeau în adevăr la Strei!

— Cine ştie când îl vom mai vedea! vorbi încetişor popa, şi glasul lui arăta mâhnit şi fără nădejde.

— Ei, dacă ar fi fost conducătorii oameni de înțelegere!... răspunse într-o doară Mihail.

Neîncrezător, preotul Vâlcu clătină din cap.

— Eu nu ştiu dacă tu ai avut toată dreptatea! spuse el domol. Să zicem că te-ar fi ascultat şi iobăgimea ar fi lovit din nou, ar fi biruit şi ar fi nimicit toată nobilimea transilvană. Întocmai aşa cum spuneai tu. Dar ceilalți nobili?

— Care ceilalți?

— Cei pe care i-ai întâlnit la Pojony, cei din jurul împăratului, de la Praga, ar fi tăcut? Ar fi îngăduit una ca asta? Dar împăratul ar fi îngăduit? N-ar fi trimis oştile lui?... Poate că nici pentru tine nu s-au copt încă strugurii, Mihaile! Ca să răstorni orânduirea trebuie să răstorni lumea! Sau măcar împărăția, nu

numai Transilvania, Mihaile! Ştim noi ce-o mai fi acum acolo?

— Eu m-aş duce după veşti! stărui iar Pall. Cnezii Mihail şi Costa se priviră. Apoi îngăduiră amândoi într-un glas:

— Du-te.

2

Pall urcă spre Ghimeş, călare. De la un cot privi îndărăt. Alăturați în cărare, cu capetele ridicate în vânt, pribegii îl priveau depărtându-se...

Pe urmă iarna se statornici şi mai puternic. Valea largă a Trotuşului se umplu de zăpadă, pădurile se albiră căpătând pe ici, pe colo largi pete negre şi zilele scurte, pline de ceață ca un fum, trecură una după alta. De multe ori zăpada arăta pe coastă urme de animale. Dar fetele, Onuț şi Gorun vânară acum numai de pe prispă, de frica lupilor care coborau din pădure în haite şi uneori urlau noaptea în jurul casei, chemați de mirosul animalelor domestice, bine închise în adăposturi. Fetele trăgeau acuma bine cu arcul. Din pieile porcilor tăiați, Gorun le croise opinci şi ele aflară singure şi cu mare mirare că această încălțare lunecă pe gheață mai uşor şi mai repede decât oricare alta, mai cu seamă când ştii să-ți ții cumpăna cu brațele întinse în lături! „În pribegie, ca şi în oricare altă împrejurare, tinerețea ştie să rămână tinerețe!” gândiră cu mâhnire „bătrânii”. În fața lor însă, tinerețea îşi frângea râsul şi îşi domolea glasul. Mai cu seamă în fața cneazului Mihail, care arăta din ce în ce mai întunecat. Onuț îl auzea noaptea răsucindu-se pe laviță şi oftând. De când cu vorba lui popa Vâlcul la

malul Trotuşului, pe cneazul Mihail îl chinuiau îndoielile. „Nu cumva am greşit eu?” se întreba el mereu şi gândurile îl duceau înapoi, la Apatiu, unde poate va fi fost nevoie de sfaturile lui: alte sfaturi, mai cuminți, mai bine cumpănite... Şi iar ofta cneazul Săcelean şi iar se răsucea în aşternutul lui aspru...

Părăseau masa pe rând, din ceas în ceas, să iasă afară în iarnă şi în vânt şi să cerceteze zările: Nu se vede Pall?

Nu se vedea Pall şi îl aşteptară încă multe zile şi săptămâni, zădarnic.

— Numai de n-ar fi pățit ceva! se îngrijorau pribegii cu păreri de rău că i-au dat învoirea să plece.

Pall însă nu pățise nimic. Se ivi într-o zi la cotul pădurii, venind în buiestrul calului, cu sulița pe umăr. Iar când se apropie de casă chiui atâta de năprasnic, cu glasul lui gros de uriaş fantastic, încât baba Ana scăpă jos oala cu fiertură şi toți ai casei se năpustiră afară, îmbulzindu-se. Îl ajutară să coboare de pe cal, îl împinseră în casă, îl ajutară să se descătărămeze, să se scuture de promoroacă. Îl traseră de umeri în jos să se aşeze pe un scăunel cu trei picioare în fața vetrei în care ardea un buştean întreg.

— Spune!

Uluit, fericit că se află atâta de băgat în seamă şi de înconjurat, Pall le zâmbi bucuros trăgându-şi țurțurii de gheață din mustăți.

— Am venit! răspunse el nerăbdării generale şi tăcu.

Ceilalți îl priveau cu nelinişte şi cu sufletul la gură. El îşi ştergea promoroaca din gene şi din sprâncene, îşi muta privirile de la unul la altul, încet, cu băgare de seamă, cercetător, şi când dădu cu ele de cneazul Mihail, în ochii lui cenuşii se isca o lumină jucăuşă ca

un zâmbet.

— Acu au priceput, cneaz Mihaile! se bucură el şi glasul lui gros tremură în încăpere. Au priceput întocmai aşa cum le-ai spus domnia ta! Abia acu?

Cneazul Săcelean se mişcă nerăbdător pe scaun şi parcă stingherit fulgeră cu ochii pe popa Vâlcul. Nu mai era sigur dacă aşa cum spusese el era bine sau nu! Îndemnă :

— Spune, Pall!

— Spun! răsuflă adânc Pall. Eu întâi m-am gândit să mă duc pe acasă, să văd ce-i...

Tăcu o clipă şovăind şi Mara suspină încet, abia îndrăznind. Uca o cuprinse cu braţul şi se strânse lângă ea.

— ...Şi am coborât prin secuime, drept în Ţara Bârsei. Erau acolo locuri liniştite, pline de omăt şi de tăcere. Acolo te gândeai la răscoală ca la altă lume, numai ca în vis! Abia când am ieşit din Ţara Bârsei şi am început a urca în Făgăraşi, am prins a cunoaşte urmele răscoalei. De atunci au ars pe locurile acelea alte focuri, s-au adunat alţi iobagi, şi au plecat şi ei către miazănoapte, aşa cum plecarăm noi la vremea noastră... dar fiecare lucru la vremea lui!... Acasă, pustiu, cneaz Mihaile! Pall îşi scăzu vorba spre şoaptă. Au ars acasă şi grajdul, şi saivanul, şi perdeaua oilor... tot! Am găsit numai dărâmăturile şi stâlpii porţii aplecaţi, pe jumătate îngropaţi în zăpadă... Atâta!

Mara scăpă un început de plâns repede înăbuşit. Uca o strânse mai tare cu braţul. Mihail, Onuţ şi ceilalţi tăceau uitându-se în pământ, cu dinţii strânşi.

— În sat, urmă Pall, nimic. Bordeiele astupate, oamenii nicăieri... Am trecut Streiul la Băniciori. Casa domnului părinte, arsă... La Râuşor şi la Săcel tot

aşa... Prăpăd!

Acu fu rândul Marei să strângă cu braţul pe Uca grămădită cu capul în poala babei Ana.

— Trăsni-i-ar Dumnezeu şi n-ar mai ajunge! blestemă baba Ana de lângă vatră.

— Am oftat şi am coborât la Mureş, urmă Pall, şi am luat-o în sus... Şi atunci am înţeles de ce s-au răzbunat nobilii atâta de cumplit. Ce-a mai rămas din castele şi din conace abia se mai vedea înnegrind din omăt. Scrum, şi cenuşă, şi dărâmături!... Numai chindiile stăteau în picioare şi sub ele, în golul porţilor năruite, spânzurau ciolane şi bucăţi de straie putrede... Iar în sate, sărăcie cumplită... Şi numai femei şi prunci! Oamenii nu s-au întors acasă încă! Să vedeţi numai!

Simţind că Pall abia acum intră în firul povestirii aşteptată de ei, cneazul Mihail se aşeză mai temeinic în scaun, cneazul Costa nu-şi putu stăpâni un „Ei!” nerăbdător, iar cneazul Stanciul mârâi ceva nedesluşit şi îşi drese glasul. Baba Ana se plecă şi mai aruncă un lemn în foc, în vreme ce tineretul tăcea încordat, numai ochi şi urechi.

— Să vedeţi numai! urmă Pall, foindu-se pe scăunelul lui. Atunci când am plecat noi de la Apatiu...

— Aşa! şopti Mihail, gâtuit.

— ... ei au urmat a sta de vorbă şi a întocmi învoiala. Şi au întocmit-o cum era mai rău! Acuma n-a mai fost vorba nici de nonă, nici despre vechile libertăţi, nici tu adunare care să judece o dată pe an, sus, pe Bobâlna, călcarea învoielii, nici tu ştergerea dijmei din grâne şi animale, nici tu dreptul să-ţi laşi – după moarte – avuţia cui vrei tu, nici ocrotirea iobagului de jaful oştirii nobililor, sau a craiului, iar

renta în bani sporită la o sută de dinari pentru un plug cu opt boi...

Cneazul Mihail gemu înfricoşat, iar pumnul năprasnic al cneazului Costa se înălţă şi i se abătu pe genunchi cu sunet înăbuşit, în vreme ce Gorun se apucă de plete cu amândouă mâinile.

— Şi au iscălit ai noştri aşa ceva? strigă Mihail înecându-se.

— Au iscălit! îşi înclină fruntea Pall cu jale şi cutremur. Au iscălit: Anton cel Mare din Buda, Toma cel Mare din Sic, Mihail Românul din Vireag şi Mihail din Ceh. Ba au mai fost de faţă, în cortul lui Anton, Benedict Gazda din Diod, Pavel cel Mare din Voievodeni, Valentin potcovarul din Ujfalău, şi Ilie cel Mare din Almaş, care a fost la noi, la Săcel, şi încă alţii... Au iscălit, s-au dus din nou la Cluj-Mănăştur şi de acolo, la Praga, la împărat!...

Să iscălească şi împăratul! Aşa era învoiala! Iar răsculaţii au prins a aştepta!... Numai că conducătorilor le rămăsese un cui în inimă! Cuiul pe care l-ai înfipt domnia ta, cneaz Mihaile! „Nobilii umblă numai să câştige timp, să treacă vremea şi ei să se întărească!” Şi din pricina cuiului aceluia care-i stingherea, au hotărât să nu se mai împrăştie. Şi nu s-au mai împrăştiat! Iar la Praga, trimişii au găsit pe împărat bolnav tare – că a şi murit în dechembrie...

— Slavă Domnului! se sculă Mihail în picioare, făcându-şi cruce.

— Şi cum zic, împăratul, cum era şi bolnav, n-a vrut, ori n-a mai putut – dracu-l ştie – să iscălească învoirea care, fără pecetea lui, era ca şi cum n-ar fi fost!... Aşa că... În noiembrie, răscoala a pornit din nou, mai tare, mai aprinsă... Iar au început a umbla prin ţară călăreţi cu săbii însângerate, de la bordei la

bordei, iar s-au aprins focuri pe culmi, iar au alergat iobagi, alți iobagi, mereu, mereu, alți meşteşugari, şi toată sărăcimea oraşelor! Acuma focul a cuprins toată țara şi nu ştiu să fi rămas castel ori conac nedărâmat, nears! Au fost şi târguri arse! Cele care se lăsau greu, cele care închideau porțile să nu intre țărănimea care căuta adăpost pentru iarnă. Anton cel Mare, căci el ajunsese acuma în fruntea iobăgimii, se arăta fără milă. Şi oamenii îl ascultau şi se supuneau lui... „No, c-apoi a avut drept cneazul Mihail al nost, sărăcuțul! striga el. Ce fel de învoială între iobag şi stăpân? Iobagul să nu mai fie iobag! Asta-i învoiala!"

Mihail sări în sus peste măsură de tulburat.

— Auzi tu, părinte? Auzi? Au început să se coacă strugurii!

Popa Vâlcul făcu din mână un semn de liniştire şi Pall urmă:

— ... Şi când au auzit aşa, țăranii n-au mai putut fi potoliți. Asta era în fundul cugetului tuturora, numai că ei nu ştiau cum s-o spună, cum s-o strige pe înțelesul tuturora! Cum s-o dezgroape din fundul înțelegerii lor... Ş-atunci n-au mai aşteptat! S-au împărțit în două, o parte a coborât către Aiud şi l-au cuprins, iar alta s-a dus către Cluj... Vezi că venea iarna şi iarna se arăta grea... Atunci am ajuns şi eu acolo!...

Neliniştiți, ascultătorii se mişcară şi scaunele scârțâiră. De afară huruitul Trotuşului se auzea potolit, stins. Un vreasc pocni în jeratec şi un mănunchi de scântei izbucni şi se stinse în vatră.

— Nu numai eu! urmă Pall. Veneau țărani din toate părțile. Nu veneau, curgeau! Din toate părțile curgeau! Erau negre dealurile, şi văile, şi drumurile, şi viile, câmpurile... Şi-au dat întâi peste Cetatea Fetii. O

cetate adevărată, nu departe de oraş, cu întărituri, cu parcane, cu turnuri… Şi într-o jumătate de zi praf au făcut-o! M-am bucurat şi-am râs. Cetatea era a episcopului Lepeş, făcută pentru vremuri grele! „Acela-i tâlharul cel de popă de la Alba! am vorbit eu către oameni. Păcat că n-a fost şi el în cetate! Aş fi vrut să-l judec eu şi să-l pedepsesc cu mâna mea!”

Pall îşi desfăcu palmele uriaşe şi le întinse o clipă către foc. Urmă:

— În oraş, între ziduri, începuseră să bată clopotele a primejdie. La Arhanghelul Mihail boncăluia speriat clopotul cel mare. Celelalte chemau înspăimântate şi tot oraşul vuia de glasurile oamenilor, ale sărăcimii care se răsculase ştiind pe iobagi la porţi. S-au început a izbi toţi odată în porţi, şi cei dinăuntru şi noi dinafară, am dat peste cap pe străjeri, am sfărâmat zăvoarele, şi vârtejurile şi lanţurile, ne-am unit cu cei dinăuntru şi am pornit cu ei din uliţă în uliţă, din casă în casă. Nobilii şi bogătanii se ascunseseră prin poduri, prin pivniţe, prin dulapuri, prin lăzi, prin hornuri!… Au fost traşi de pe unde au fost găsiţi, au fost judecaţi pe loc, scuipaţi şi aruncaţi pe fereastră afară în uliţă, unde-i aştepta mulţimea sărăcimii să le plătească! Nobilimea înarmată, bogătanii şi oştenii lor care se împotriveau cu arma în mână se uniseră la început, să se apere, adică! Şi în adevăr, o vreme s-au apărat cu toată spaima şi deznădejdea. Dar cine putea sta în faţa răsculaţilor? Iar când sărăcimea şi iobăgimea au dărâmat porţile temniţei de sub turn şi au slobozit pe cei închişi acolo pentru datorii şi dăjdii neplătite, mânia şi răsplata sărăcimii pentru suferinţele îndurate n-au mai cunoscut margini! Nici unul din cei vinovaţi n-a scăpat! în patru zile Clujul a fost curăţat de nobili şi

bogătani, şi juzi, şi asupritori, şi în locul vechii cârmuiri s-a alcătuit cârmuirea „săracilor pentru săraci!"

— Ai auzit? privi Mihail pe popa Vâlcul.

— ...Iar vechea cârmuire, urmă Pall în vreme ce părintele înălța din umeri stingherit, vechea cârmuire, cu mâinile legate la spate, a coborât treptele sfatului orăşenesc şi s-a mutat în temnița de sub turn care rămăsese pustie!...

— Aşa! nu se putu să nu strige mulțumit cneazul Costa.

— Dar cum altfel? se încruntă Pall. Acolo! Să aştepte până or da seamă norodului de faptele lor!

— Aşa! strigă şi Mihail, frecându-şi mâinile.

— Ei, acu venea altfel! urmă Pall. Oamenii şi-au ales dintre ei alt jude şi alți jurați şi au pornit a se duce la sfat să se jăluie de vechile strâmbătăți. Găseau acolo, vra să zică, pe unul de-ai lor şi-i spuneau toată patarania. Acela asculta cuminte şi îşi lua bețişorul din colț: „Hai să vedem la fața locului!" Şi se duceau la fața

locului. Întreba pe un vecin: „Cum a fost?” şi spunea vecinul cum a fost. Întreba pe altul. Spunea şi acela şi aşa se statornicea dreptul omului şi se judeca pe loc după dreptate: „Aşa să fie!” Şi aşa rămânea!...

— Auzi, tu, părinte? Auzi? Va să zică se poate! strigă iar cneazul Mihail peste măsură de tulburat. Pe cine au ales oamenii jude?

— Pe Iacob, magistrul. Tatăl lui Ion care a fost la noi la Bobâlna.

— Aha! Şi mai mare peste iobagi?

— Mai mare peste iobagi a rămas Anton cel Mare din Buda. Ascultau oamenii de el ca de craiul însuşi! Şi numai ce aude Anton al nost că la Mănăştur, la benedictini, se fierbea piatră scumpă! Călugării cu nobilii ascunşi acolo închiseseră porțile şi ei înăuntru benchetuiau, că doar era Crăciunul, şi puneau la cale împotriva răscoalei. A luat Anton o ceată de voinici şi s-a dus acolo. Acolo, poarta încuiată! Când au început a bocăni cu topoarele s-o dărâme, zidul de împrejmuire s-a făcut negru de nobili înarmați. Ieşiseră de la banchet. Ei, atâta le-a trebuit lui Anton şi alor lui! Au sărit pe cai, în picioare, şi de pe cai au sărit pe zid. Într-un ceas apărătorii zăceau înjunghiați şi azvârliți unul peste altul ca nişte saci! Rămâneau călugării care se ascunseseră în chiliile lor. „Să vie preasfinția sa!” Pall îşi umfla glasul şi îşi strângea pumnii: „Să vie preasfinția sa!” „Prea sfinția sa nu-i în mănăstire!” „Unde-i?” „La moşie, poate la Baciu, poate la Nădăşel!” „Să se ducă o roată de călăreți la Baciu şi alta la Nădăşel şi să mi-l aducă aici mort, copt! Să răspundă preasfinția sa ce căutau în mănăstire atâția nobili duşmani ai cârmuirii celei noi?” Au plecat cele două cete în goană. „Bun. Cine-i mai mare aici când pleacă preasfinția sa?” „Părintele econom!” „Să vie

părintele econom!” Da mănăstirea pustie! Călugării ascunşi în chilii se uitau ca dihorii prin crăpături. Şi se întoarce cel care se dusese după econom. „Părintele econom nu vrea să vie!” „Ce?” a răcnit odată Anton al nost. „Aduceți-l!” Şi l-au adus. Zice Anton: „Mâncare şi băutură pentru toți oamenii mei!” Zice călugărul: „Nu are mănăstirea atâta merinde câtă le trebuie oamenilor domniei tale!” „Dar pentru nobili a avut?” „Aceea, zice, e altăceva. Şi pe urmă nobilii sunt nobili şi plătesc!” Aşa de repede a ridicat Anton mâna şi l-a pălit, încât nici n-am avut vreme să băgăm de seamă! Numai l-am văzut pe econom zvârcolindu-se pe jos şi dându-şi sufletul. Şi s-a mâniat Anton: „Să iasă guzganii de pe unde s-au ascuns şi pândesc!” Câteva topoare, câteva uşi sparte, şi a început a curge călugărimea! Adevărat guzgani! Se plecau până la pământ, se sclifoseau şi îndată au scos ca din pământ butoaiele cu vin şi merindea de la cămări. Numai bucătarul, tot călugăr, s-a împotrivit să frigă berbeci pentru țărani. Stătea în uşa bucătăriei, sătul, şi burtos, şi băut cum era. L-au pălit voinicii, l-au dat peste cap şi umblau să-l bage în cuptor să-l coacă, numai că au băgat de seamă că nu mai au pe cine. Crăpase! S-au întors roatele de călăreți de la Baciu şi de la Nădăşel. Nu găsiseră pe abate. Preasfinția sa simțise din timp ce-l aştepta! A dat Anton mănăstirea în pradă, a pus mâna pe diacul care începuse a blestema, l-a legat şi l-a luat cu el, ca să-l dea pe mâna norodului să-l judece! Şi s-a întors la Cluj. Nu era vreme de făcut sărbători şi de benchetuit. Veniseră iscoade din toate părțile şi aduseseră veşti rele. Toată puterea nobilimii înainta spre Cluj. Venise în ajutorul ei oaste crăiască trimisă de împăratul cel nou! No, că doar împăratul nu era să ție cu iobagii!

Tot cu nobilii lui!

— Auzi, Mihaile? tresări popa Vâlcul. Şi chipul cneazului Mihail se crispă ca de o durere ascuţită.

— Să nu credeţi că au năvălit îndată! vorbi înainte Pall şi obrazul lui se întunecă. Nuu! Ne-au înconjurat pe departe şi au stat pe loc! Aşteptau! Ştiau câtă merinde avem şi cât mai putem ţine! Au fost pe la porţi unele hărţuieli, dar ai noştri se ţineau bine. Şi de la Aiud ne-au venit veşti rele. Pierduseră iobagii Aiudul şi avuseseră moarte multă! Ajutor n-a fost chip să le trimitem. Pe unde, dacă eram înconjuraţi? Aşa s-a făcut că, îndată după Anul nou, nobilii, întăriţi şi cu oastea care biruise la Aiud, au strâns cercul şi s-au împins până sub zidurile Clujului. Acu nu mai era chip să ieşi din oraş să aduci ceva de mâncare! Începuseră să ne strălucească ochii de foame! Au încercat nobilii să dărâme porţile, ori să sară peste ziduri, degeaba. Străjerii îşi strângeau brâul peste burţile goale şi nu închideau ochii nici zi, nici noapte! Porţile au fost întărite, zidurile întregite şi cetatea avea bombarde. Ţăranii au învăţat a le folosi. Rodeau un bob de mazăre crudă găsit pe fundul traistei şi improşcau cu foc şi pară de jur împrejur... Numai că vedeţi... foamea e mai tare decât toate! Începuse alergătura după o mâna de boabe, ori de mei, ori de bob... alte bunătăţi nu îndrăznea nimeni nici să viseze! Dar nu găseau nicăiri nici boabe! Stăteai la poartă de strajă, şi-ţi sugeai capătul baltagului... de foame! Cât puteai dura aşa? Pe uliţe oamenii te pândeau ca lupii, cu ochii sticliţi: nu ascunzi cumva ceva de mâncare? Şi totuşi mai luptam! Şi până când în ajutorul nobililor n-au venit alţii, nu ne-au putut face nimic! Atunci însă... cam la două săptămâni după Anul nou n-am mai putut!... Slăbisem. Nu mai

vedeam înaintea ochilor de foame! Atunci au năvălit... parcă ştiau, şi ne-au răzbit!... Ne-au înfrânt!

Cneazul Costa se lovi cu amândouă palmele peste obraz. Mihail gemu de durere. Popa Vâlcul îşi făcu cruce şi se îngălbeni, iar Gorun strânse în pumn un capăt de vreasc şi-l făcu zob. Nimeni însă nu scoase un cuvânt, ori un gemăt. Vuietul Trotuşului crescu dintr-o dată şi păru că umple casa. Numai baba Ana îndrăzni:

— Nu i-ar mai răbda pământul.

Pe urmă Pall vorbi cu glasul scăzut, înfiorat, ca tremurul unei strune groase, groase, glasul pe care nu-l mai avea nimeni:

— A fost moarte... fără număr! Oamenii nici nu se mai puteau apăra. Pe Anton al nost l-au ucis lângă mănăstire la Cluj-Mănăştur! L-au tăiat în bucăți ca pe vite!... Pe ceilalți nouă conducători i-au prins, i-au legat, i-au dus la Turda, i-au ucis acolo în piață şi stârvurile lor le-au spânzurat pe marginea drumului, să le vadă toată lumea!... Eu am scăpat! Am dezbrăcat un nobil ucis, i-am luat armura şi calul şi mai cu seamă tăşulca cu merinde!

Am mâncat... şi am scăpat! Iobagii s-au împrăştiat care încotro. Puterea noastră s-a isprăvit, cneaz Mihaile!... Eu am luat-o către răsărit, am urcat către izvoarele Mureşului şi am coborât încoace... Da-n drum am văzut fapte foarte însemnate! Pe multe pământuri țăranii s-au înstăpânit singuri! Cu putere de la dânşii. I-am găsit măsurând cu pasul prin zăpada până la genunchi şi crestând răboaje. „Ce faceți, oameni buni?” „Hotărnicim! mi-au spus ei, ca să nu ne sfădim la primăvară!” „Bine, zic, dar stăpânii?” „Stăpânii, zic ei, i-am spânzurat astă-toamnă!” „Şi dacă or veni alții?” „I-om spânzura şi pe

aceia!”... Şi în vremea asta cete de iobagi înarmați păzeau pe dealuri, făcând de strajă în jurul castelelor arse şi pândind de pe măguri sosirea foştilor stăpâni. Erau cete fără mare putere, cu oameni puțini! „Tot e bine, mi-am făcut eu socoteala, şi e lucru cuminte. Să deschidă ochii şi să ştie oamenii când şi cum să lovească iarăşi! Numai... o ceată de străjeri aici... alta tocmai la trei ceasuri de drum... Hm! Dar dacă stăpânii vin în putere şi-i iau pe rând nimicindu-i ceata după ceată? „Acu să fie careva să-i sfătuiască, să-i adune, să facă din ei o putere adevărată!” mi-am făcut eu socoteală. Altfel...

Pall făcu din mână semn că altfel nu mai are nici o nădejde şi întoarse privirile spre jeratic. Cneazul Mihail şi cneazul Costa se sculaseră în picioare şi se priveau în ochi peste capul lui Pall care rămăsese pe scăunaşul lui. Cneazul Standul îi privea cu răsuflarea tăiată, iar Gorun, stăpânindu-şi cu greu îndemnul şi încurajarea, gata să izbucnească. Lângă el, Mara îl ghionti pe Onuț din stânga în vreme ce Uca îl ghionti din dreapta.

Numai popa Vâlcul rămăsese cu ochii largi şi cu gura puțin deschisă, privindu-i înspăimântat.

— Tu, dacă vrei, poți să rămâi la adăpost! spuse cneazul Mihail către cneazul Costa. Glasul lui, deşi jos şi stăpânit, arăta muşcător şi gata de harță.

— Să-ți țin ție de urât? se repezi cneazul Costa,

— Mie nu, că eu mă duc! răspunse Mihail dârz şi ochii lui Gorun străluciră. Poate lui Stanciul.

Cneazul Stanciul se ridică mânios.

— Cum vă trece prin minte? Poate vreți să vorbiți de domnul părinte!

Popa Vâlcul îşi drese glasul cu putere şi schiță o cruce repede cu un singur deget.

— Asta pentru că nu sunt în stare să mânuiesc o sabie ori un topor? întrebă el, îndârjit cum încă nu-l văzuseră pribegii. Adevărat, nu sunt în stare! Dar ştiu să mânuiesc o vorbă şi un sfat! Şi de aceea eu socot că locul meu e acolo unde țara noastră, desculță şi dezbrăcată, moare flămânzită de o bandă de tâlhari şi luptă cu sângele şi cu viața ei pentru dreptate! Şi-i plâng muierile şi pruncii de foame şi de asuprire şi acuma e gata să îngenunche sub bici şi sub nemilă din pricina voastră care ați socotit că sabia ajunge să-i mântuie! Iată că n-a ajuns numai sabia, Mihaile, şi tu, Costa, şi tu, Stanciul! A mai trebuit şi cuvântul şi luminarea înțelegerii lor la care voi nu v-ați gândit! Şi în treaba asta cuvântul meu poate fi tot de atâta folos cât şi sabia voastră. Eu pornesc să li-l duc!

Glasul preotului se făcuse aspru şi hotărât şi brațul lui slăbănog amenința în aer pe cei trei bârfitori care-şi plecară capetele ruşinați.

— Aici... eu socot să râmâie doar copiii!

— Copiii sări Onuț, sunt acuma aproape oameni mari. Să ne iertați, dar noi socotim că şi ei pot fi de folos acolo!...

Cneazul Mihail îl cuprinse de umeri şi-l trase către sine.

Acu din colțul vetrei se ridică statura groasă şi îmbodolită a babei Ana.

— Oare nu v-a fi ruşine să mă lăsați aici? întrebă ea cu glasul ei aproape bărbătesc. Văd că de mine nu vorbeşte nimeni!

— Dacă vrei să mergi, te luăm! râse cneazul Costa înviorat şi înveselit dintr-o dată. Iar Uca se lipi de ea îmbrățişând-o:

— Cum să mă duc eu fără tine, babă Ana?

3

Îmbrobodind culmile, un nor alb de omăt plutea deasupra pădurilor. Pe malul Trotuşului, spre Ghimeş, pribegii înşiraţi unul după altul urcau în pasul cailor.

Vuietul apei umplea valea, stăpânea văzduhul, înfiora crengile codrilor nesfârşiţi de pe cele două maluri.

Încet, încet, călăreţii ajunseră pe culme şi intrară în norul alb care-i acoperi, ascunzându-i unul câte unul. În urma lor, numai vuietul apei rămase să stăpânească întreg cuprinsul.

SFÂRŞIT

